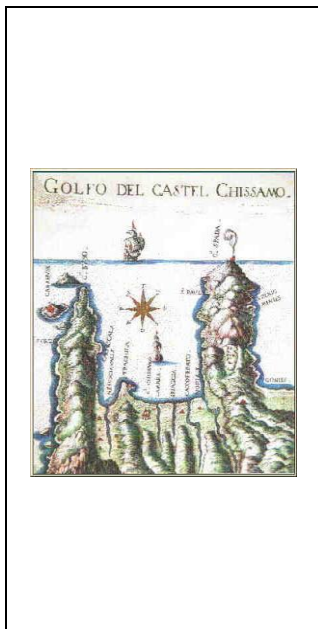

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Προγραμματική Σύμβαση Πολιτισμικής Ανάπτυξης

Δήμος Κισσάμου
Δήμος Πλατανιά
Περιφέρεια Κρήτης
Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων

Στρατηγικός Σχεδιασμός (Master Plan)

Πολιτιστικής Πολιτικής
και Βιώσιμης Ανάπτυξης
Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά

Στάδιο II

Δόμηση και Αξιολόγηση
Σεναρίων Πολιτιστικής Ανάπτυξης
Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά

Ομάδα Εργασίας

Αναστασία Στρατηγέα
Λάμπρου Μαρία

Σωμαράκης Γεώργιος

Παναγιωτοπούλου Μαρία

Αναπλ. Καθηγ. Ε.Μ.Π., Επιστημονική Υπεύθυνη
Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής
Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,
M.Sc. Χωροταξία, Πολεοδομία και Ανάπτυξη
Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής
Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π.

Αθήνα

Δεκέμβριος 2015

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1	Μεθοδολογική Προσέγγιση.....	5
1.1	Εξωτερικό Περιβάλλον	6
1.1.1	Πολιτισμός και οικονομική κρίση – Νέες προοπτικές	6
1.1.2	Πολιτισμός – Πλαίσιο πολιτικής σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο	7
1.1.3	Πολιτισμός και τουρισμός	9
1.1.4	Πολιτισμός και αγρο-διατροφικός τομέας.....	11
1.1.5	Πολιτισμός και ψηφιακές τεχνολογίες.....	12
1.2	Εσωτερικό Περιβάλλον.....	13
1.2.1	Κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον περιοχής μελέτης	13
1.2.2	Πολιτιστικοί πόροι.....	14
1.2.3	Στόχος και άξονες προτεραιότητας.....	17
2	Δόμηση Εναλλακτικών Σεναρίων	21
2.1	Διαδικασία δόμησης σεναρίων	21
2.2	Περιγραφή Εναλλακτικών Σεναρίων	23
2.3	Σενάριο I – Ανάπτυξη Θεματικών Πολιτιστικών Δικτύων.....	24
2.3.1	Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων – Δημιουργία θεματικών πολιτιστικών δικτύων	27
2.3.2	Δίκτυο αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.....	27
2.3.3	Δίκτυο μουσείων αγροτικής παράδοσης.....	30
2.3.4	Δίκτυο φυσικών πόρων / φυσικής κληρονομιάς.....	32
2.3.5	Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος	34
2.3.6	Κόμβοι «διεπαφής» - διασύνδεσης θεματικών δικτύων.....	35
2.3.7	Πολιτιστικοί πόλοι (ΠΠ).....	37
2.4	Σενάριο II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων.....	40
2.4.1	Περιοχή 1 – Αρχαιολογική και Οικολογική Ταυτότητα.....	40
2.4.2	Περιοχή 2 – Ταυτότητα Πεδινής Αγροτικής Περιοχής με Σημαντική Παρουσία Πολιτιστικών Πόρων	43
2.4.3	Περιοχή 3 – Ταυτότητα Παραθαλάσσιας Περιοχής με Οικολογικό Ενδιαφέρον και Ενδιαφέροντες Οικισμούς.....	46
2.4.4	Περιοχή 4 – Οικολογική Ταυτότητα.....	48
2.4.5	Περιοχή 5 – Ταυτότητα Ημιορεινής Περιοχής Οικολογικού / Γεωλογικού Ενδιαφέροντος	50
2.4.6	Περιοχή 6 – Ταυτότητα Πεδινής-Ημιορεινής Αγροτικής Περιοχής με Παρουσία Σημαντικών Πολιτιστικών Πόρων.....	51
2.4.7	Περιοχή 7 – Ταυτότητα Ορεινής-Ημιορεινής Περιοχής με Συγκεντρώσεις Πολιτιστικών Πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος).....	54

2.4.8	Περιοχή 8 – Ταυτότητα πεδινής αγροτικής περιοχής με ποικίλους πολιτιστικούς πόρους	56
2.4.9	Περιοχή 9 – Οικολογική και Θρησκευτική Ταυτότητα.....	58
3	Αξιολόγηση Σεναρίων	60
3.1	Αξιολόγηση Σεναρίου I – Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων.....	60
3.2	Αξιολόγηση Σεναρίου II - Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων.....	63
3.3	Συγκριτική αξιολόγηση σεναρίων.....	66
4	Συμπέρασμα – Πρόταση.....	69

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1-1:	Στάδια Ανάπτυξης Σεναρίων Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά	5
Διάγραμμα 1-2:	Στόχος και Άξονες Προτεραιότητας για την Ολοκληρωμένη Πολιτιστική Ανάπτυξη των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά	18
Διάγραμμα 2-1:	Διαδικασία Δόμησης Εναλλακτικών Σεναρίων	21
Διάγραμμα 3-1:	Συγκριτική Αξιολόγηση Σεναρίων I και II – Διάγραμμα Spider	67

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2-1:	Χαρακτηριστικά εναλλακτικών σεναρίων ως προς τους δύο άξονες αβεβαιότητας	22
Πίνακας 3-1:	Πλεονεκτήματα Σεναρίου I - Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων ...	60
Πίνακας 3-2:	Αδυναμίες Σεναρίου I – Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων	62
Πίνακας 3-3:	Ευκαιρίες Σεναρίου I – Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων	62
Πίνακας 3-4:	Απειλές Σεναρίου I – Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων	63
Πίνακας 3-5:	Πλεονεκτήματα Σεναρίου II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων	63
Πίνακας 3-6:	Αδυναμίες Σεναρίου II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων	65
Πίνακας 3-7:	Ευκαιρίες Σεναρίου II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων	65
Πίνακας 3-8:	Απειλές Σεναρίου II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων ...	66
Πίνακας 3-9:	Συγκριτική Αξιολόγηση Σεναρίων I και II	67

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1-1: Τύποι και Χωρική Διάρθρωση Πολιτιστικών Πόρων στην Περιοχή των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά	15
Χάρτης 2-1: Σενάριο I – Περιφερειοποίηση Περιοχής Μελέτης	25
Χάρτης 2-2: Δίκτυο Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος.....	28
Χάρτης 2-3: Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης.....	31
Χάρτης 2-4: Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς.....	33
Χάρτης 2-5: Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος	34
Χάρτης 2-6: Κόμβοι «Διεπαφής» - Διασύνδεσης Θεματικών Δικτύων	36
Χάρτης 2-7: Πολιτιστικοί Πόλοι	39
Χάρτης 2-8: Περιοχή 1 – Αρχαιολογική και Οικολογική Ταυτότητα.....	42
Χάρτης 2-9: Περιοχή 2 – Ταυτότητα Πεδινής Αγροτικής Περιοχής με Σημαντική Παρουσία Πολιτιστικών Πόρων	45
Χάρτης 2-10: Περιοχή 3 – Ταυτότητα Παραθαλάσσιας Περιοχής με Οικολογικό Ενδιαφέρον και Ενδιαφέροντες Οικισμούς.....	47
Χάρτης 2-11: Περιοχή 4 – Οικολογική Ταυτότητα.....	49
Χάρτης 2-12: Περιοχή 5 – Ταυτότητα Ημιορεινής Περιοχής Οικολογικού / Γεωλογικού Ενδιαφέροντος.....	51
Χάρτης 2-13: Περιοχή 6 – Ταυτότητα Πεδινής-Ημιορεινής Αγροτικής Περιοχής με Παρουσία Σημαντικών Πολιτιστικών πόρων.....	53
Χάρτης 2-14: Περιοχή 7 – Ταυτότητα Ορεινής – Ημιορεινής Περιοχής με Συγκεντρώσεις Πολιτιστικών Πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος).....	55
Χάρτης 2-15: Περιοχή 8 – Ταυτότητα πεδινής αγροτικής περιοχής με ποικίλους πολιτιστικούς πόρους.....	57
Χάρτης 2-16: Περιοχή 9 – Οικολογική-Θρησκευτική Ταυτότητα.....	59
Χάρτης 4-1: Χάρτης Σεναρίου I.....	73
Χάρτης 4-2: Χάρτης Σεναρίου II.....	77
Χάρτης 4-3: Χάρτης Τελικής Προτεινόμενης Λύσης.....	81

Η ανάπτυξη ενός Στρατηγικού Σχεδίου Πολιτιστικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης της πρώην Επαρχίας Κισσάμου –νυν Δήμοι Κισσάμου και Πλατανιά– αποτελεί ένα σχεδιαστικό εγχείρημα με σκοπό την **ολοκληρωμένη προσέγγιση των πολιτιστικών πόρων** και την αξιοποίηση αυτών για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής με όρους βιωσιμότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, στο Στάδιο I του παρόντος ερευνητικού έργου έγινε η **καταγραφή και χαρτογράφηση-αποτύπωση των πολιτιστικών πόρων**, η ανάλυση του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος εντός του οποίου βρίσκονται οι πόροι αυτοί, καθώς και η αξιολόγηση τόσο της περιοχής όσο και των πολιτιστικών πόρων της. Στο πλαίσιο της αξιολόγησης αυτής, καταγράφηκαν τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες της περιοχής μελέτης και του υπάρχοντος πολιτιστικού περιβάλλοντος, ενώ αναλύθηκαν επίσης οι ευκαιρίες και οι απειλές που απορρέουν από το εξωτερικό περιβάλλον, το οποίο συνθέτει το περιβάλλον εντός του οποίου η αξιοποίηση των πόρων αυτών θα επιδιωχθεί.

Με βάση την εικόνα που έχει διαμορφωθεί από το Στάδιο I σε σχέση με το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον της περιοχής μελέτης, αλλά και το είδος και τη χωρική διάρθρωση των υπάρχοντων σε αυτήν πολιτιστικών πόρων, το παρόν τεύχος αποτελεί το προϊόν του **Σταδίου 2** του έργου και επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στη **δόμηση και αξιολόγηση δύο εναλλακτικών σεναρίων αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων** της περιοχής μελέτης.

Στο πλαίσιο αυτό, περιγράφει τη (α) λογική δόμησης των σεναρίων αυτών, (β) το περιεχόμενο κάθε ενός σεναρίου και (γ) τον τρόπο αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων σε αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τις κυρίαρχες δυνάμεις του εξωτερικού περιβάλλοντος που μπορούν να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα του πολιτισμού στην περιοχή μελέτης και τις τάσεις εξέλιξης αυτών, όπως καταγράφονται από τη διαχρονική μελέτη τους. Στη συνέχεια γίνεται η αξιολόγηση των δύο προτεινόμενων σεναρίων με σκοπό την επιλογή του αποτελεσματικότερου από αυτά προς υλοποίηση. Η αξιολόγηση αυτή οδηγεί στη διατύπωση της τελικής πρότασης, της προκρινόμενης δηλαδή λύσης για την ανάδειξη και αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων της περιοχής μελέτης. Η πρόταση αυτή αναμένεται να εμπλουτιστεί με τις απόψεις των ενδιαφερομένων φορέων της τοπικής διοίκησης που χρηματοδοτούν το παρόν έργο, αλλά και των φορέων της τοπικής κοινωνίας (πολιτιστικών και άλλων), καθώς και ενδιαφερομένων πολιτών, έτσι ώστε η οριστική της διατύπωση και το πλαίσιο πολιτικής για την υλοποίησή της να εντάσσεται στο όραμα της κοινωνίας για την εξέλιξη της Κισσαμίτικης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αθήνα

14.12.2015

Το παρόν ερευνητικό έργο με τίτλο «**Στρατηγικός Σχεδιασμός (Master Plan) Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά**» εκπονείται στο πλαίσιο της **Προγραμματικής Σύμβασης** που υπεγράφη στις 13 Αυγούστου 2015 μεταξύ του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου από τη μια πλευρά και του Υπουργείου Πολιτισμού, της Περιφερειακής Ενότητας Χανίων της Περιφέρειας Κρήτης, του Δήμου Κισσάμου και του Δήμου Πλατανιά από την άλλη, μετά από πρωτοβουλία της Ένωσης των Πολιτιστικών Φορέων της Επαρχίας Κισσάμου (ΕΠΟΦΕΚ) για την ανάδειξη της Κισσαμίτικης πολιτιστικής κληρονομιάς ως μοχλού τοπικής ανάπτυξης. Η **διάρκεια** της Προγραμματικής Σύμβασης έχει οριστεί σε έναν χρόνο, με έναρξη της ισχύος της την 13^η Αυγούστου 2015.

Η παρούσα έκθεση αφορά το **Στάδιο 2** του ερευνητικού προγράμματος που, σύμφωνα με την Προγραμματική Σύμβαση, αναφέρεται στη «**Διαδικασία Αξιολόγησης**». Στο στάδιο αυτό δομούνται δύο εναλλακτικές λύσεις / σενάρια για την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και της πολιτιστικής ταυτότητας της περιοχής μελέτης, τα οποία στη συνέχεια αξιολογούνται με σκοπό την επιλογή της βέλτιστης για την επιδίωξη των στόχων που έχουν τεθεί.

Από το σύνολο της ερευνητικής ομάδας του έργου, τα μέλη που εμπλέκονται στο Στάδιο II είναι:

Αναστασία Στρατηγέα	Αναπλ. Καθηγ. Ε.Μ.Π., Επιστημονική Υπεύθυνη του έργου
Λάμπρου Μαρία	Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, M.Sc. Χωροταξία, Πολεοδομία και Ανάπτυξη
Σωμαράκης Γεώργιος	Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Παναγιωτοπούλου Μαρία	Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π.

Η **δομή** της παρούσας έκθεσης περιλαμβάνει τα ακόλουθα κεφάλαια:

Το **Κεφάλαιο 1**, στο οποίο παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται για τη δόμηση των εναλλακτικών σεναρίων. Για τον σκοπό αυτό, εξετάζονται οι κρίσιμες μεταβλητές του **εξωτερικού περιβάλλοντος**, οι οποίες είναι δυνατόν να επηρεάσουν την περιοχή μελέτης γενικότερα και τον τομέα του πολιτισμού ειδικότερα. Επίσης γίνεται μια σύνοψη των κύριων χαρακτηριστικών του **εσωτερικού περιβάλλοντος** της περιοχής μελέτης, καθώς και των **αξόνων προτεραιότητας** που έχουν τεθεί για την επιδίωξη του στόχου. Οι κρίσιμες μεταβλητές του εξωτερικού περιβάλλοντος, καθώς και η σκιαγράφηση του εσωτερικού περιβάλλοντος και των στόχων που έχουν τεθεί αποτελούν τη βάση για τη δόμηση των εναλλακτικών σεναρίων της επόμενης ενότητας.

Το **Κεφάλαιο 2**, στο οποίο αναλύονται τα **σενάρια** που δομούνται για την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και την ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας της περιοχής μελέτης. Στο πλαίσιο αυτό περιγράφεται η διαδικασία δόμησης των σεναρίων, ενώ επίσης δίνεται η περιγραφή των σεναρίων και συγκεκριμένα του Σεναρίου I: «**Ανάπτυξη Θεματικών Πολιτιστικών Δικτύων**» και του Σεναρίου II: «**Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης των Πολιτιστικών Πόρων**». Η περιγραφή αυτή καταδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούνται οι υπάρχοντες πολιτιστικοί πόροι της περιοχής μελέτης σε κάθε σενάριο.

Το **Κεφάλαιο 3**, στο οποίο γίνεται η **αξιολόγηση** των σεναρίων. Η αξιολόγηση αυτή γίνεται για κάθε σενάριο μεμονωμένα με τη βοήθεια της μεθόδου ποιοτικής αξιολόγησης SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats), όπου εξετάζονται τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες κάθε σεναρίου, καθώς και οι ευκαιρίες που μπορεί να αξιοποιήσει αλλά και οι πιθανές απειλές στις οποίες αυτό είναι εκτεθειμένο. Στη συνέχεια γίνεται μια ποιοτική συγκριτική αξιολόγηση των δύο σεναρίων, με στόχο την αξιολόγηση της επίδοσης κάθε ενός από αυτά ως προς τους άξονες προτεραιότητας που έχουν τεθεί. Το προϊόν των δύο αξιολογήσεων συμβάλλουν στη δημιουργία μιας περισσότερο εμπειριστατωμένης εικόνας σχετικά με τη συμβολή κάθε σεναρίου στην επιδίωξη των στόχων.

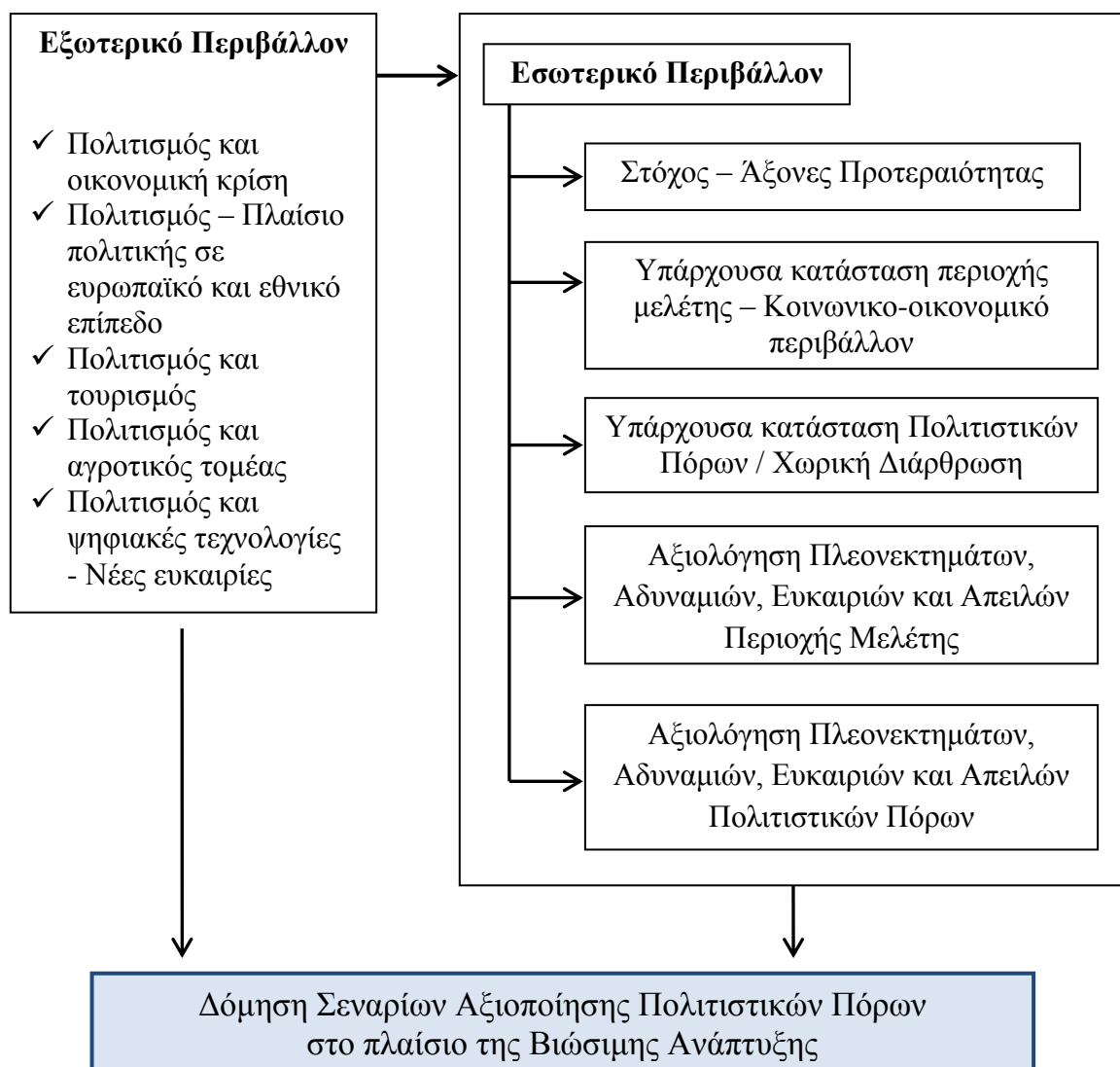
Τέλος, στο **Κεφάλαιο 4** γίνεται η επιλογή σεναρίου με βάση τις δύο αξιολογήσεις του προηγούμενου κεφαλαίου, καταλήγοντας έτσι στην **τελική πρόταση** προς υλοποίηση.

Η **τελική πρόταση προς υλοποίηση** θα συζητηθεί, σε προγραμματισμένη επίσκεψη της ερευνητικής ομάδας στις αρχές Ιανουαρίου 2016, με τους εμπλεκόμενους στην παρούσα Προγραμματική Σύμβαση φορείς διοίκησης, αλλά και τους πολιτιστικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και την ΕΠΟΦΕΚ, έτσι ώστε η τελική πρόταση να λάβει την οριστική της μορφή και να βρίσκεται σε αρμονία με τα οράματα της τοπικής κοινωνίας. Με βάση την οριστική αυτή μορφή, θα διατυπωθεί το πλαίσιο πολιτικής (μέτρα πολιτικής και δράσεις) που απαιτείται για την υλοποίηση της τελικής πρότασης, που θα αποτελέσει το προϊόν του τρίτου και τελικού σταδίου του παρόντος έργου.

1 Μεθοδολογική Προσέγγιση

Για τη δόμηση των δύο εναλλακτικών σεναρίων χάραξης πολιτιστικής πολιτικής και βιώσιμης ανάπτυξης της περιοχής μελέτης, η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1-1.

Διάγραμμα 1-1: Στάδια Ανάπτυξης Σεναρίων Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά

Πιο συγκεκριμένα, η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται εστιάζει σε **δύο ενότητες**:

Στην **πρώτη ενότητα** εξετάζονται οι κυρίαρχες τάσεις που καταγράφονται στο **εξωτερικό περιβάλλον**, οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα του πολιτισμού στην περιοχή μελέτης. Στο πλαίσιο αυτό διερευνώνται:

- ο ρόλος του πολιτισμού στο σημερινό περιβάλλον της οικονομικής κρίσης,
- το πλαίσιο πολιτικής σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και η θέση του πολιτισμού σε αυτό,

- οι εξελίξεις στον τομέα του τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο και ο ρόλος του πολιτισμού στις εξελίξεις αυτές για την ενδυνάμωση της εικόνας του «τόπου» ως τουριστικού προορισμού,
- οι εξελίξεις στον αγροδιατροφικό τομέα και ειδικότερα στη ζήτηση για προϊόντα ποιότητας ως ένα νέο πρότυπο κατανάλωσης,
- οι εξελίξεις των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ), οι ψηφιακές τεχνολογίες και ο ρόλος τους στην ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων, την ψηφιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος, αλλά και την ανάπτυξη νέων πολιτιστικών προϊόντων.

Στη δεύτερη ενότητα γίνεται εμβάθυνση στο **εσωτερικό περιβάλλον**, το περιβάλλον δηλαδή της περιοχής μελέτης και των δεδομένων του. Η εμβάθυνση αυτή στηρίζεται στην **πληροφορία** που έχει έως τώρα συγκεντρωθεί (μελέτη υπάρχουσας κατάστασης, καταγραφή και χαρτογραφική αποτύπωση των πολιτιστικών πόρων στην περιοχή μελέτης, συλλογή και επεξεργασία απόψεων φορέων του πολιτισμού και της τοπικής κοινωνίας μέσα από τη διαπροσωπική επικοινωνία της ερευνητικής ομάδας με τους εν λόγω φορείς, στο πλαίσιο των επισκέψεων της ομάδας στην περιοχή μελέτης κ.λπ.). Επίσης στηρίζεται στους **στόχους και άξονες προτεραιότητας**, αλλά και στην ποιοτική αξιολόγηση της περιοχής και των υπαρχόντων πολιτιστικών της πόρων, που έχουν ήδη αναλυθεί στο προηγούμενο στάδιο (βλ. Έκθεση Σταδίου Ι).

Στόχος της ανάλυσης του εσωτερικού περιβάλλοντος είναι η αποδελτίωση της παραπάνω πληροφορίας και η αξιοποίησή της για τη δόμηση των εναλλακτικών σεναρίων, σε συνδυασμό με τις κυρίαρχες τάσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος, οι οποίες οριοθετούν το **περιβάλλον λήψης απόφασης**, εντός του οποίου θα δομηθούν τα σενάρια καθώς και οι πολιτικές υλοποίησής τους.

Τα κύρια σημεία της μεθοδολογικής προσέγγισης για τη δόμηση των δύο εναλλακτικών σεναρίων (Διάγραμμα 1-1), επεξηγούνται στη συνέχεια στο πλαίσιο του παρόντος έργου.

1.1 Εξωτερικό Περιβάλλον

Στην εν λόγω ενότητα γίνεται μια σκιαγράφηση των κυριότερων τάσεων που καταγράφονται στο εξωτερικό περιβάλλον και μπορούν να έχουν επίδραση στην περιοχή μελέτης και ειδικότερα στην αξιοποίηση των πολιτιστικών της πόρων, ως εργαλείου για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και συνοχή με όρους βιωσιμότητας.

1.1.1 Πολιτισμός και οικονομική κρίση – Νέες προοπτικές

Στο πλαίσιο της Στρατηγικής «**Ευρώπη 2020**» για την ανάπτυξη, οι πολιτικές της ΕΕ έχουν αναβαθμισθεί σημαντικά σε μια σειρά από τομείς, ανάμεσα στους οποίους και ο τομέας του **πολιτισμού**. Ο συγκεκριμένος τομέας θεωρείται, μεταξύ άλλων, ότι μπορεί να αποτελέσει έναν σημαντικό πυλώνα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή, ιδιαίτερα στην τρέχουσα περίοδο οικονομικής κρίσης.

Η ενίσχυση των πολιτικών των σχετικών με τον πολιτισμό απορρέει από την αναγνώριση από την ΕΕ της **εγγενούς σημασίας του πολιτισμού** τόσο στη διαμόρφωση της εθνικής και ευρωπαϊκής ταυτότητας, όσο και στη διαχείριση της οικονομικής κρίσης και τη συμβολή του στην οικονομική ανάκαμψη.

Μια σημαντική παρέμβαση προς την κατεύθυνση αυτή αποτελεί το νέο μεγάλο πρόγραμμα για τον πολιτισμό «**Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020**» (<http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/>),

που συνεχίζει τις δράσεις παλαιότερων προγραμμάτων και εμπλουτίζεται με νέες. Στόχος του εν λόγω προγράμματος είναι η επιβράβευση των επιδόσεων, η ανάδειξη της αριστείας και η **προβολή του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης**.

Ο τομέας του πολιτισμού νοείται σήμερα ως ένας «**στρατηγικός πόρος για μια βιώσιμη Ευρώπη**» (Διαδικτυακός Τόπος Υπ. Εξωτερικών), με την πολιτιστική κληρονομιά να αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής της ΕΕ για το 2020. Οι συνέργειες του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα με άλλους τομείς αναμένεται να προωθήσουν την καινοτομία, την οικονομική βιωσιμότητα και την κοινωνική ενσωμάτωση. Σημαντικό ρόλο προς την κατεύθυνση της αξιοποίησης του στρατηγικού αυτού πόρου για την, μεταξύ άλλων, **οικονομική ανάκαμψη στο τρέχον περιβάλλον της ύφεσης**, αναμένεται να διαδραματίσει το φάσμα των κατευθύνσεων πολιτικής και των χρηματοδοτικών εργαλείων, που θα υποστηρίξουν την προσπάθεια ανάδειξης του πολιτισμού των διαφορετικών περιοχών της ΕΕ, προβάλλοντας την αξία του μέσα από την ανάδειξη της πολυμορφίας του.

1.1.2 Πολιτισμός – Πλαίσιο πολιτικής σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Ευρωπαϊκό επίπεδο

Σύμφωνα με τη Συνθήκη της ΕΕ, ανάμεσα στους στόχους της περιλαμβάνεται η συμβολή στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών-μελών, με σεβασμό στην εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, καθώς και η προβολή της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο τομέας του πολιτισμού στην ευρωπαϊκή ατζέντα του 2007 αναγνωρίζεται ως απαραίτητο στοιχείο για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων της ΕΕ, δηλαδή της ευημερίας, της αλληλεγγύης και της ασφάλειας, ενώ ταυτόχρονα θεωρείται ως εργαλείο για τη διασφάλιση μιας ισχυρότερης παρουσίας της ΕΕ σε διεθνές επίπεδο.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας ενισχύει τη θέση του πολιτισμού, όπως φαίνεται και από τη ρητή αναφορά στο προοίμιο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση: «εμπνεόμενοι από την πολιτιστική, τη θρησκευτική και την ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης». Ο σεβασμός του πλούτου της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας και η μέριμνα για την προστασία και την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους της ΕΕ, όπως αναφέρεται στο Άρθρο 3 της Συνθήκης. Ο λόγος για αυτό έγκειται στη **θεώρηση του πολιτισμού ως ισχυρού εργαλείου για τη μετάδοση αξιών** και την προώθηση στόχων γενικού συμφέροντος. Στο μεταίχμιο των οικονομικών και πολιτικών επιδιώξεων, που συνιστούν τους κύριους άξονες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ο πολιτισμός ενσωματώνει μια επιπλέον, ουσιαστικής σημασίας, διάσταση. Πέραν της θεώρησής του από οικονομική σκοπιά και της συμβολής του στην οικονομική ανάπτυξη, συμβάλλει επίσης στην κοινωνική ένταξη, τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου, την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών, την ανάπτυξη της συνεργασίας στην επιδίωξη κοινών στόχων, τη δημιουργία αυτοπεποίθησης και αισθήματος του ανήκειν σε μια ιστορική κοινότητα.

Στο πλαίσιο αυτό, έχει δρομολογηθεί το νέο πρόγραμμα για τον πολιτιστικό και οπτικοακουστικό τομέα για την περίοδο 2014-2020 –**Πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη**– το οποίο επιδιώκει την επίτευξη των παρακάτω στόχων:

- διαφύλαξη και προώθηση της **πολιτιστικής και γλωσσικής πολυμορφίας** της Ευρώπης και του πολιτιστικού της πλούτου,
- συμβολή του πολιτισμού στην επιδίωξη του στόχου της ΕΕ για **έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη**,
- προσαρμογή των πεδίων του πολιτισμού στην **ψηφιακή εποχή** και την **παγκοσμιοποίηση**,

- ενδυνάμωση της προοπτικής περαιτέρω ανάπτυξης μέσα από την **πρόσβαση** σε νέες αγορές και σε νέες ομάδες-στόχους,
- συμβολή του πολιτισμού στην **οικονομική ανάπτυξη**.

Με το πρόσφατο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 8ης Σεπτεμβρίου 2015 προς μια **ολοκληρωμένη προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς** της Ευρώπης [2014/2149(INI)] τίθενται οι βάσεις για μια νέα προσέγγιση του τομέα του πολιτισμού, η οποία συνεκτιμά τις **πολιτιστικές, οικονομικές, κοινωνικές, ιστορικές, εκπαιδευτικές, περιβαλλοντικές και επιστημονικές του διαστάσεις**. Επίσης δίνεται, μεταξύ άλλων, σημαντική έμφαση:

- στη διάδοση του **πολιτιστικού αποθέματος και των αξιών** που αυτό μεταφέρει προς διάφορες ομάδες αποδεκτών, και
- στην αύξηση της **ευαισθητοποίησης** και τη διάδοση του **αποθέματος γνώσης** γύρω από τα θέματα του πολιτισμού προς τις μελλοντικές γενεές, για τη συνέχιση της πολιτιστικής διαδρομής στο χρόνο κάθε επιμέρους χωρικής οντότητας.

Απώτερος στόχος είναι, μέσα από τα παραπάνω, να επιτευχθεί η **διάδοση των αξιών** της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και η **προστασία** της, αφού αναγνωρίζεται ότι ...

... η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί έναν **μη ανανεώσιμο πόρο, η αυθεντικότητά** του οποίου πρέπει να διατηρηθεί ...

Η υλοποίηση της νέας αυτής στρατηγικής ενισχύεται με σημαντικούς πόρους, που είναι διαθέσιμοι μέσα από ένα εύρος χρηματοδοτικών εργαλείων («Δημιουργική Ευρώπη», «Horizon 2020», «Erasmus +», «Η Ευρώπη για τους πολίτες»), αλλά και πόρους των Διαρθρωτικών Ταμείων.

Η έμφαση στα θέματα του πολιτισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο και η μετουσίωσή της σε πολιτικές ανάδειξης και προστασίας του, συνοδευόμενες από τους ανάλογους πόρους, συνιστούν μια σημαντική **ευκαιρία** σήμερα για τον εν λόγω τομέα και δημιουργούν ένα εύφορο περιβάλλον για την υιοθέτηση δράσεων σε τοπικό επίπεδο, προοιωνίζοντας ένα καλύτερο αύριο για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Εθνικό/Περιφερειακό επίπεδο

Ο πολιτισμός κατέχει μια σημαντική θέση στους τομείς που υποστηρίζονται στο πλαίσιο της Στρατηγικής της χώρας για την Έξυπνη Εξειδίκευση και συγκεκριμένα αποτελεί έναν από τους **οκτώ τομείς προτεραιότητας**, που είναι:

- Αγροδιατροφή
- Βιοεπιστήμες και φάρμακα
- Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας
- Ενέργεια
- Περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη
- Μεταφορές και εφοδιαστική αλυσίδα
- Υλικά και κατασκευές
- **Πολιτισμός - Τουρισμός και Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ)**

Βασική επιδίωξη, μεταξύ άλλων, είναι η ανάδειξη του «διπόλου πολιτισμού-τουρισμού» ως κινητήρια δύναμη της ψηφιακής επιχειρηματικότητας της χώρας για την ανάπτυξη διεθνώς ανταγωνιστικών, προηγμένων προϊόντων και υπηρεσιών στον χώρο του πολιτισμού και του τουρισμού, βασισμένων σε νέες τεχνολογίες αιχμής (Αριθμ. 82193/ΕΥΣΣΑ 1810, Έγκριση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης 2014–2020, ΦΕΚ 1862 / 27 Αυγούστου 2015).

Η εξειδίκευση της παραπάνω τομεακής προτεραιότητας στο επίπεδο της Περιφέρειας Κρήτης, όπως αυτή διατυπώνεται στη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της εν λόγω περιφέρειας, αναγνωρίζει την Κρήτη ως έναν επώνυμο, με διεθνή αίγλη, τουριστικό προορισμό, με ισχυρή επιχειρηματική βάση στον τομέα αυτό, διασυνδέσεις και επενδύσεις σημαντικής κλίμακας. Η ισχυρή της θέση στην τουριστική αγορά στηρίζεται στον πλούτο των πολιτιστικών της πόρων, καθιστώντας το πολιτιστικό απόθεμα το συγκριτικό της πλεονέκτημα. **Κεντρικός στόχος** σε επίπεδο περιφέρειας είναι η περαιτέρω ανάδειξη του «διπόλου πολιτισμού-τουρισμού» και η διεύρυνση αλλά και ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών ροών, η άρση της εποχικότητας και η διάχυση της τουριστικής δραστηριότητας προς περιοχές της ενδοχώρας, μέσα από την αξιοποίηση και ανάδειξη των ιδιαίτερων πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών και των ποιοτικών προϊόντων που μπορούν αυτά να συνθέσουν.

1.1.3 Πολιτισμός και τουρισμός

Ο τομέας του τουρισμού αποτελεί σήμερα την κινητήρια δύναμη στις οικονομίες πολλών χωρών και περιοχών του πλανήτη. Η εξέλιξη του τομέα προβλέπεται να συνεχιστεί με ραγδαίους ρυθμούς. Η διεθνής τουριστική κίνηση καταγράφει ένα νέο ρεκόρ το έτος 2014, με πάνω από 1,1 δισεκατομμύριο τουριστών να ταξιδεύουν ανά τον κόσμο. Η τάση περαιτέρω εξέλιξης της κίνησης αυτής είναι ανοδική, με σημάδια περαιτέρω υπέρβασης της προεκτιμηθείσας κίνησης, όπως αυτή είχε αρχικά προβλεφθεί από τον Διεθνή Οργανισμό Τουρισμού για την περίοδο 2010-2020.

Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών στην Παγκόσμια Ημέρα Τουρισμού του 2012 επεσήμανε: « ... ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τομείς της οικονομίας, με ιδιαίτερο **ρόλο στην προώθηση των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης**, της **πράσινης ανάπτυξης**, και του αγώνα ενάντια στην κλιματική αλλαγή, μέσα από τη στενή σχέση που έχει με τον τομέα της ενέργειας». Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, αλλά και στη Σύνοδο των G20 στο Μεξικό, τονίστηκε η σημαντική συνεισφορά που ο τομέας του τουρισμού μπορεί να έχει στις περισσότερες από τις σύγχρονες προκλήσεις της ανθρωπότητας, από την οικονομική ανάπτυξη έως την κλιματική αλλαγή, και αναγνώρισαν τον τουριστικό τομέα ως έναν τομέα με σημαντική συνεισφορά και στους τρεις στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ανάπτυξη και συνοχή και την περιβαλλοντική προστασία (Stratigea και Katsoni, 2015).

Επιπρόσθετα, όπως οι διάφορες μελέτες καταδεικνύουν, οι τομείς του τουρισμού και του πολιτισμού, ιδιαίτερα μέσα από τουριστικά προϊόντα που επιτυγχάνουν τη στενή διασύνδεση της αναψυχής με την πολιτιστική αναζήτηση, έχουν επιδείξει έναν ιδιαίτερα ανθεκτικό χαρακτήρα μέσα στις συνθήκες του τρέχοντος υφεσιακού περιβάλλοντος σε παγκόσμια κλίμακα. Συνιστώντας και οι δύο ανθεκτικούς στην κρίση τομείς, μπορούν να αναδείξουν σημαντικές ευκαιρίες περαιτέρω αξιοποίησης στο πλαίσιο της ανάπτυξης **νέων βιώσιμων τουριστικών προϊόντων στενά συνδεδεμένων με τον πολιτισμό ενός τόπου**.

Σημαντικές είναι οι **τάσεις** που καταγράφονται ήδη στη διεθνή σκηνή τόσο στο πλαίσιο της ζήτησης όσο και της προσφοράς νέων τουριστικών προϊόντων. Ακόμη νέες τάσεις καταγράφονται στην πλευρά των τουριστικών προορισμών σχετικά με τον τρόπο παραγωγής του τουριστικού προϊόντος

για την προβολή τους και την προσέλκυση επισκεπτών. Συνοπτικά οι τάσεις αυτές, οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη στο πλαίσιο της διαχείρισης των πολιτιστικών πόρων της περιοχής μελέτης, έχουν ως ακολούθως (Stratigea και Katsoni, 2015):

Ζήτηση: ο επισκέπτης μιας περιοχής είναι ένας «απαιτητικός» καταναλωτής, ο οποίος αναζητά μια μοναδική εμπειρία από την επίσκεψή του σε έναν τόπο, ψάχνοντας αυτή με έναν πλέον περισσότερο προσωποποιημένο τρόπο. Η αναζήτηση αυτή λαμβάνει χώρα μέσα από το διαδίκτυο, όπου αποκτά πληροφορίες για ένα σύνολο χαρακτηριστικών των τόπων-προορισμών του ενδιαφέροντός του. Ο σημερινός λοιπόν εν δυνάμει επισκέπτης μιας περιοχής είναι περισσότερο ώριμος, στηρίζει την επιλογή του στην **εικόνα του τόπου** που αναζητεί διαδικτυακά, είναι περισσότερο ανεξάρτητος και έχει κάνει συγκεκριμένες επιλογές με βάση τις προτιμήσεις του, είναι περισσότερο ευέλικτος και έχει μια τάση να προτιμεί προορισμούς που δείχνουν μια δέσμευση απέναντι στις περιβαλλοντικές προκλήσεις της εποχής, είναι δηλαδή περιβαλλοντικά υπεύθυνοι προορισμοί. Τέλος, το **κίνητρο** για να ταξιδέψει αλλάζει σταδιακά από αυτό της φυγής από τη ρουτίνα σε ένα κίνητρο που συνδέεται με την **εμπειρία και τη μάθηση**, καθώς και την **αναζήτηση αυθεντικών εμπειριών** που συνδέονται στενά με το **πολιτιστικό και κοινωνικό περιβάλλον ενός τόπου**.

Προσφορά: η αξιοποίηση της τεχνολογίας αποτελεί σήμερα για την τουριστική βιομηχανία μια προϋπόθεση για την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της. Με τη βοήθεια της τεχνολογίας, οι τουριστικές επιχειρήσεις μπορούν να διεισδύουν στην τουριστική αγορά και να βρίσκονται σε απ' ευθείας επαφή με τους εν δυνάμει πελάτες τους, να προωθούν τα προϊόντα τους, να κάνουν ηλεκτρονικές συναλλαγές, να εξοικονομούν πόρους κ.λπ.

Τουριστικός προορισμός: η νέα τάση που καταγράφεται στην πλευρά της ζήτησης έχει σημαντικά επηρεάσει την ανάπτυξη και διαχείριση του τουριστικού προϊόντος στους τουριστικούς προορισμούς. Με δεδομένη την **ένταση του ανταγωνισμού** σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, αλλά και την προσπάθεια προσέλκυσης μιας **ώριμης, απαιτητικής και ενημερωμένης τουριστικής πελατείας**, η ανάγκη προώθησης μιας ελκυστικής εικόνας του τόπου και των χαρακτηριστικών του, αλλά και **θεματικών και πολυθεματικών τουριστικών προϊόντων** που στηρίζονται στους τοπικούς πόρους, με ευαισθησία και σεβασμό στους πόρους αυτούς, φαίνεται σήμερα να αποτελούν μονόδρομο για την ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού και την παροχή ελκυστικών προϊόντων, που διασφαλίζουν την αναψυχή και την αναζήτηση εμπειριών του τόπου από τους επισκέπτες του. Για τη διαμόρφωση των προϊόντων αυτών καταγράφεται επίσης μια σημαντική τάση **δικτύωσης** τόπων, εκδηλώσεων, φορέων και επιχειρήσεων που ασχολούνται με τον τουρισμό, ως ανταπόκριση αφενός στις δυνατότητες που προσφέρονται από τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις και αφετέρου στην ανάγκη δημιουργίας ευέλικτων και ανθεκτικών, στις εξωτερικές κρίσεις και προκλήσεις, οικονομικά βιώσιμων **συμπλεγμάτων τουριστικών προορισμών**.

Το μαζικό και βιομηχανοποιημένο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης φαίνεται να χάνει σταδιακά την αίγλη του στη διεθνή τουριστική σκηνή, δίνοντας τη θέση του σε ένα πρότυπο **ήπιας τουριστικής ανάπτυξης**, με σημαντική έμφαση στον πολιτιστικό τουρισμό, και σεβασμό:

- στους τοπικούς πόρους,
- τη φέρουσα ικανότητα κάθε προορισμού,
- το κοινωνικό πρότυπο και τις αξίες και παραδόσεις του κ.λπ.

Ο ρόλος των **πολιτιστικών πόρων**, υλικών και άυλων, και ο τρόπος αξιοποίησής τους αποτελεί κρίσιμη παράμετρο σε μια τέτοια μεταστροφή. Η σημασία τους και η αξιοποίησή τους για την ανάπτυξη του **πολιτιστικού τουρισμού** φαίνεται και από τον τρόπο που αναδεικνύεται ο τύπος αυτός εναλλακτικού τουρισμού από σημαντικούς, παγκόσμιας εμβέλειας, οργανισμούς όπως η

World Bank, η UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού. Οι εν λόγω οργανισμοί εντάσσουν τον πολιτιστικό τουρισμό στα προγράμματά τους είτε ως τον **κεντρικό στόχο** τους, είτε ως ένα από τα **σημαντικότερα μέσα** για μια βιώσιμη ανάπτυξη, με τη μικρότερη δυνατή επιβάρυνση στο περιβάλλον και τους τοπικούς πολιτισμούς. Η συμβολή του πολιτιστικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη τονίζεται επίσης από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ).

Ο ανταγωνισμός στην παγκόσμια τουριστική αγορά σήμερα φαίνεται να στηρίζεται περισσότερο από ποτέ στη **βιώσιμη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και του πολιτιστικού αποθέματος** μιας περιοχής για την ανάπτυξη του **πολιτιστικού τουρισμού**.

Ο πολιτιστικός τουρισμός εκτείνεται σε ένα μωσαϊκό αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, αρχιτεκτονικής παράδοσης, τοπίων, θρησκευτικών και άλλων παραδόσεων, γαστρονομίας, καλλιτεχνικών μορφών και εκδηλώσεων, εορτασμών και εμπειριών, τρόπου ζωής κ.λπ. που απεικονίζουν έναν τόπο και τους κατοίκους του σε όλη τους την πολυμορφία.

Για τον σκοπό αυτό είναι απαραίτητη η υιοθέτηση μιας **ολοκληρωμένης προσέγγισης**, που να εξασφαλίζει την ισορροπία ανάμεσα στην **οικονομική ανάπτυξη** που ο τομέας του τουρισμού επιφέρει, την **κοινωνική ανάπτυξη και συνοχή** και την **προστασία** των πόρων αυτών ως δικαίωμα της τοπικής κοινωνίας, αλλά και υποχρέωσή της για την παράδοση του πολιτιστικού αποθέματος στις επερχόμενες γενεές.

1.1.4 Πολιτισμός και αγρο-διατροφικός τομέας

Σημαντική είναι η τάση που καταγράφεται σήμερα για την κατανάλωση αγροδιατροφικών προϊόντων τα οποία χαρακτηρίζονται ως «υγιή και ασφαλή» (Buller and Hoggart, 2001). Τα διάφορα διατροφικά σκάνδαλα που έχουν δει το φως της δημοσιότητας τα τελευταία χρόνια έχουν οδηγήσει τους καταναλωτές σε αυτό που χαρακτηρίζεται ως “food scare”, το οποίο με τη σειρά του έχει τροφοδοτήσει την **αλλαγή των διατροφικών προτύπων** και την αναζήτηση **ποιοτικών πιστοποιημένων, ωφέλιμων για την υγεία, προϊόντων**. Σημαντικό στοιχείο αυτής της στροφής, πέραν των διατροφικών σκανδάλων και της αναζήτησης προϊόντων με θετικές επιπτώσεις στην υγεία, αποτελεί και η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, που ενισχύει την τάση για κατανάλωση βιολογικών προϊόντων, ως προϊόντων τα οποία παράγονται με ένα περιβαλλοντικά φιλικό καλλιεργητικό πρότυπο. Ως συνέπεια αυτής της τάσης, η αγορά των βιολογικών προϊόντων από τη δεκαετία του '90 και μετά αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς στον ευρωπαϊκό χώρο (EEA, 2005). Σύμφωνα δε με τα αποτελέσματα του έργου CONDOR, οι υψηλότερες τιμές πώλησης των προϊόντων αυτών στην αγορά θα τονώσουν το ενδιαφέρον και θα πυροδοτήσουν τη στροφή των παραγωγών προς αυτή την κατεύθυνση.

Η σημασία που αποδίδεται σήμερα από τους καταναλωτές στα θέματα της διατροφής ενδυναμώνει τον τομέα αυτό στην Περιφέρεια Κρήτης γενικότερα και την περιοχή μελέτης του παρόντος έργου ειδικότερα. Τα διατροφικά πρότυπα της Περιφέρειας Κρήτης συνδέονται με τα ιδιαίτερα φυσικά και κλιματολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής, αλλά και την παράδοση και τον πολιτισμό της, με τα πρότυπα αυτά να αντανακλούν τα ήθη και έθιμα του τόπου, το παραγωγικό πρότυπο αιώνων, την ιδιοσυγκρασία των τοπικών κοινωνιών, την αφθονία των αρωματικών φυτών, κ.ά. Η τοπική παραγωγή έχει, μέσα από το ευρύ φάσμα ποιοτικών αγρο-διατροφικών προϊόντων που διαθέτει, αποκτήσει παγκόσμια ακτινοβολία, κυρίως για τις ευεργετικές ιδιότητες των προϊόντων αυτών στην

ανθρώπινη υγεία, και είναι γνωστή κάτω από τον όρο «Κρητική διατροφή». Ταυτόχρονα η «Κρητική διατροφή» είναι στενά συνδεδεμένη με στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως η φιλοξενία και η αλληλεγγύη, η ιδιαίτερη γαστρονομική παράδοση κ.ά. Έτσι **η έννοια του πολιτισμού και της «Κρητικής διατροφής» συνιστούν δύο αλληλένδετες έννοιες**, με τη δεύτερη να αποτελεί τμήμα της «άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς» της Κρήτης, αλλά και έναν από τους πυλώνες της έννοιας του πολιτισμού και έναν τομέα ο οποίος, μέσα από τις τάσεις των διατροφικών προτύπων που προδιαγράφονται στη διεθνή σκηνή, μπορεί να αποτελέσει μοχλό για την παραπέρα ενίσχυση του αγροδιατροφικού τομέα και εργαλείο για την ανάδειξη των πολιτιστικών χαρακτηριστικών που συνδέονται με αυτόν.

Ο αγροδιατροφικός τομέας κατέχει σήμερα μια σημαντική θέση στους τομείς που υποστηρίζονται στο πλαίσιο της στρατηγικής της χώρας για την έξυπνη εξειδίκευση και συγκεκριμένα αποτελεί έναν από τους **οκτώ τομείς προτεραιότητας** (Αριθμ. 82193/ΕΥΣΣΑ 1810, Έγκριση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης 2014–2020, ΦΕΚ 1862 / 27 Αυγούστου 2015). Η **εθνική στρατηγική** στον τομέα αυτόν αποσκοπεί στη μετατροπή των διαρθρωτικών του αδυναμιών σε ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, αξιοποιώντας την έρευνα και την καινοτομία για τη διεύρυνση του μεριδίου της αγοράς, στη βάση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των προϊόντων, της ποιοτικής διαφοροποίησης, της θρεπτικής αξίας, της συμβολής σε έναν υγιή τρόπο ζωής, αλλά και της **σύνδεσής τους με την ιστορία και τον πολιτισμό κάθε τόπου**.

Η κατεύθυνση σε εθνικό επίπεδο ενισχύεται περαιτέρω από την **εξειδίκευση της στρατηγικής για τον αγροδιατροφικό τομέα στην Περιφέρεια Κρήτης**, όπου η στρατηγική της έξυπνης εξειδίκευσης της περιφέρειας επικεντρώνεται επίσης, μεταξύ άλλων στην **ανασυγκρότηση του αγροδιατροφικού τομέα**, με έμφαση στην προσαρμογή του στην κλιματική αλλαγή, την ανάδειξη της αξίας της Κρητικής διατροφής και την ενδυνάμωση της εξωστρέφειας και των εξαγωγικών κλάδων.

Βασική επιδίωξη της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης για το αγροδιατροφικό σύμπλεγμα για την Περιφέρεια της Κρήτης είναι η αξιοποίηση της επιστημονικής γνώσης και της καινοτομίας για τη διαμόρφωση **σύγχρονων παραγωγικών κλάδων**, που θα παράγουν τρόφιμα διεθνώς ανταγωνιστικά, ποιοτικά και ασφαλή, με υψηλή προστιθέμενη και διατροφική αξία. Ακόμη, κρίσιμη είναι η **διασύνδεση του αγροδιατροφικού συμπλέγματος με τον τουριστικό και τον πολιτιστικό τομέα**, ενισχύοντας το «Σύμφωνο της Κρητικής Διατροφής», συνδέοντας αυτό με τον πολιτισμό και την παράδοση και καθιστώντας αυτό συστατικό στοιχείο των τουριστικών προορισμών της Κρήτης (Αστική Διαχείριση Α.Ε., 2014).

1.1.5 Πολιτισμός και ψηφιακές τεχνολογίες

Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας συνεπάγεται ευκαιρίες αλλά και προκλήσεις για τους ευρωπαϊκούς κλάδους του πολιτισμού και της δημιουργίας. Η ΕΕ είναι αποφασισμένη να βοηθήσει όλους εκείνους που δραστηριοποιούνται σε αυτούς τους τομείς –από τις τοπικές κοινότητες που επιθυμούν να αναδείξουν την πολιτιστική τους κληρονομιά έως τους παραγωγούς κινηματογραφικών ταινιών που κερδίζουν διακρίσεις– να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που τους παρουσιάζονται και να ξεπεράσουν τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Ο ευρωπαϊκός κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργίας αποτελεί κινητήρια δύναμη της ψηφιακής αλλαγής, καθώς συνεχώς διερευνά νέους τρόπους με τους οποίους οι ευρωπαίοι πολίτες ανακαλύπτουν και απολαμβάνουν τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου και συμμετέχουν σε αυτή μέσα από την ανάπτυξη διαδραστικών εφαρμογών. Προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αποτελεί η στήριξη του ηγετικού, σε παγκόσμιο επίπεδο, ρόλου της Ευρώπης στην παραγωγή

ποιοτικού περιεχομένου, με διαφύλαξη του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος των ευρωπαϊκών τομέων του πολιτισμού και της δημιουργίας στο ψηφιακό περιβάλλον.

Η αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) δίνει σήμερα σημαντικές ευκαιρίες για την **ψηφιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς**, επηρεάζοντας καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο παράγονται, διαδίδονται και αξιολογούνται τα πολιτιστικά αγαθά. Στο πλαίσιο αυτό, εξαιρείται ο ρόλος των ΤΠΕ για τη **δημιουργία περιεχομένου** και την κατάλληλη **διαχείριση πληροφοριών**, αλλά και την ανάπτυξη **ψηφιακών τεχνολογιών για τη μοντελοποίηση, ανάλυση, κατανόηση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς** (ΦΕΚ 1862, 2015). Το στοιχείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί σημαντικές προοπτικές για την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης και την ανάπτυξη νέων πεδίων στον τομέα της πολιτιστικής δημιουργίας, ως αντίδοτο της οικονομικής κρίσης και παράμετρο περαιτέρω ενίσχυσης του τομέα του πολιτισμού.

1.2 Εσωτερικό Περιβάλλον

Στη συνέχεια της παρούσας έκθεσης γίνεται μια συνοπτική περιγραφή του εσωτερικού περιβάλλοντος της περιοχής μελέτης. Πιο συγκεκριμένα:

- (α) σκιαγραφούνται τα γενικά χαρακτηριστικά του **κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος**, όπως αυτά προκύπτουν από τη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης (Στάδιο Ι έργου, βλ. σχετική έκθεση),
- (β) περιγράφονται συνοπτικά οι υφιστάμενοι **πολιτιστικοί πόροι**, συνοψίζοντας τα κύρια χαρακτηριστικά της λεπτομερούς παρουσίασης που έχει γίνει στο Στάδιο Ι του έργου (βλ. σχετική έκθεση), και
- (γ) συνοψίζονται ο **στόχος** και οι **άξονες προτεραιότητας** που έχουν τεθεί.

1.2.1 Κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον περιοχής μελέτης

Η εμβάθυνση στα κοινωνικο-οικονομικά και άλλα χαρακτηριστικά των επιμέρους χωρικών ενότητων της περιοχής μελέτης οδηγεί σε μια σειρά από συμπεράσματα σχετικά με το εσωτερικό περιβάλλον της, τα οποία συνοψίζονται ως ακολούθως:

- Η περιοχή αποτελεί μια ξεχωριστή οντότητα στη βάση της **πολιτιστικής της ταυτότητας** και παράδοσης.
- Στην **τοπική οικονομία** κυριαρχεί ο τριτογενής τομέας, με σημαντική παρουσία επίσης του πρωτογενούς τομέα παραγωγής, ενώ ο δευτερογενής υπολείπεται σημαντικά.
- Τα διαχρονικά πληθυσμιακά μεγέθη της περιοχής καταδεικνύουν έναν πληθυσμό που γηράσκει, ενώ ανανεώνεται (φυσική αύξηση – γεννήσεις) με όλο και πιο βραδείς ρυθμούς.
- Η μείωση της φυσικής αύξησης του πληθυσμού και τα φαινόμενα αστικοποίησης οδηγούν, μεταξύ άλλων, σε **πληθυσμιακή αποδυνάμωση** των οικισμών της ενδοχώρας των εμπλεκόμενων Δήμων.
- Το παράκτιο τμήμα της περιοχής εμφανίζει, σε αρκετά σημεία του, σημαντικές τάσεις ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού, ξεπερνώντας, σε κάποιες περιπτώσεις, τη φέρουσα ικανότητα των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται. Αντίθετα, η ενδοχώρα της περιοχής βρίσκεται, σε σχέση με το παράκτιο τμήμα, σε κάποιας μορφής αναπτυξιακή υστέρηση, με κυρίαρχη δραστηριότητα αυτήν του πρωτογενούς τομέα.
- Η **πρόσβαση** στο βόρειο μέτωπο της περιοχής είναι σχετικά καλή μέσα από τον Βόρειο Οδικό Άξονα Κρήτης (ΒΟΑΚ), στο δυτικό της τμήμα η ποιότητα της πρόσβασης υποβαθμίζεται μέσα από ένα μάλλον ανεπαρκές (για το φόρτο που έχει ιδιαίτερα κατά την

θερινή περίοδο) δίκτυο, ενώ η ενδοχώρα, ιδιαίτερα στο ορεινό τμήμα της, εμφανίζει σημαντικό έλλειμμα ως προς την πρόσβαση (ποιότητα οδικού δικτύου).

- Οι σε αφθονία **πολιτιστικοί πόροι** της περιοχής και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που απορρέουν από αυτούς δεν είναι επαρκώς αξιοποιημένα και συνδεδεμένα με την τουριστική δραστηριότητα, με την περιοχή να αναπτύσσεται (στο παράκτιο τμήμα της) ως πόλος μαζικού τουρισμού, με ότι πιέσεις αυτό συνεπάγεται στους φυσικούς της πόρους (νερό, ενέργεια, ρύπανση θαλάσσιου χώρου κ.λπ.), αλλά και στο κοινωνικό πρότυπο και τις αλλοιώσεις που επέρχονται σε αυτό από ένα τέτοιο πρότυπο ανάπτυξης.
- Ο **πολιτισμός** και η **πολιτιστική ταυτότητα** διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στα κοινωνικά πρότυπα και την κοινωνική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στην ενδοχώρα της περιοχής, που βρίσκεται σε κάποια «απόσταση» από τις επιρροές της τουριστικής ανάπτυξης και του μαζικού προτύπου που αυτή ακολουθεί.
- Ο **πολιτιστικός σχεδιασμός** δεν είναι πλήρως ενσωματωμένος στον στρατηγικό σχεδιασμό των δύο εμπλεκόμενων Δήμων, ενώ δεν έχει αξιοποιηθεί επαρκώς, στο επίπεδο των τοπικών διοικήσεων, το συγκριτικό πλεονέκτημα του πλούσιου πολιτιστικού αποθέματος.
- Σημαντικό ρόλο για τη διατήρηση και ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος διαδραματίζουν οι **τοπικοί πολιτιστικοί φορείς**, όπου καταγράφεται ένας σημαντικός αριθμός που δραστηριοποιείται στις διαφορετικές περιοχές, ενώ σημαντικό είναι και ο ρόλος της Ένωσης Πολιτιστικών Φορέων Επαρχίας Κισσάμου (ΕΠΟΦΕΚ) για την οργάνωση και τον συντονισμό των δράσεων των τοπικών φορέων και την ενσωμάτωση των δράσεων αυτών σε ένα **ολοκληρωμένο σχέδιο** για την ανάδειξη και διατήρηση του Κισσαμίτικου πολιτισμού και ταυτότητας.

1.2.2 Πολιτιστικοί πόροι

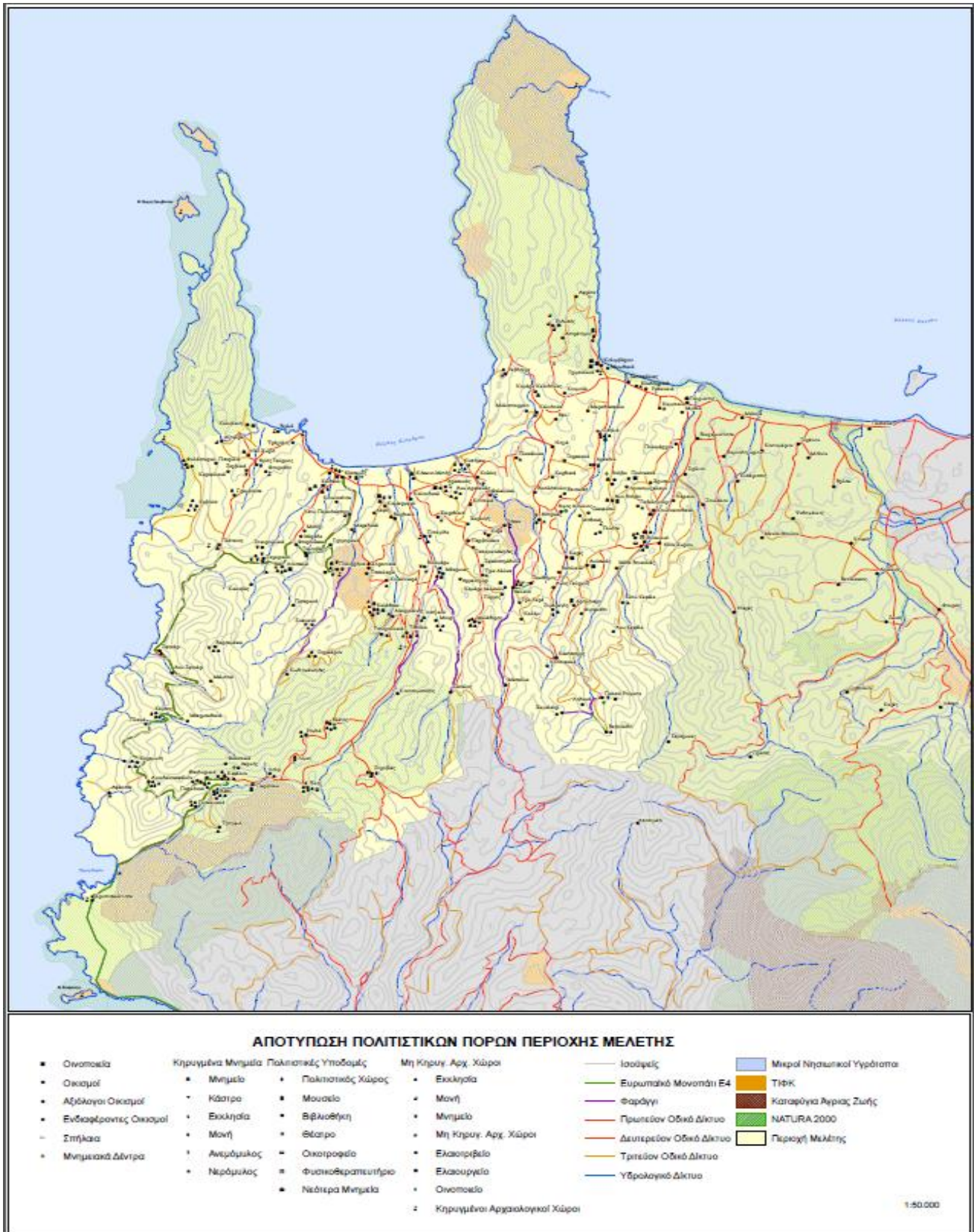
Η πρώην Επαρχία Κισσάμου αποτελεί μια περιοχή η οποία, στη βάση των πολιτιστικών της πόρων και της ιδιαίτερης ταυτότητάς της, συνιστά μια **διακριτή πολιτιστική οντότητα** της Περιφέρειας Κρήτης. Οι **υλικοί πολιτιστικοί πόροι** έχουν καταγραφεί και αποτυπωθεί, ως προς τη χωρική τους διάσταση, στο Στάδιο Ι (Χάρτης 1-1), ενώ έχουν ακόμη αποτυπωθεί και οι **άυλοι πολιτιστικοί πόροι** της περιοχής (βλ. σχετική έκθεση Σταδίου Ι).

Η εμβάθυνση στους πόρους αυτούς, καθώς και η χωρική τους αποτύπωση, οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα σχετικά με τα **κυρίαρχα χαρακτηριστικά της πολιτιστικής της ταυτότητας** (εσωτερικό περιβάλλον – πολιτιστικοί πόροι), που αποτελούν τη σύνοψη της ανάλυσης που έχει προηγηθεί στο Στάδιο Ι.

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από την ιδιαίτερη και μακρόχρονη **αγροτική παράδοση**, με κυρίαρχη τη **γεωργία** και συγκεκριμένα την καλλιέργεια της **ελιάς**. Η παράδοση αυτή, πέραν του γεγονότος ότι έχει σφραγίσει με την παρουσία της την τοπική οικονομία και την απασχόληση, έχει ακόμη αφήσει το αποτύπωμά της στα χαρακτηριστικά του τοπίου (π.χ. εκτεταμένοι, ανάλογα με το ανάγλυφο, ελαιώνες), έχει οδηγήσει στη δημιουργία μνημείων της φύσης (μνημειακά ελαιόδεντρα), έχει επηρεάσει τη λαϊκή παράδοση, τη διατροφή, την τέχνη κ.ά. Χαρακτηριστική είναι η θέση της ελαιοκαλλιέργειας στην τοπική συνείδηση στην περιοχή μελέτης, που αποτυπώνεται μέσα από δράσεις όπως το Μουσείο Ελιάς, οι γιορτές λαδιού, κ.λπ. Η ελαιοκαλλιέργεια συνιστά, στο πλαίσιο αυτό, σημαντικό μέρος της φυσικής κληρονομιάς αλλά και της πολιτιστικής ταυτότητας της περιοχής μελέτης.

Χάρτης 1-1: Τύποι και Χωρική Διάρθρωση Πολιτιστικών Πόρων στην Περιοχή των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά

Ιδιαίτερο ρόλο κατέχει επίσης η καλλιέργεια **οπορωκηπευτικών**, ακολουθώντας το παραγωγικό πρότυπο της Περιφέρειας Κρήτης και συμβάλλοντας στην τοπική παραγωγή προϊόντων της Κρητικής διατροφής. Ακόμη στοιχείο της ταυτότητας που συνδέεται με την Κρητική διατροφή αποτελούν τα **αρωματικά φυτά και τα βότανα**, που χρησιμοποιούνται στην Κρητική διατροφή και περιέχουν συστατικά υψηλής βιολογικής αξίας για τη διατήρηση της υγείας και της μακροζωίας. Τα παραπάνω συνδέονται στενά με το **διατροφικό πρότυπο** και τη **διατροφική κουλτούρα** της περιοχής, ενώ αποτελούν επίσης σημαντικό στοιχείο της τοπικής παραγωγικής δομής και απασχόλησης.

Τέλος, η αγροτική παράδοση συνδέεται και με τον τομέα της **κτηνοτροφίας**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παράδοση της κουράς των ζώων, στοιχείο που συνδέεται με την αλληλεγγύη και αλληλοβοήθεια, την κοινωνική αλληλεπίδραση και την ανάπτυξη κοινωνικών δεσμών κ.λπ.

Την αγροτική παράδοση της περιοχής ως τον κύριο προσανατολισμό της τοπικής οικονομίας καταμαρτυρούν επίσης ποικίλα αγροτικά μνημεία, όπως τα μητάτα, τα ελαιοτριβεία, οι μύλοι, οι ανεμόμυλοι, οι χαρουπόμυλοι κ.ά.

Ένα δεύτερο σημαντικό συμπέρασμα από την ανάλυση των πολιτιστικών πόρων αφορά στην ιδιαίτερη παρουσία στην περιοχή **σημαντικής αξίας οικοσυστημάτων**. Έτσι σημαντικό μέρος της περιοχής καταλαμβάνεται από βιοτόπους NATURA 2000, ενώ καταγράφονται δύο περιοχές οι οποίες αποτελούν καταφύγια άγριας ζωής. Επίσης στην περιοχή καταγράφονται Τοπία Ιδιαιτέρου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ), τόποι δηλαδή με υψηλή αισθητική αξία που παραμένουν σε σημαντικό βαθμό φυσικοί. Οι τόποι αυτοί αποτελούν έναν συνδυασμό φυσικών και πολιτιστικών τοπίων, και αποτελούν ζωντανή μαρτυρία της δράσης και επικοινωνίας του ανθρώπου με τη φύση.

Σημαντική είναι και η ύπαρξη ενός πλήθους ιδιαίτερων **γεωλογικών σχηματισμών**, με ιδιαίτερη την παρουσία ενός πλήθους **φαραγγιών**, που αποτελούν το προϊόν της εναλλαγής της πεδινής με την ορεινή διαμόρφωση της μορφολογίας του εδάφους.

Από **ιστορική άποψη**, η περιοχή έχει μια μακρόχρονη διαδρομή, η οποία έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του **υλικού πολιτιστικού αποθέματός** της. Έτσι η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης καταγράφει ένα σημαντικό αριθμό από στοιχεία της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους, νεότερα μνημεία, αρχαίες πόλεις, φρούρια, κ.λπ.

Η **ύλη πολιτιστική κληρονομιά** αποτελεί επίσης έναν σημαντικό πυλώνα της παράδοσης, ο οποίος έχει σμιλευτεί μέσα από την ιστορική και πολιτιστική διαδρομή, τις ασχολίες των κατοίκων, το κοινωνικό πρότυπο και τους δεσμούς που έχουν αναπτυχθεί στην τοπική κοινωνία, την ιδιαίτερη αίσθηση της φιλοξενίας, τον τρόπο διασκέδασης κ.λπ. Η κληρονομιά αυτή, πέραν των χαρακτηριστικών που απορρέουν από την αγροτική της παράδοση και συνδέονται στενά με την Κρητική διατροφή, έχει ως κυρίαρχα χαρακτηριστικά της τον χορό και τη μουσική, που είναι στενά συνδεδεμένα με την ιστορία και την παράδοση. Ο **χορός** αποτελεί μια μορφή τέχνης με ιδιαίτερο στίγμα στην περιοχή μελέτης. Η περιοχή αποτελεί την γεννήτορα σημαντικών χορών της Κρήτης, όπως του συρτού. Η μελέτη της **μουσικής παράδοσης**, από την άλλη πλευρά, καταδεικνύει τις βαθιές ρίζες της και τη μακρά διαδρομή της στον χρόνο, ενώ σημαντική είναι η διασύνδεση του στίχου της με τους καημούς και την καθημερινή δραστηριότητα των ανθρώπων. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της μουσικής παράδοσης, που αποτυπώνει και τον ρόλο της στην τοπική κοινωνία, είναι η προσκόλληση στο ύφος, στο ήθος, στον τρόπο παιξίματος, στο ρεπερτόριο κ.λπ., αλλά και η εξέλιξη της θεματολογίας της, η οποία ακολουθεί την εξέλιξη της ζωής των ανθρώπων, καθιστώντας αυτή ένα αναπόσπαστο στοιχείο του πολιτισμού, των ηθικών αξιών, των καημών και της

καθημερινότητας της τοπικής κοινωνίας. **Ο χορός και η μουσική αποτελούν σήμερα το βασικό συστατικό κάθε πολιτιστικής και κοινωνικής εκδήλωσης στην περιοχή μελέτης, σε αλληλουχία με τον γαστρονομικό πλούτο της.**

Σημαντικό επίσης τμήμα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν οι **κοινωνικές εκδηλώσεις** που συνδέονται με σημαντικά γεγονότα της αρχής, της διαδρομής και του τέλους της ζωής του ανθρώπου, όπως η βάπτιση, ο γάμος κ.ά. Οι εκδηλώσεις αυτές διατηρούν τα στοιχεία της παράδοσης με έναν αναλλοίωτο τρόπο, που αποτελεί απόρροια των αξιών που συνδέονται με τις συγκεκριμένες εκδηλώσεις και παραμένουν ζωντανές στην τοπική κοινωνία. Ακόμη, ιδιαίτερη θέση στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά κατέχουν οι πολιτιστικές εκδηλώσεις που συνδέονται με τις παραδοσιακές αγροτικές δραστηριότητες και την τοπική παραγωγή προϊόντων, όπως τα καζανέματα, οι κουρές των ζώων, η γιορτή του κάστανου, πολιτιστικές εκδηλώσεις γύρω από την ελαιοκαλλιέργεια κ.ά.

1.2.3 Στόχος και άξονες προτεραιότητας

Με βάση την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, όπως αυτή περιγράφεται στο Στάδιο I του παρόντος έργου, ως κεντρικός **στόχος** του Στρατηγικού Σχεδίου Πολιτιστικής Ανάπτυξης για την περιοχή μελέτης τίθεται ...

... η ολοκλήρωση του ανθρώπου και της κοινωνίας στο χρόνο μέσα από τη βιώσιμη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων ...

Ο στόχος αυτός αναλύεται σε μια σειρά από **άξονες προτεραιότητας** που παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1-2. Μια συνοπτική επεξήγηση των αξόνων προτεραιότητας δίνεται στη συνέχεια (για λεπτομερέστερη περιγραφή βλ. Έκθεση Σταδίου I).

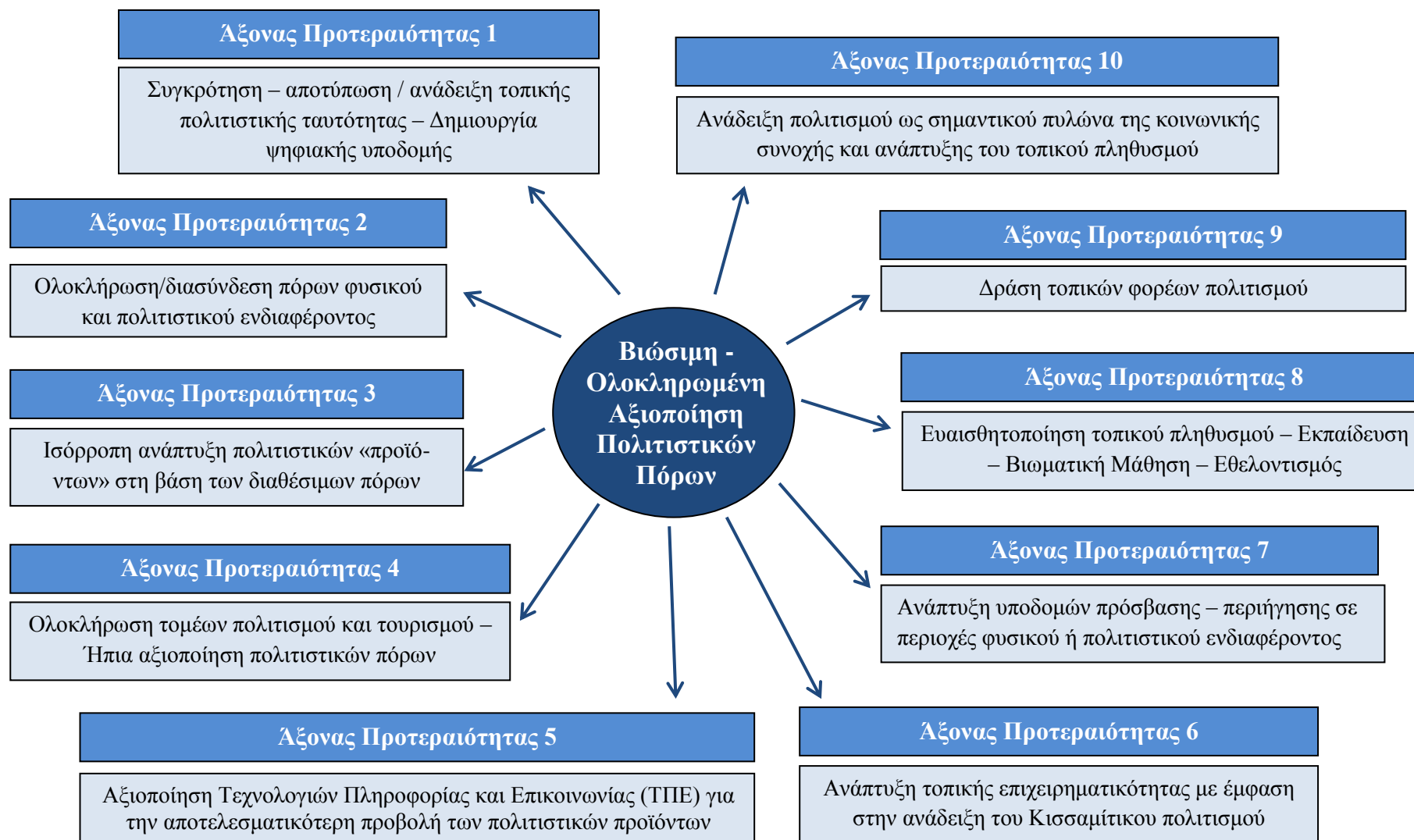
✚ Άξονας προτεραιότητας 1: Συγκρότηση – αποτύπωση / ανάδειξη τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας

Η αποτύπωση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και η χαρτογραφική τους απόδοση θα συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση της φύσης και της χωρικής διάρθρωσης των πόρων αυτών για την ισχυροποίηση της Κισσαμίτικης πολιτιστικής ταυτότητας.

✚ Άξονας προτεραιότητας 2: Ολοκλήρωση/διασύνδεση πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος

Επιχειρεί να αναδείξει τη στενή σχέση και αλληλεπίδραση ανάμεσα στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους και να συνθέσει «επιτυχείς συνδυασμούς» αυτών ως ολοκληρωμένων «πολιτιστικών προϊόντων», που αποτυπώνουν, με χαρακτηριστικό τρόπο, τη διαδρομή του Κισσαμίτικου πολιτισμού στον χρόνο.

Διάγραμμα 1-2: Στόχος και Άξονες Προτεραιότητας για την Ολοκληρωμένη Πολιτιστική Ανάπτυξη των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά

✚ Άξονας προτεραιότητας 3: Ισορροπη ανάπτυξη πολιτιστικών «προϊόντων» στη βάση των διαθέσιμων πόρων

Επιδιώκει την εμπέδωση της τοπικής ταυτότητας στο σύνολο της περιοχής μελέτης και την αξιοποίησή της για την ανάδειξη πολιτιστικών προϊόντων σε όλες τις περιοχές της Οικιστικής Κοινότητας Κισσάμου, με σκοπό την επιδίωξη μακροπρόθεσμων οικονομικών και κοινωνικών στόχων (οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή), με όρους προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

✚ Άξονας προτεραιότητας 4: Ολοκλήρωση τομέων πολιτισμού και τουρισμού – Ήπια αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων

Επιδιώκει να αναδείξει τον πολιτισμό και την εικόνα της περιοχής που αυτός μπορεί να εκπέμψει, ως πυλώνα ανάπτυξης ενός ποιοτικού τουριστικού τομέα, περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητοποιημένου και βιώσιμου σε έναν μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα.

✚ Άξονας προτεραιότητας 5: Αξιοποίηση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) για την αποτελεσματικότερη προβολή των πολιτιστικών προϊόντων

Επιδιώκει την αξιοποίηση των ΤΠΕ στα θέματα του πολιτισμού για την επικοινωνία του πολιτιστικού αποθέματος και των πολιτιστικών προϊόντων στον τοπικό πληθυσμό και τους επισκέπτες της περιοχής.

✚ Άξονας προτεραιότητας 6: Ανάπτυξη τοπικής επιχειρηματικότητας με έμφαση στην ανάδειξη του Κισσαμίτικου πολιτισμού

Επιδιώκει την ανάδειξη και αξιοποίηση των βασικών πυλώνων του Κισσαμίτικου πολιτισμού, (πολιτιστικό απόθεμα, φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και Κρητική διατροφή) και την ανάπτυξη νέων πεδίων **επιχειρηματικής δράσης** γύρω από τους πυλώνες αυτούς, κινητοποιώντας δυνάμεις από τον τοπικό πληθυσμό.

✚ Άξονας προτεραιότητας 7: Ανάπτυξη υποδομών πρόσβασης – περιήγησης σε περιοχές φυσικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος

Επικεντρώνεται στην οριοθέτηση των παρεμβάσεων που απαιτούνται για την ανάπτυξη συγκεκριμένων πολιτιστικών προϊόντων που θα προταθούν στην περιοχή μελέτης (π.χ. υποδομές πρόσβασης και περιήγησης στο πλαίσιο πολιτιστικών διαδρομών).

✚ Άξονας προτεραιότητας 8: Ευαισθητοποίηση τοπικού πληθυσμού – Εκπαίδευση – Βιωματική Μάθηση – Εθελοντισμός

Ο άξονας εστιάζει στην κατανόηση της αξίας των πόρων, την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας για την προστασία τους και τη μετάδοση της σχετικής γνώσης στις νεότερες γενεές για τη μεταλαμπάδευση των αξιών που μεταφέρει.

✚ Άξονας προτεραιότητας 9: Δράση τοπικών φορέων πολιτισμού

Επικεντρώνεται στην ανάγκη συντονισμού του έργου των φορέων του πολιτισμού σε πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο και την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης για τη

διατήρηση και ανάδειξη, σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο, της Κισσαμίτικης ταυτότητας και του πολιτισμού.

✚ Άξονας προτεραιότητας 10: Ανάδειξη πολιτισμού ως σημαντικού πυλώνα της κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξης του τοπικού πληθυσμού

Αποσκοπεί στην προστασία της πολιτιστικής ταυτότητας και τη διασφάλιση της ενότητας και συλλογικότητας της τοπικής κοινωνίας, μέσα από την ενίσχυση των δεσμών της με την παράδοση και την πολιτιστική κληρονομιά.

2 Δόμηση Εναλλακτικών Σεναρίων

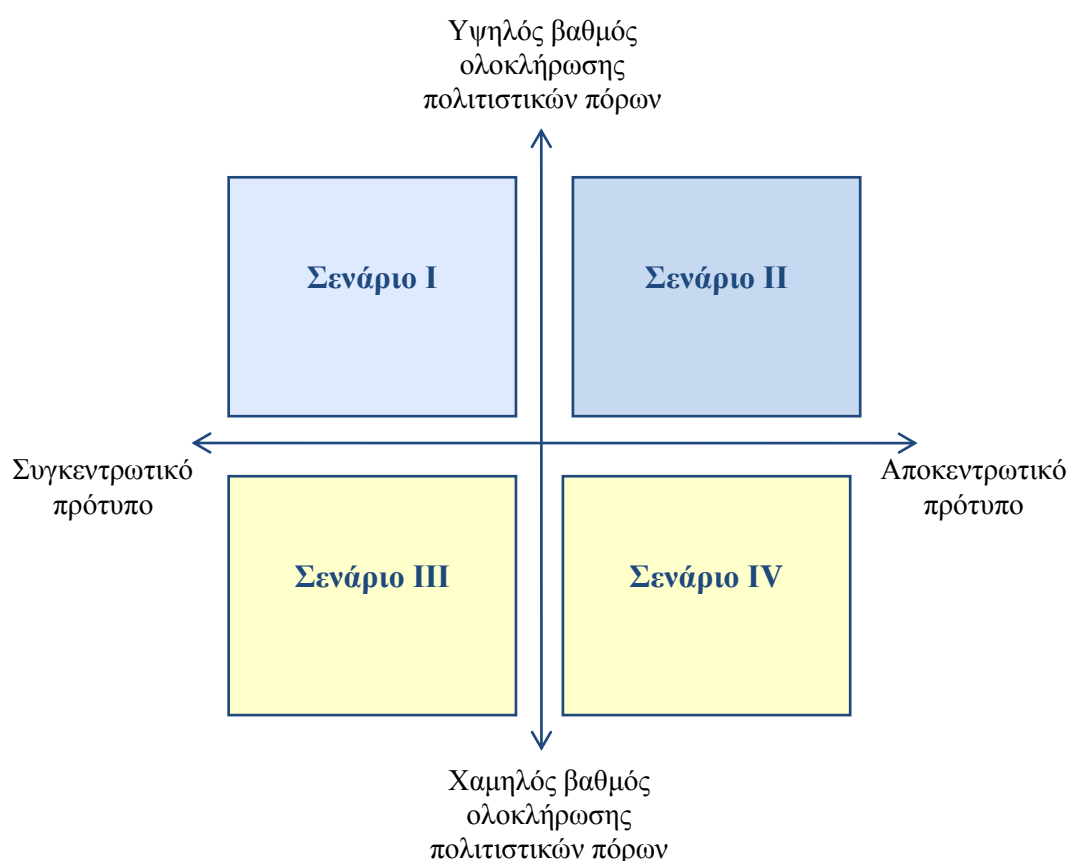
Στην παρούσα ενότητα περιγράφεται η διαδικασία δόμησης δύο εναλλακτικών σεναρίων που αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση των στόχων που έχουν τεθεί για την περιοχή μελέτης. Ακόμη δίνεται η περιγραφή των δύο αυτών σεναρίων ως προς το περιεχόμενό τους (τρόπος αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων) και τη χωρική τους διάρθρωση.

2.1 Διαδικασία δόμησης σεναρίων

Η διαδικασία δόμησης των εναλλακτικών σεναρίων παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 2-1. Στο πλαίσιο αυτό, δομούνται τέσσερα σενάρια με βάση δύο άξονες αβεβαιότητας που αναφέρονται:

- Στο **βαθμό ολοκλήρωσης** των πολιτιστικών πόρων, όπου γίνεται η διάκριση σε χαμηλό και υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης.
- Στο **χωρικό πρότυπο** που κάθε σενάριο υιοθετεί, όπου γίνεται η διάκριση μεταξύ ενός συγκεντρωτικού και ενός αποκεντρωτικού προτύπου αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων.

Διάγραμμα 2-1: Διαδικασία Δόμησης Εναλλακτικών Σεναρίων

Η παραπάνω θεώρηση απορρέει από την αξιοποίηση δύο βασικών αξόνων προτεραιότητας, όπως αυτοί περιγράφηκαν στην προηγούμενη ενότητα, και συγκεκριμένα:

- του **άξονα προτεραιότητας 2**, που αποσκοπεί στην ολοκλήρωση φυσικών και πολιτιστικών πόρων, και

- του **άξονα προτεραιότητας 3**, που επιδιώκει την ισόρροπη ανάπτυξη πολιτιστικών «προϊόντων» στη βάση των διαθέσιμων πόρων κάθε επιμέρους υποενότητας της περιοχής μελέτης.

Με βάση τη λογική αυτή ανάπτυξης των σεναρίων, δομούνται τέσσερα διακριτά σενάρια, τα οποία έχουν ως ακολούθως (Πίνακας 2-1):

- **Σενάριο I:** επιδιώκει έναν **υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης** των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, που αξιοποιούνται στη βάση ενός **συγκεντρωτικού χωρικού προτύπου** αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων της περιοχής συνολικά.
- **Σενάριο II:** εμπεριέχει έναν **υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης** των πολιτιστικών πόρων, η θεώρηση της αξιοποίησης των οποίων εστιάζει, από χωρική άποψη, σε ένα **αποκεντρωτικό πρότυπο**, το οποίο επιδιώκει την ανάπτυξη μικρότερων χωρικά «**πολιτιστικών πυρήνων**», που αποκτούν μια ιδιαίτερη ταυτότητα στη βάση των συγκεκριμένων πολιτιστικών πόρων που διαθέτουν προς αξιοποίηση.
- **Σενάριο III:** το σενάριο αυτό ως προς τη χωρική του ανάπτυξη ακολουθεί τη λογική δόμησης του σεναρίου I –**συγκεντρωτικό πρότυπο χωρικής ανάπτυξης**- επιδιώκοντας όμως έναν **χαμηλότερο βαθμό ολοκλήρωσης** των πολιτιστικών πόρων.
- **Σενάριο IV:** το σενάριο αυτό ακολουθεί το **αποκεντρωτικό πρότυπο** του σεναρίου II, επιδιώκοντας έναν επίσης **χαμηλότερο βαθμό ολοκλήρωσης** των πολιτιστικών πόρων κάθε περιοχής.

Πίνακας 2-1: Χαρακτηριστικά εναλλακτικών σεναρίων ως προς τους δύο άξονες αβεβαιότητας

Σενάρια	Άξονας αβεβαιότητας 1 Χωρικό πρότυπο		Άξονας αβεβαιότητας 2 Βαθμός ολοκλήρωσης ¹ πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος	
	συγκεντρωτικό	αποκεντρωτικό	χαμηλός	υψηλός
Σενάριο I				
Σενάριο II				
Σενάριο III				
Σενάριο IV				

Μια **πρώτη ποιοτική αξιολόγηση** των παραπάνω τεσσάρων σεναρίων, καθοδηγούμενη από:

- την εμβάθυνση στο **εσωτερικό περιβάλλον** –περιοχή μελέτης–, μέσα από την οποία έχει διαμορφωθεί η εικόνα ότι οι πολιτιστικοί πόροι φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος είναι στενά συνδεδεμένοι μεταξύ τους στη συγκεκριμένη περιοχή, με τους φυσικούς πόρους να διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό την άυλη πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής (παραδόσεις, έθιμα, τρόπος ζωής, καλλιεργητικό πρότυπο κ.λπ.),

¹ *Ολοκλήρωση πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος:* η έννοια της ολοκλήρωσης επισημαίνει την αλληλεπίδραση/διασύνδεση των πόρων αυτών, με σκοπό τη δημιουργία μιας διακριτής λειτουργικής και θεματικής οντότητας και την αξιοποίηση των συνεργειών που απορρέουν από αυτή.

- τη **χωρική κατανομή** των πόρων αυτών και την εναλλαγή ή συνύπαρξη υλικών πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος,
- τη δυνατότητα ανάπτυξης **συνεργειών** μέσα από την ολοκληρωμένη θεώρηση πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος και την αξιοποίηση αυτών για τη δημιουργία ποικίλων πολιτιστικών συμπλεγμάτων,
- τις **σύγχρονες εξελίξεις** του εξωτερικού περιβάλλοντος και τις επιταγές που αυτές θέτουν σχετικά με την **ολοκληρωμένη βιώσιμη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων**, λαμβάνοντας υπόψη πόρους τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος,
- τις εξελίξεις στον τομέα του τουρισμού σε παγκόσμια κλίμακα και την ανάγκη δημιουργίας **σύνθετων και ποιοτικών πολιτιστικών προϊόντων**, μέσα από την ήπια αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, για την προσφορά στους επισκέπτες πολιτιστικών εμπειριών σε συνδυασμό με την αναψυχή, και τέλος
- τις σύγχρονες προσεγγίσεις για την **ολοκληρωμένη προσέγγιση** στην αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων, λαμβάνοντας υπόψη τις φυσικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, οικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές και λοιπές διαστάσεις,

οδηγεί στην **απόρριψη των σεναρίων III και IV**, τα οποία επιδιώκουν έναν χαμηλότερο βαθμό ολοκλήρωσης των πολιτιστικών πόρων και την **επιλογή, προς παραπέρα διερεύνηση, των εναλλακτικών σεναρίων I και II**.

Στη συνέχεια ακολουθεί η περιγραφή των σεναρίων I και II, τα οποία κρίνονται ως καταλληλότερα για την επιδίωξη του στόχου που τίθεται στο παρόν έργο.

2.2 Περιγραφή Εναλλακτικών Σεναρίων

Στην παρούσα ενότητα δίνεται η περιγραφή των δύο εναλλακτικών σεναρίων, τα οποία δομούνται με βάση τη λογική που αναλύθηκε παραπάνω. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται:

- Το **Σενάριο I – «Ανάπτυξη Θεματικών Πολιτιστικών Δικτύων»**, το οποίο διαμορφώνει ένα συγκεντρωτικό πρότυπο αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη θεματικών δικτύων που διατρέχουν πόρους ιδιαίτερης αξίας (σημαντικοί πολιτιστικοί πόροι) για το σύνολο της περιοχής μελέτης και συνιστούν ένα **ολοκληρωμένο δίκτυο διαδρομών πολιτιστικού ενδιαφέροντος**, οι οποίες διασυνδέονται μεταξύ τους σε συγκεκριμένους πόλους.
- Το **Σενάριο II – «Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων»**, το οποίο εστιάζει σε ένα αποκεντρωτικό πρότυπο αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων, επιδιώκοντας την **πολυκεντρική πολιτιστική ανάπτυξη** της περιοχής μελέτης, μέσα από την αξιοποίηση και ολοκλήρωση πόρων διαφορετικής εμβέλειας (τοπικής και υπερτοπικής σημασίας για την περιοχή μελέτης) και διαφορετικού θεματικού ενδιαφέροντος με σκοπό τη δημιουργία **πολυθεματικών πολιτιστικών πόλων**, με κάθε έναν από αυτούς να έχει ένα συμπληρωματικό ρόλο στην πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής.

Σημειώνεται ότι για την ανάπτυξη των παραπάνω δύο εναλλακτικών σεναρίων η περιοχή μελέτης θεωρείται ως μια **ενιαία πολιτιστική οντότητα**, ως μια διακριτή δηλαδή περιοχή μέσα από την

πολιτιστική της ταυτότητα, που διαμορφώνεται από την αξιολογή φυσική και πολιτιστική της κληρονομιά, ενώ σημαντικό ρόλο για τη δόμηση των σεναρίων αυτών διαδραματίζει η χωρική κατανομή των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Επίσης σημειώνεται ότι η δόμηση των σεναρίων καθοδηγείται:

- σε **πρώτο επίπεδο** από το χωρικό πρότυπο κατανομής των **υλικών πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος**, ενώ στη συνέχεια,
- σε **δεύτερο επίπεδο**, τα σεναρία που απορρέουν με βάση τη χωρική προσέγγιση των πολιτιστικών πόρων εμπλουτίζονται περαιτέρω από την εναπόθεση, πάνω στην εκάστοτε χωρική ανάπτυξη των σεναρίων, των χαρακτηριστικών της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

2.3 Σενάριο I – Ανάπτυξη Θεματικών Πολιτιστικών Δικτύων

Η δόμηση του Σεναρίου I, όπως έχει ήδη σημειωθεί, ακολουθεί ένα **συγκεντρωτικό χωρικό πρότυπο αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων**, επιχειρώντας την ολοκλήρωση των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος μέσα από την ανάπτυξη **θεματικών πολιτιστικών δικτύων** που διατρέχουν το σύνολο της περιοχής μελέτης. Τα θεματικά αυτά δίκτυα στο Σενάριο I νοούνται ως η «**ραχοκοκκαλιά**» που εμπεριέχει τους σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους της περιοχής συνολικά, η ανάπτυξη και ανάδειξη των οποίων θα αποτελέσει τον βασικό κορμό, γύρω από τον οποίο πλέκεται η ιστορική διαδρομή και μνήμη, η λαϊκή παράδοση, η μουσική και ο χορός ως εξέχοντα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης, η αγροτική παράδοση, η κοινωνική διαδρομή κ.ά.

Η εμβάθυνση στην περιοχή μελέτης και η χαρτογράφηση των πολιτιστικών πόρων της καταδεικνύει τη γεωγραφία τους, μέσα από την οποία καθίσταται ανάγλυφη μια **ανισοκατανομή των υλικών πολιτιστικών πόρων**. Ακόμη καθίσταται ανάγλυφο το στοιχείο της διαφοροποίησης των επιμέρους χωρικών ενοτήτων εξαιτίας της κυριαρχίας σε αυτές κάποιων σημαντικών πολιτιστικών πόρων, που μπορούν να αποδώσουν σε κάθε μια από τις εν λόγω χωρικές ενότητες μια **διακριτή πολιτιστική ταυτότητα**.

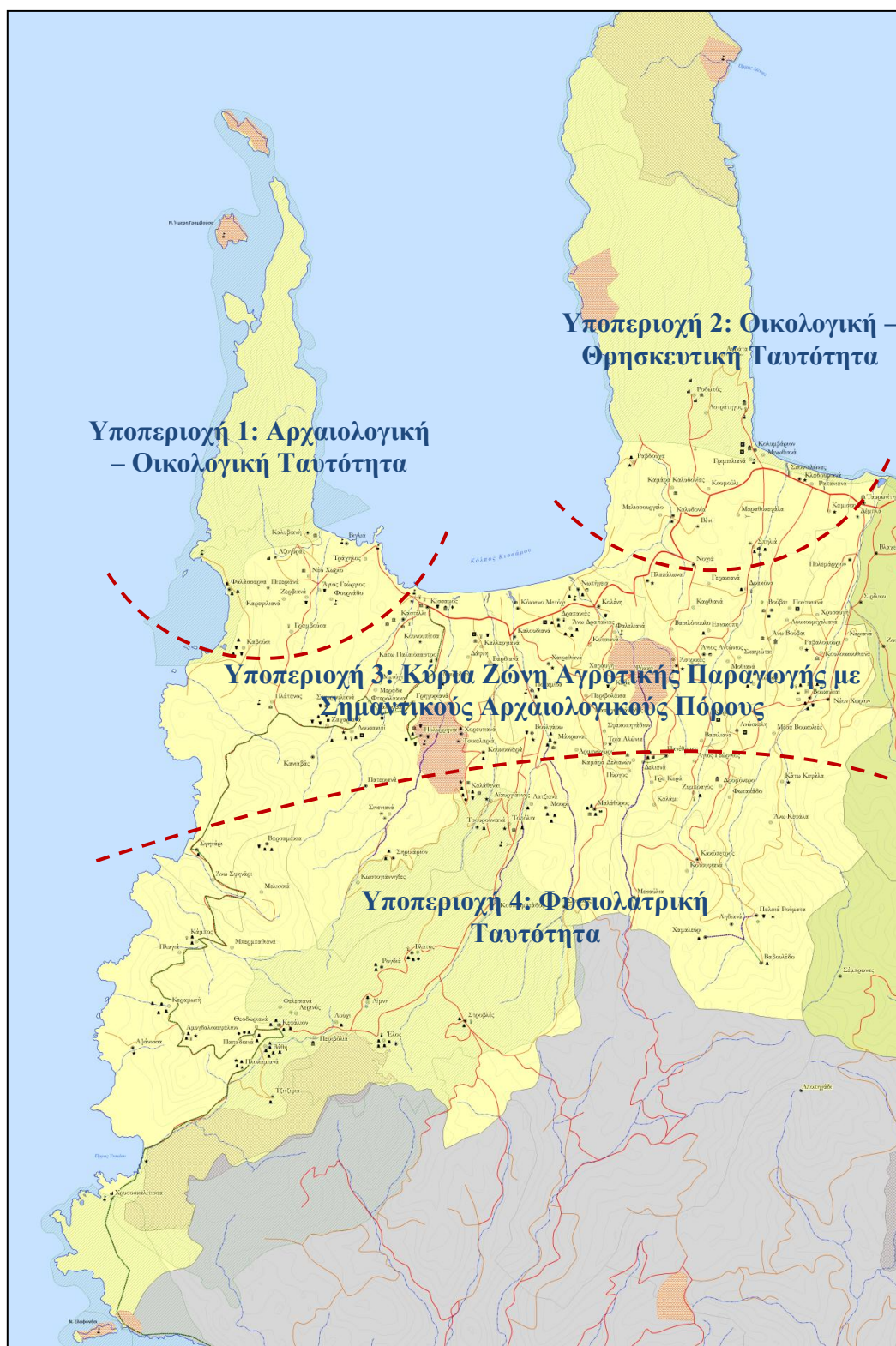
Με βάση τα παραπάνω, στο Σενάριο I για την πολιτιστική ανάπτυξη της πρώην επαρχίας Κισσάμου κρίθηκε σκόπιμη η περιφερειοποίηση της περιοχής μελέτης, η οποία υλοποιήθηκε με γνώμονα τα ακόλουθα **κριτήρια περιφερειοποίησης**:

- τη **χωρική διάρθρωση** πολιτιστικών πόρων (δηλ. τη γεωγραφική κατανομή τους),
- την **ταυτότητα** των πολιτιστικών πόρων, κριτήριο που επιχειρεί να αναγνώσει τον τύπο (φυσικός ή πολιτιστικός) και τον βαθμό σημαντικότητας αυτών (π.χ. κηρυγμένοι και μη κηρυγμένοι αρχαιολογικοί πόροι) για την ίδια την περιοχή και τον πληθυσμό της, αλλά και για την επιδίωξη της εξωστρέφειάς της γενικότερα,
- τη **μορφολογία** των περιοχών, εντός των οποίων εντάσσονται οι πολιτιστικοί πόροι, με στόχο τη δημιουργία, όσο αυτό είναι δυνατόν, μορφολογικά ομοιογενών χωρικών ενοτήτων.

Η μελέτη της χωρικής διάρθρωσης και της ταυτότητας των πολιτιστικών πόρων, σε συνδυασμό επίσης με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των επιμέρους χωρικών ενοτήτων στο σύνολο της περιοχής μελέτης, οριοθετεί **τέσσερις ευρείες χωρικές ενότητες – υποπεριοχές** (βλ. Χάρτη 2-1).

Χάρτης 2-1: Σενάριο I – Περιφερειοποίηση Περιοχής Μελέτης

Στις εν λόγω χωρικές ενότητες που οριοθετούνται στο Σενάριο I επιδιώκεται η **δημιουργία θεματικών δικτύων –διαδρομές θεματικού χαρακτήρα–**, στα οποία συγκαταλέγονται οι πλέον σημαντικοί φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, με σκοπό την αξιοποίηση και προβολή των πόρων αυτών για την εξυπηρέτηση **αναπτυξιακών στόχων** (οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, κοινωνική

συνοχή, προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων, ήπια τουριστική ανάπτυξη – εξωστρέφεια κ.ά.).

Σημαντικό στοιχείο επίσης του σεναρίου αποτελεί η **διασύνδεση / ολοκλήρωση** των επιμέρους θεματικών δικτύων κάθε περιοχής – ανάλογα με την ιδιαίτερή της ταυτότητα – μέσα από την επιλογή κατάλληλων **κόμβων διεπαφής**, έτσι ώστε να είναι δυνατή η αλληλοεπίθεση αυτών και η δημιουργία ενός πλέγματος «**συγκοινωνούντων θεματικών δικτύων**», που να διατρέχει το σύνολο της περιοχής μελέτης και να αποτελεί πόλο έλξης για την τοπική κοινωνία και τους επισκέπτες της.

Επιπρόσθετα, η προσέγγιση του Σεναρίου Ι επιδιώκει την ενίσχυση της εξωστρέφειας της περιοχής μελέτης ως **ενιαίας γεωγραφικής και πολιτιστικής οντότητας**, μέσα από τη δημιουργία ενός **διακριτού «brand name»**, το οποίο στηρίζεται στην αξιοποίηση – ανάδειξη και προστασία των πολιτιστικών πόρων, την περιβαλλοντική υπευθυνότητα και την **ανάπτυξη σχέσεων συμπληρωματικότητας** μεταξύ των επιμέρους υποπεριοχών που διακρίνονται και των θεματικών δικτύων πολιτιστικού ενδιαφέροντος που αναπτύσσονται.

Οι τέσσερις διακριτές χωρικές ενότητες που δημιουργούνται από την περιφερειοποίηση αυτή έχουν ως ακολούθως (βλ. Χάρτη 2-1):

✚ Υποπεριοχή 1: Αρχαιολογική – Οικολογική Ταυτότητα

Η εν λόγω χωρική ενότητα χαρακτηρίζεται από: (α) την έντονη παρουσία σημαντικών **αρχαιολογικών χώρων** (Γραμβούσα, Φαλάσαρνα, Κίσσαμος κ.λπ.) και (β) την παρουσία σημαντικών **βιοτόπων NATURA 2000** [Ημερη και Άγρια Γραμβούσα – Τηγάνι και Φαλάσαρνα – Ποντικονήσι, Όρμος Λιβιάδι – Βιγλιά (GR340001 – SCI) και Χερσόνησος Γραμβούσας και Νησίδες Ημερη και Άγρια Γραμβούσα, Ποντικονήσι (GR340017 – SPA)]. Τα δύο παραπάνω κυρίαρχα στην περιοχή στοιχεία αποδίδουν σε αυτή μια αρχαιολογική – οικολογική ταυτότητα.

✚ Υποπεριοχή 2: Οικολογική – Θρησκευτική Ταυτότητα

Στην περιοχή αυτή κυριαρχούν: (α) οι **πόροι θρησκευτικού ενδιαφέροντος** (Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης – ΟΑΚ, Μονής Γωνιάς κ.λπ.), και (β) οι **ευαίσθητες οικολογικές περιοχές** [Χερσόνησος Ροδωπού – Παραλία Μάλεμε (GR340003 – SCI) και Χερσόνησος Ροδωπού (GR340021 – SPA)]. Η κυριαρχία των χαρακτηριστικών αυτών της αποδίδουν μια οικολογική – θρησκευτική ταυτότητα.

✚ Υποπεριοχή 3: Κύρια Ζώνη Αγροτικής Παραγωγής με Σημαντικούς Αρχαιολογικούς Πόρους

Αποτελεί την κύρια πεδινή, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, αγροτική ζώνη της περιοχής μελέτης με έντονη την παρουσία ελαιοκαλλιιεργειών, στοιχείο που αποδίδει σε αυτή την **ταυτότητα της κύριας αγροτικής ζώνης**. Ταυτόχρονα, στη χωρική αυτή ενότητα καταγράφεται η παρουσία σημαντικών πόρων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, γεγονός που προσθέτει μια ακόμη διάσταση στον αγροτικό χαρακτήρα της.

✚ Υποπεριοχή 4: Φυσιολατρική Ταυτότητα

Χαρακτηρίζεται από τις δεσπόζουσες **οικολογικές ευαίσθητες περιοχές** [Ελαφώνησος και Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη (GR340002 – SCI), Έλος – Τοπόλια – Σάσαλος – Άγιος Δίκαιος (GR340004 – SCI), Παραλία από Χρυσοσκαλίτισσα μέχρι Ακρωτήριο Κριός (GR340015 – SCI), Μετερίζια Άγιος Δίκαιος – Τσουνάρα – Βιτσιλιά Λευκών Ορέων (GR340016 – SPA)].

Η ποικιλότητα και ποιότητα του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος θεωρούνται ως σημαντικά **συγκριτικά πλεονεκτήματα** για την ανάδειξη της φυσιογνωμίας μιας περιοχής και την ενίσχυση της εξωστρέφειάς της. Η συγκεκριμένη υποπεριοχή της περιοχής μελέτης διαθέτει αφθονία πόρων για την ανάδειξη και αξιοποίηση της ιδιαίτερης ταυτότητάς της και τη δυναμική προσέλκυση επισκεπτών, προσανατολισμένων σε **οικολογικά, φυσικά και πολιτιστικά ενδιαφέροντα**.

2.3.1 Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων – Δημιουργία θεματικών πολιτιστικών δικτύων

Η ανάπτυξη του Σεναρίου I περιλαμβάνει τη δημιουργία μιας σειράς θεματικών πολιτιστικών δικτύων, τα οποία διατρέχουν το σύνολο της περιοχής μελέτης. Στο πλαίσιο αυτών των δικτύων:

- αναδεικνύεται η ιδιαίτερη ταυτότητα κάθε μιας από τις παραπάνω υποπεριοχές, μέσα από τη δικτύωση των κυρίαρχων σε αυτή πολιτιστικών πόρων και την ένταξή τους στο σχετικό δίκτυο που διατρέχει το σύνολο της περιοχής,
- αναδεικνύονται οι λοιποί, δευτερεύουσας σημασίας ως προς την ταυτότητά των υποπεριοχών αυτών, πολιτιστικοί πόροι, με την ένταξή τους στα σχετικά δίκτυα που διατρέχουν το σύνολο της περιοχής,
- διασυνδέονται οι επιμέρους υποπεριοχές με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και συνιστούν ένα **ενιαίο πολυποίκιλο πολιτιστικό σύνολο** μέσα από τις μεταξύ τους σχέσεις συμπληρωματικότητας.

Τα θεματικά δίκτυα που διαρθρώνονται στο χώρο και μέσα από τα οποία αναδεικνύεται, προωθείται και αξιοποιείται το φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα της πρώην επαρχίας Κισσάμου παρουσιάζονται στη συνέχεια.

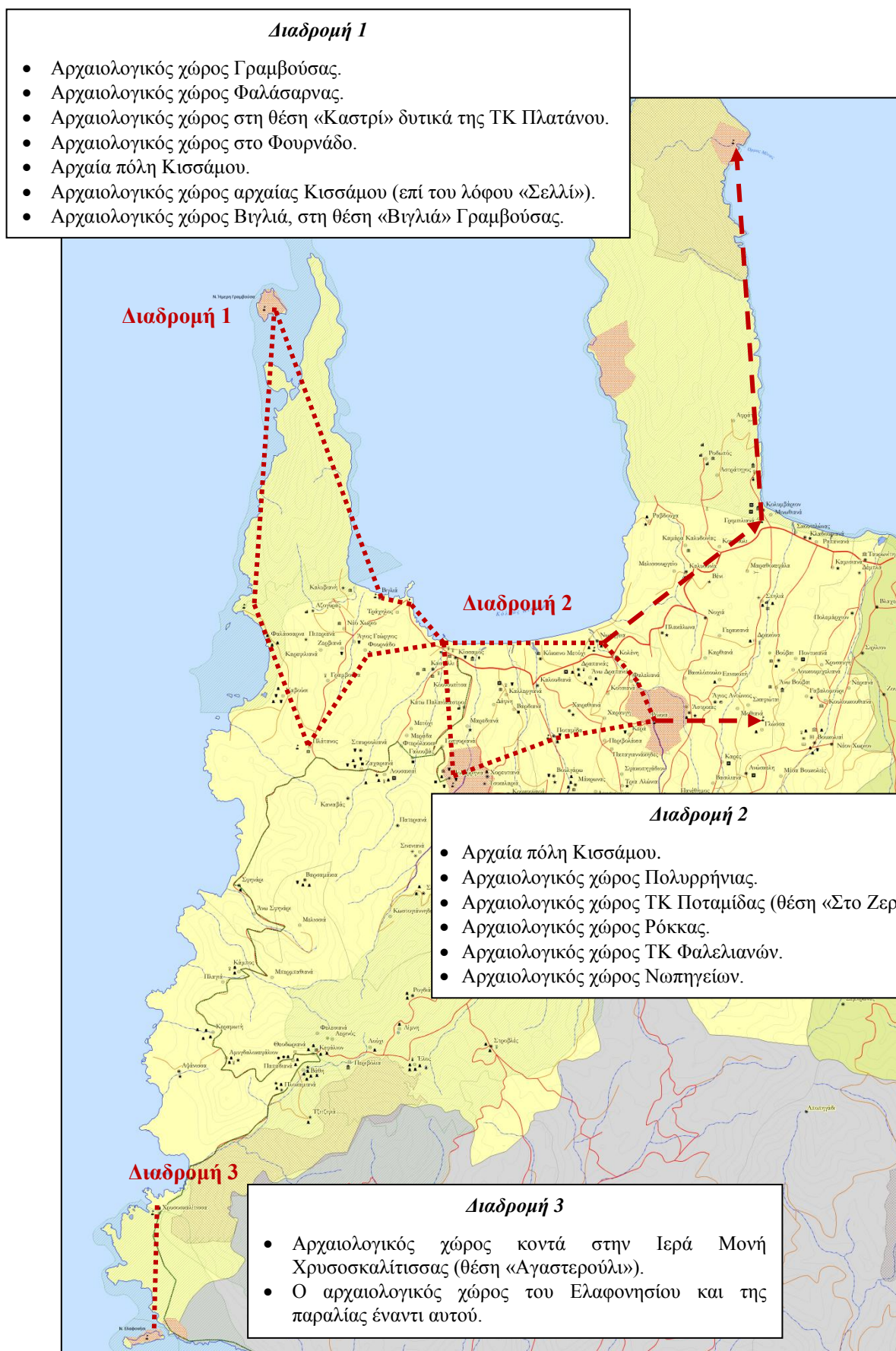
2.3.2 Δίκτυο αρχαιολογικού ενδιαφέροντος

Η πλούσια κληρονομιά αρχαιολογικού ενδιαφέροντος της περιοχής μελέτης αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη του θεματικού αυτού δικτύου, το οποίο απευθύνεται σε ανθρώπους με **ιστορικά και πολιτιστικά κίνητρα** και περιλαμβάνει εκπαιδευτικές και πολιτιστικές περιηγήσεις, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά μνημεία κ.ά. Τα πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας της περιοχής και πόλο έλξης επισκεπτών, ενισχύοντας τον εξωστρεφή προσανατολισμό της, με πολλαπλασιαστικά οφέλη για όλους τους τομείς.

Οι τοπικές κοινωνίες και οι αρμόδιες αρχές μεριμνούν για τη διαφύλαξη και προστασία των πολιτιστικών αγαθών, γίνονται κοινωνοί της σπουδαιότητάς τους, τα διαχειρίζονται και τα αξιοποιούν με ορθολογικό και βιώσιμο τρόπο, ενώ ταυτόχρονα επωφελούνται από τις ροές επισκεπτών, αναπτύσσοντας συμπληρωματικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη μεταποίηση και εμπορία των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων, την παράλληλη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, αλλά και την ανάπτυξη υπηρεσιών σχετικών με την εξυπηρέτηση των επισκεπτών και τη διαφύλαξη/ανάδειξη/συντήρηση των πολιτιστικών αγαθών.

Το εν λόγω δίκτυο περιλαμβάνει **τρεις επιμέρους διαδρομές**, οι οποίες έχουν ως ακολούθως (βλ. Χάρτη 2-2):

Χάρτης 2-2: Δίκτυο Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος

Διαδρομή 1: Αρχαιολογική – Οικολογική Ταυτότητα

Η συγκεκριμένη διαδρομή αναδεικνύει την **αρχαιολογική και οικολογική ταυτότητα της υποπεριοχής 1**, διασυνδέοντας σημαντικής αξίας αρχαιολογικού και οικολογικού ενδιαφέροντος πόρους αυτής. Η διαδρομή που χαράσσεται διατρέχει επίσης δύο σημαντικής οικολογικής αξίας τμήματα της περιοχής μελέτης και της υποπεριοχής 1 [Ήμερη και Άγρια Γραμβούσα – Τηγάνι και Φαλάσαρνα – Ποντικονήσι, Όρμος Λιβιάδι – Βιγλιά (GR340001) και Χερσόνησος Γραμβούσας και Νησίδες Ήμερη και Άγρια Γραμβούσα – Ποντικονήσι (GR4340017)] και, δια μέσου αυτού, διασυνδέει τους κάτωθι αρχαιολογικούς χώρους:

- Αρχαιολογικός χώρος Γραμβούσας.
- Αρχαιολογικός χώρος Φαλάσαρνας.
- Αρχαιολογικός χώρος στη θέση «Καστρί» δυτικά της ΤΚ Πλατάνου.
- Αρχαιολογικός χώρος στο Φουρνάδο.
- Αρχαία πόλη Κισσάμου.
- Αρχαιολογικός χώρος αρχαίας Κισσάμου (επί του λόφου «Σελλί»).
- Αρχαιολογικός χώρος Βιγλιά, στη θέση «Βιγλιά» Γραμβούσας.

Διαδρομή 2: Αρχαιολογική Ταυτότητα

Η Διαδρομή 2 αναδεικνύει τους σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους που καταγράφονται στην υποπεριοχή 2 της περιοχής μελέτης, καταδείχνοντας έτσι το δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό της, πέραν του αγροτικού της χαρακτήρα. Η εν λόγω διαδρομή διασυνδέει τους εξής αρχαιολογικούς χώρους:

- Αρχαία πόλη Κισσάμου.
- Αρχαιολογικός χώρος Πολυρρήνιας.
- Αρχαιολογικός χώρος ΤΚ Ποταμίδας (θέση «Στο Ζερβίδο»).
- Αρχαιολογικός χώρος Ρόκκας.
- Αρχαιολογικός χώρος ΤΚ Φαλελιανών.
- Αρχαιολογικός χώρος Νωπηγείων.

Διατρέχοντας τη συγκεκριμένη διαδρομή (Διαδρομή 2), δίνεται η δυνατότητα μετάβασης (βλ. Χάρτη 2-2):

- Στον αρχαιολογικό χώρο κοντά στον οικισμό Σκορδιλιανά της ΤΚ Γλώσσης (θέση «Κατσικουλέ»).
- Στον αρχαιολογικό χώρο κοντά στη θέση «Αγία Ειρήνη» στα Γριμπιλιάνα.
- Στον αρχαιολογικό χώρο της Δίκτυνας.

Διαδρομή 3: Οικολογική – Αρχαιολογική Ταυτότητα

Η διαδρομή αυτή υλοποιείται μέσα στην **υποπεριοχή 4** κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η φυσιολατρική ταυτότητα. Η εν λόγω διαδρομή διασυνδέει τους ακόλουθους δύο αρχαιολογικούς χώρους (βλ. Χάρτη 2-2):

- Αρχαιολογικός χώρος κοντά στην Ιερά Μονή Χρυσοσκαλίτισσας (θέση «Αγαστερούλι»).
- Αρχαιολογικός χώρος του Ελαφονησίου και της παραλίας έναντι αυτού.

2.3.3 Δίκτυο μουσείων αγροτικής παράδοσης

Η συγκεκριμένη διαδρομή επιχειρεί να αποτυπώσει τον ιδιαίτερο **αγροτικό χαρακτήρα** της περιοχής μελέτης συνολικά, ο οποίος έχει αφήσει έντονο το αποτύπωμά του στην **πολιτιστική κληρονομιά** της. Το αποτύπωμα αυτό είναι διακριτό μέσα από, μεταξύ άλλων, μιας σειράς από θεματικές μουσειακές υποδομές, που αναδεικνύουν ιδιαίτερα και μοναδικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Η εν λόγω διαδρομή, που υλοποιείται από το Δίκτυο των Μουσείων, διατρέχει εγκάρσια τμήμα της περιοχής μελέτης, καταγράφοντας τα αγνά της διαδρομής στο χρόνο της αλιευτικής παράδοσης και των κρητικών βοτάνων, αλλά και τη διαδρομή της ελαιοκαλλιέργειας που αποτελεί την κυρίαρχη μορφή καλλιέργειας και πλουτοπαραγωγικό και πολιτιστικό πόρο στην περιοχή.

Η διαδρομή συνθέτει τον «**Δρόμο των Μουσείων**», που συνδέονται με την αγροτική παράδοση. Διασυνδέει τις κάτωθι πολιτιστικές υποδομές (Χάρτης 2-3):

- Μουσείο Κρητικών Βοτάνων (Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης).
- Μουσείο Θαλάσσιου Πλούτου και Αλιευτικής Παράδοσης (Κολυμβάρι).
- Μουσείο Ελιάς Βουβών (Άνω Βούβες).
- Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης «Ελαιουργείον» (Δρομόνερο).

Το θεματικό δίκτυο που διαμορφώνεται, στοχεύει:

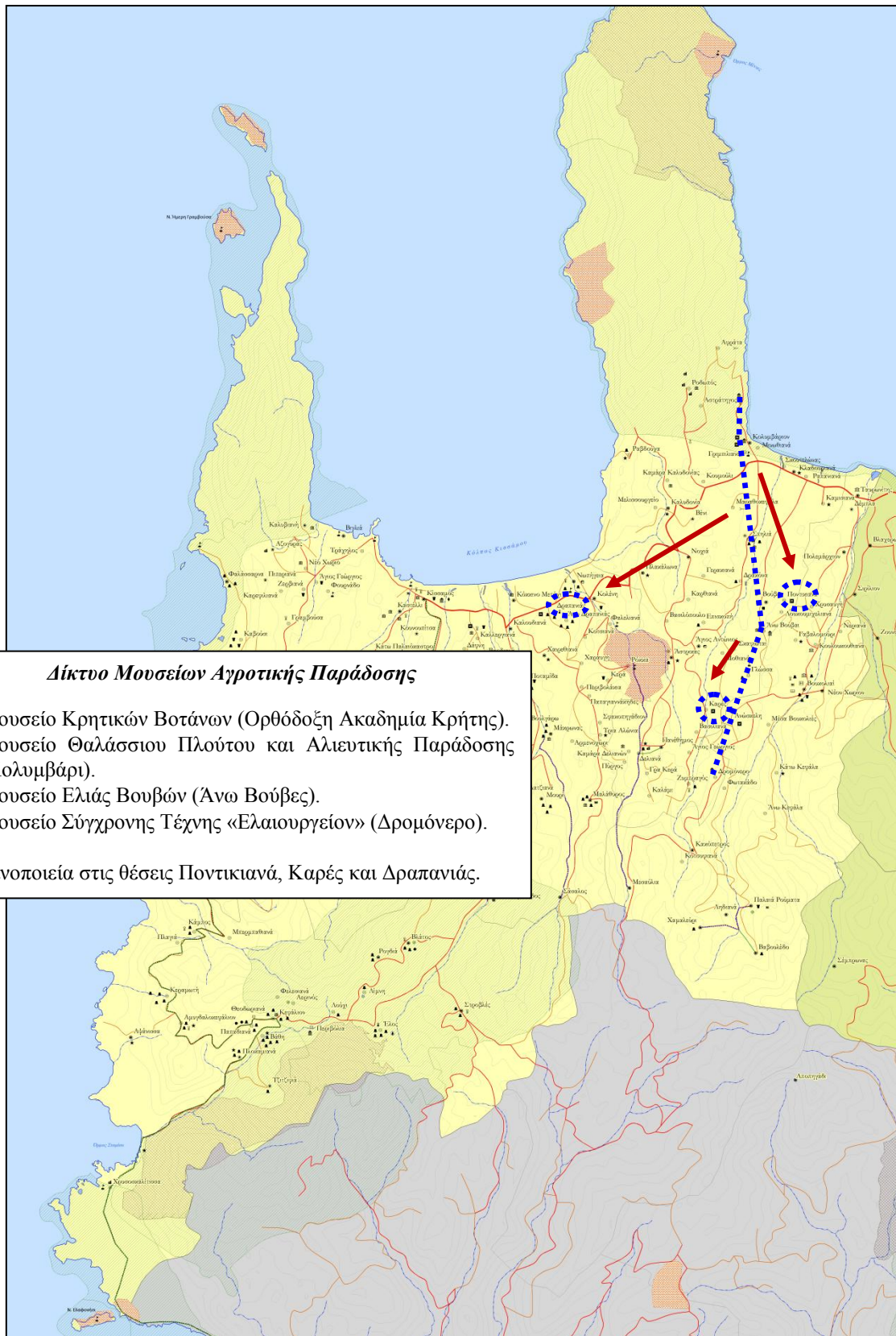
- στη μετάδοση μιας διαφορετικής αντίληψης για την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής μελέτης,
- στην ολοκληρωμένη παρουσίαση και προώθηση των μουσειακών και πολιτιστικών χώρων στο ευρύ κοινό,
- στην προβολή της πολιτιστικής ταυτότητας και της αγροτικής παράδοσης της περιοχής, και
- στην επικοινωνία των πολιτιστικών αξιών και στην ευαισθητοποίηση ενός ευρύτερου φάσματος ομάδων αποδεκτών για τα εν λόγω πολιτιστικά αγαθά.

Στις αίθουσες που λειτουργούν σε κάθε μουσείο λαμβάνουν χώρα εκδηλώσεις εκπαιδευτικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος, οι οποίες πλαισιώνονται από ποικίλα πολιτιστικά γεγονότα, που οργανώνονται με τη συνεργασία της τοπικής κοινωνίας κάθε περιοχής. Αυτή η ενιαία συν-λειτουργία μετατρέπει τα μουσεία του δικτύου σε ζωντανούς οργανισμούς, δηλαδή σε οργανισμούς που ενώνουν τον επισκέπτη με την ιστορία, την ιστορία με τον πολιτισμό και την παράδοση, τον πολιτισμό και την παράδοση με τη δράση και την παιδεία.

Η λειτουργία του δικτύου αυτού και των επιμέρους μουσειακών μονάδων του επιχειρεί **να παντρέψει την παράδοση με τη σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία**, κάνοντας σημαντική χρήση των πλεονεκτημάτων που παρέχουν οι τεχνολογικές εξελίξεις και ειδικότερα οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Ο σεβασμός και η ανάδειξη της παράδοσης είναι δεδομένα, τα ίδια άλλωστε αποτελούν στοιχείο αυτής της παράδοσης (π.χ. μουσείο «Ελαιουργείο» στο Δρομόνερο). Η σύγχρονη προσέγγιση της ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και η δυνατότητα επικοινωνίας των πολιτιστικών μηνυμάτων με παραδοσιακά και σύγχρονα μέσα (πρωτότυπες εκθέσεις, μουσεία με διαδραστικά και ψηφιακά εκθέματα, κ.ά.), συνιστούν κρίσιμους παράγοντες για την επιτυχή μετάδοση των μηνυμάτων αυτών και τη διεύρυνση των αποδεκτών τους, στοιχείο ιδιαίτερα ελπιδοφόρο για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς που το δίκτυο αυτό μπορεί να μεταφέρει στο μέλλον.

Χάρτης 2-3: Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης

Το Δίκτυο των Μουσείων συνδέεται επίσης με τα **τρία οινοποιεία** –μέλη του ευρύτερου οινοποιητικού δικτύου της Περιφέρειας Κρήτης– που βρίσκονται στην περιοχή μελέτης και συγκεκριμένα στις θέσεις Ποντικιανά, Καρές, Δραπανιάς. Η σύνδεση αυτή, παρά το γεγονός ότι δεν συνδέεται άμεσα με τον μουσειακό χαρακτήρα του δικτύου, επιχειρεί να αναδείξει ένα άλλο ζωτικό κομμάτι της αγροτικής παράδοσης, αυτό του κλάδου της οινοποιίας, το οποίο μπορεί εκ νέου να αποτελέσει σημαντικό πυλώνα της τοπικής αγροτικής ανάπτυξης της πρώην επαρχίας Κισσάμου.

2.3.4 Δίκτυο φυσικών πόρων / φυσικής κληρονομιάς

Στην περιοχή μελέτης καταγράφεται ένα σύνολο από ιδιαίτερης αξίας φυσικούς πόρους. Η προστασία και ανάδειξη των πόρων αυτών είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας της περιοχής, αλλά και την αξιοποίηση των πόρων αυτών για την προσέλκυση κατοίκων και επισκεπτών με περιβαλλοντικά ενδιαφέροντα. Για τον σκοπό αυτό, στην περιοχή επιχειρείται η **διασύνδεση των φυσικών αυτών πόρων σε ένα θεματικό δίκτυο**, μέσα από το οποίο αναδεικνύεται το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα με τη βοήθεια **δύο διαδρομών**. Οι διαδρομές αυτές έχουν ως ακολούθως (βλ. Χάρτη 2-4):

Η **Διαδρομή 1** περιλαμβάνει την περιήγηση μέσα από τις παρακάτω περιοχές:

- Σπήλαιο Ελληνοσπήλιος – Αφράτα.
- Σπήλαιο Αγίου Ιωάννη του Ερημίτη – Μαραθοκεφάλια.
- Μνημειακή Ελιά Βουβών – Άνω Βούβες.
- Μνημειακή Ελιά και Φαράγγι Βαβουλέδο – Παλαιά Ρούματα.
- Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών στα Μεσαύλια.
- Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών στα Δελιανά.
- Φαράγγι Ρόκκας.
- Μνημειακή Ελιά Άστρικα.

Η **Διαδρομή 2** περιλαμβάνει περιήγηση μέσα από τις παρακάτω περιοχές:

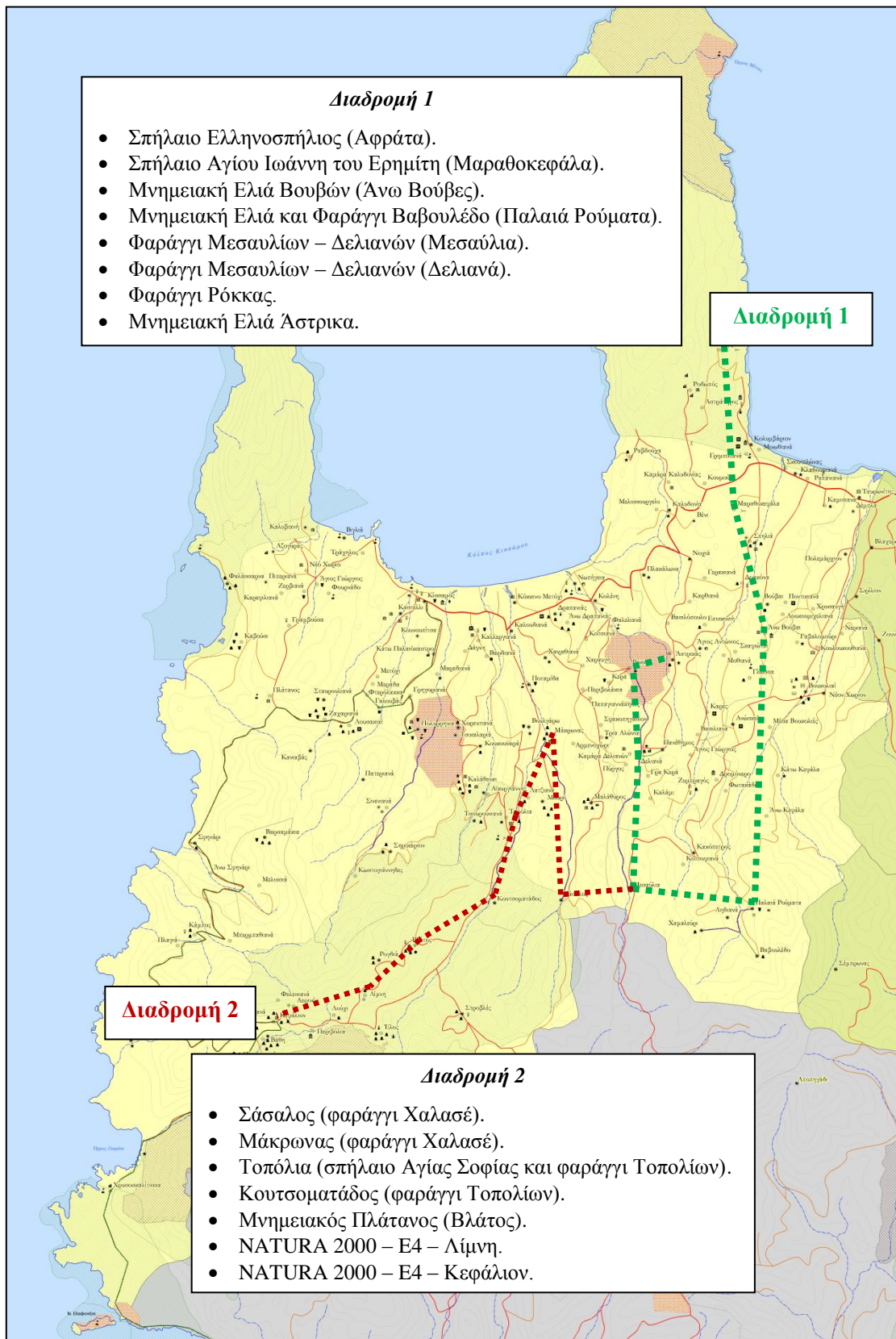
- Φαράγγι Χαλασέ – Σάσαλος.
- Φαράγγι Χαλασέ – Μάκρωνας.
- Σπήλαιο Αγίας Σοφίας και φαράγγι Τοπολίων – Τοπόλια.
- Φαράγγι Τοπολίων – Κουτσοματάδος.
- Μνημειακός Πλάτανος – Βλάτος.
- NATURA 2000 – E4 – Λίμνη.
- NATURA 2000 – E4 – Κεφάλιον.

Επισημαίνεται πως η Διαδρομή 2 συναντά το ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 στον οικισμό του Κεφαλίου, από όπου ο επισκέπτης μπορεί:

- να ακολουθήσει το νότιο τμήμα του και να συνδεθεί με το Δίκτυο Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος (Διαδρομή 3: Χρυσοσκαλίτισσα – Ελαφονήσι) ή
- να κινηθεί κατά μήκος του βόρειου τμήματός του διασχίζοντας την Πολυρρήνια (επίσκεψη στο ΤΙΦΚ και στο φαράγγι του Σηρικαρίου, που καταλήγει κοντά στον οικισμό της Πολυρρήνιας) και φτάνοντας μέχρι την Κίσσαμο. Μέσα από την Κίσσαμο δίνεται δυνατότητα σύνδεσης με τις Διαδρομές 1 και 2 του Δικτύου Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος.

Χάρτης 2-4: Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς

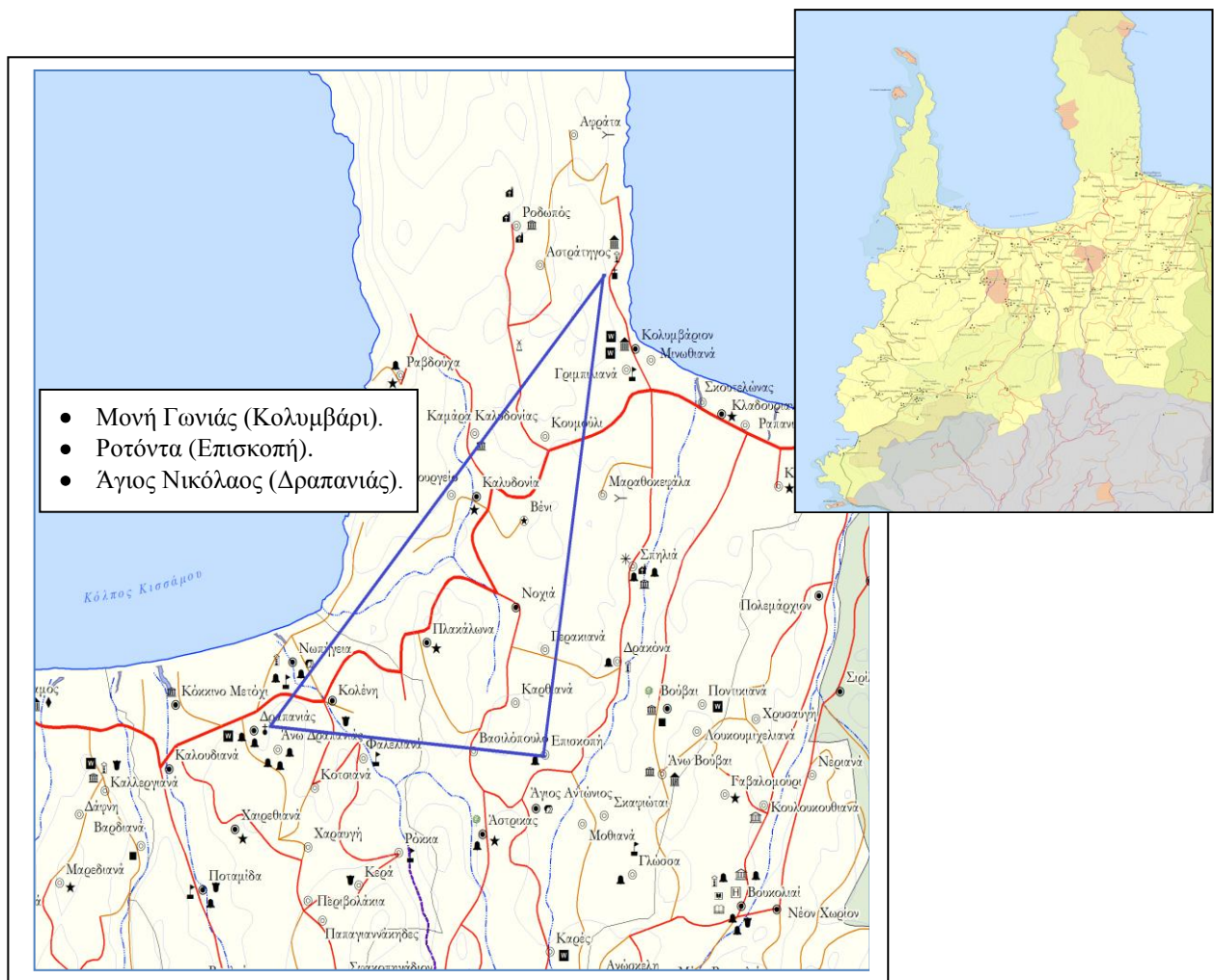

Επιπλέον, το εν λόγω δίκτυο μπορεί να διασυνδέεται και με τον «Κύκλο των Φαραγγιών», μιας σημαντικής δράσης για την ανάδειξη του φυσικού πλούτου, των γεωλογικών σχηματισμών και του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής μελέτης.

2.3.5 Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος

Ο ρόλος της εκκλησίας στην κοινωνία καταδεικνύεται μέσα από υλικές και άυλες δράσεις, που αποσκοπούν στον άνθρωπο και μεταφέρουν σημαντικές αξίες του τοπικού πολιτισμού, με κυρίαρχη αυτή της αλληλεγγύης. Η παρουσία της εκκλησίας στην περιοχή μελέτης, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των τοπικών φορέων και την εμβάθυνση στην υπάρχουσα κατάσταση, έχουν αποδειχτεί καταλυτικά για την αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών, αλλά και για την ανάδειξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της. Ταυτόχρονα το θρησκευτικό στοιχείο αποτελεί έναν από τους πυλώνες του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής μελέτης. Η σύγκλιση των παραπάνω, της δράσης δηλαδή της εκκλησίας και της θέσης του θρησκευτικού στοιχείου στο πολιτιστικό απόθεμα, έχει οδηγήσει σε σημαντικές παρεμβάσεις στην περιοχή που αποτελούν το προϊόν της συνεργασίας εκκλησίας και κοινωνίας.

Χάρτης 2-5: Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος

Στην περιοχή καταγράφονται **θρησκευτικοί πόροι τοπικής και υπερτοπικής εμβέλειας**. Το δίκτυο πόρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος αποσκοπεί να συνδέσει πόρους υπερτοπικής εμβέλειας, αναδεικνύοντας τις θρησκευτικές αξίες, ως σημαντικό τμήμα του Κισσαμίτικου πολιτισμού, σε επισκέπτες, βασικό κίνητρο των οποίων αποτελεί το θρησκευτικό συναίσθημα. Το δίκτυο αυτό αποσκοπεί στην προσέλκυση επισκεπτών σε **πόλους θρησκευτικού ενδιαφέροντος** και θρησκευτικές εκδηλώσεις. Πιο συγκεκριμένα, το εν λόγω δίκτυο διασυνδέει τα εξής θρησκευτικά μνημεία (Χάρτης 2-5):

- Μονή Γωνιάς (Κολυμβάρι).
- Ροτόντα (Επισκοπή).
- Άγιος Νικόλαος (Δραπανιάς).

2.3.6 Κόμβοι «διεπαφής» - διασύνδεσης θεματικών δικτύων

Στο πλαίσιο του συγκεντρωτικού σεναρίου προβλέπονται **εννέα κόμβοι διεπαφής – διασύνδεσης** των θεματικών δικτύων και των επιμέρους διαδρομών τους. Με τη βοήθεια των κόμβων αυτών επιτυγχάνεται η διασύνδεση / ολοκλήρωση των θεματικών δικτύων και η δημιουργία ενός **πολυθεματικού δικτυακού συμπλέγματος**, το οποίο διατρέχει το σύνολο της περιοχής και δίνει τη δυνατότητα **πολλαπλών πολιτιστικών επιλογών πολυθεματικού ή μονοθεματικού ενδιαφέροντος**, καλύπτοντας ένα φάσμα επιλογών για επισκέπτες και κατοίκους της περιοχής. Οι κόμβοι αυτοί παρουσιάζονται στη συνέχεια (Χάρτης 2-6):

- **Κόμβος 1 – Κίσσαμος:** διασύνδεση Διαδρομής 1 και 2 του Δικτύου Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος.
- **Κόμβος 2 – Ρόκκα:** διασύνδεση Διαδρομής 2 του Δικτύου Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος με τη Διαδρομή 1 του Δικτύου Φυσικών Πόρων.
- **Κόμβος 3 – Άνω Βούβες:** διασύνδεση του Δικτύου Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης με τη Διαδρομή 1 του Δικτύου Φυσικών Πόρων.
- **Κόμβος 4 – Γλώσσα:** διασύνδεση του Δικτύου Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης με το Δίκτυο Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος.
- **Κόμβος 5 – Κεφάλιον:** διασύνδεση Διαδρομής 2 του Δικτύου Φυσικών Πόρων με το ευρωπαϊκό μονοπάτι E4.
- **Κόμβος 6 – Νωπήγεια:** διασύνδεση της Διαδρομής 2 του Δικτύου Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος με το Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος.
- **Κόμβος 7 – Πολυρρήνια:** διασύνδεση της Διαδρομής 2 του Δικτύου Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος με το Δίκτυο Φυσικών Πόρων.
- **Κόμβος 8 – Πλάτανος:** διασύνδεση του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4 και της Διαδρομής 1 του Δικτύου Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος.

- **Κόμβος 9 – Θέση Ορθόδοξης Ακαδημίας Κρήτης (ΟΑΚ):** εγγύτητα με το Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης, το Δίκτυο Φυσικών Πόρων και το Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος.

Χάρτης 2-6: Κόμβοι «Διεπαφής» - Διασύνδεσης Θεματικών Δικτύων

2.3.7 Πολιτιστικοί πόλοι (ΠΠ)

Στο Σενάριο I αναπτύσσονται ακόμη τέσσερις **Πολιτιστικοί Πόλοι υπερτοπικού χαρακτήρα**, με εμβέλεια στο σύνολο της περιοχής μελέτης, κάθε ένας εκ των οποίων έχει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα και ρόλο. Η επιλογή των πολιτιστικών πόλων έγινε με βάση τις υποδομές που διαθέτουν για την αξιοποίησή τους σε έναν τέτοιο ρόλο. Οι Πολιτιστικοί αυτοί Πόλοι έχουν ως ακολούθως (Χάρτης 2-7):

✚ Πολιτιστικός Πόλος 1 – Κίσαμος

Η Κίσαμος αποτελεί έναν δυναμικό οικισμό, σημαντικού πληθυσμιακού μεγέθους για τα πληθυσμιακά δεδομένα των οικισμών της περιοχής, ο οποίος συγκεντρώνει λειτουργίες και δραστηριότητες που εξυπηρετούν τους οικισμούς τόσο της γειτονικής, όσο και της ευρύτερης περιοχής (οικισμός 3^{ου} επιπέδου). Παράλληλα, παρουσιάζει πληθώρα πολιτιστικών πόρων, υποδομών και δραστηριοτήτων μεγάλης εμβέλειας.

Ειδικότερα, η σημαντικότερη υποδομή πολιτιστικού ενδιαφέροντος του οικισμού είναι το **Αρχαιολογικό Μουσείο Κισσάμου**.

Επίσης η Κίσαμος διαθέτει τις ακόλουθες **υποδομές** για τη φιλοξενία εκδηλώσεων:

- ‘Ενόρασις’ Ιεράς Μητρόπολης Κισσάμου & Σελίνου.
- ‘Φαλδάμειο Οίκημα’ Ιεράς Μητρόπολης Κισσάμου & Σελίνου.
- Τσατσαρωνάκειο Πολιτιστικό Πολυκέντρο Ιεράς Μητρόπολης Κισσάμου & Σελίνου.

Δεδομένου του χαρακτήρα της περιοχής, του μεγέθους του και των υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει, αλλά και της εγγύτητας στις δύο διαδρομές αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, ο οικισμός χαρακτηρίζεται ως **πολιτιστικός πόλος** της ευρύτερης περιοχής επιρροής του, συνδεδεμένος, μεταξύ άλλων, κυρίως με ζητήματα **αρχαιολογικού ενδιαφέροντος**.

✚ Πολιτιστικός Πόλος 2 – Ευρωμεσογειακό Κέντρο Νεότητας

Το Ευρωμεσογειακό Κέντρο Νεότητας κατέχει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και διάδοση των παραδοσιακών αγροτικών πρακτικών (π.χ. σπορά – θερισμός – αλώνισμα) στη νέα γενιά σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Οι δραστηριότητες του κέντρου διευρύνονται με εκπαιδευτικά προγράμματα που αφορούν τις καλλιέργειες τοπικών προϊόντων (ελαιοκαλλιέργεια και αμπελοκαλλιέργεια).

Η γεωγραφική θέση του Ευρωμεσογειακού Κέντρου Νεότητας, η εγγύτητά του με την πόλη της Κισσάμου, ο ρόλος του και η μακρόχρονη διαδρομή του σε εκπαιδευτικού χαρακτήρα δραστηριότητες (ιδιαίτερα των νέων ηλικιακά ομάδων), καθώς και η υπάρχουσα υποδομή φιλοξενίας που διαθέτει με τον μικρό θεατρικό χώρο, καθιστά αυτόν έναν **ελκυστικό πόλο** για την περιοχή μελέτης, με ρόλο που συνδέεται κυρίως με **δραστηριότητες εκπαιδευτικού χαρακτήρα**, με κύρια κατεύθυνση τη διάδοση του πολιτιστικού αποθέματος και των αξιών που μεταφέρει στη νέα γενιά.

Ο ρόλος αυτός μπορεί να είναι αποφασιστικός για την εκπαίδευση των νέων στις αξίες και την παράδοση του Κισσαμίτικου πολιτισμού.

Πολιτιστικός Πόλος 3 – Κολυμβάρι – Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης

Ο εν λόγω οικισμός παρουσιάζει σημαντικό πληθυσμό, ενώ αποτελεί πόλο τουριστικής ανάπτυξης με σημαντικές συγκεντρώσεις υποδομών του τουριστικού τομέα. Εντός του οικισμού και σε μικρή απόσταση από αυτόν, απαντώνται οι εξής υποδομές πολιτιστικού ενδιαφέροντος:

- Μουσείο Θαλάσσιου Πλούτου και Αλιευτικής Παράδοσης.
- Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης (ΟΑΚ).
- Μουσείο Κρητικών Βοτάνων.

Η ΟΑΚ αναπτύσσει σημαντικές δραστηριότητες για την περιοχή και όχι μόνο, όπως διοργάνωση συνεδρίων (σε συνεργασία με επιστημονικούς φορείς), εκπαιδευτικά σεμινάρια (σχετικά με τη γαστρονομία, την αιογραφία κ.ά.) και παραγωγή ερευνητικού επιστημονικού έργου (σε τομείς θεολογίας, περιβάλλοντος κ.ά.).

Η έως τώρα δραστηριότητα του ΟΑΚ αλλά και τα δεδομένα του οικισμού του Κολυμβαρίου συγκροτούν εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία καθιστούν τον εν λόγω οικισμό **πολιτιστικού πόλο για δραστηριότητες πολιτιστικού και κυρίως θρησκευτικού ενδιαφέροντος.**

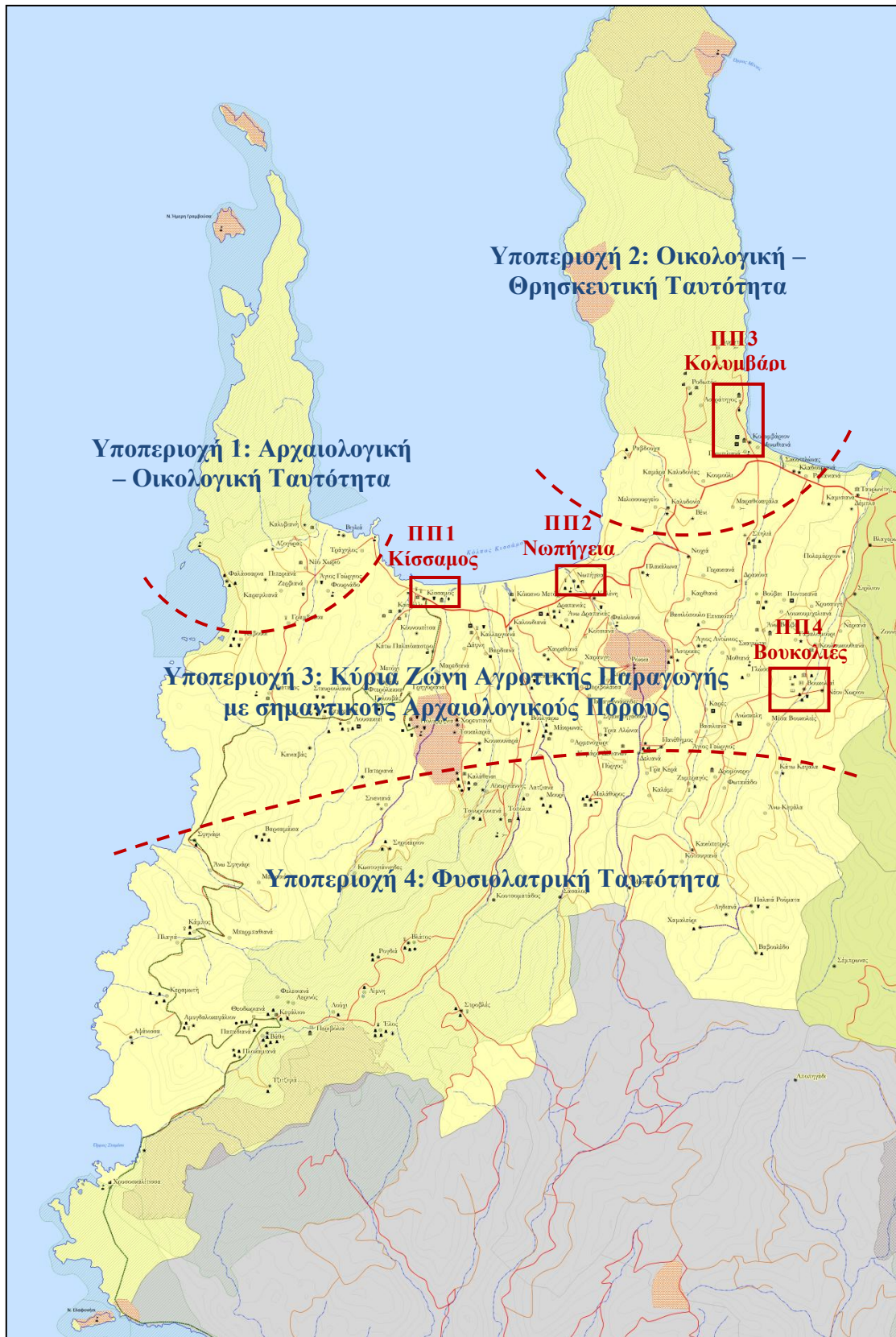
Πολιτιστικός Πόλος 4 - Βουκολιές

Ο οικισμός των Βουκολιών χαρακτηρίζεται ως πολιτιστικός πόλος λόγω των δραστηριοτήτων που σχεδιάζεται να φιλοξενήσει ο νεόδμητος Χώρος Πολλαπλών Χρήσεων. Ο χώρος αυτός μπορεί να φιλοξενήσει δραστηριότητες που αφορούν το σύνολο της περιοχής. Τέτοιες δραστηριότητες ενδεικτικά μπορεί να είναι:

- Εκπαιδευτικά – επιμορφωτικά σεμινάρια για νέους αγρότες.
- Σεμινάρια συμβουλευτικής στον τομέα της ανάπτυξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας μέσα από την κατάλληλη αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος.
- Εκπαίδευση για τη βελτίωση των δεξιοτήτων του πληθυσμού στις ΤΠΕ.
- Λειτουργία διαδικτυακής πύλης με εκπαιδευτικό-ενημερωτικό υλικό, με στόχο τη διάχυση πληροφοριών σε θέματα αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων εν γένει, με έμφαση στις ευκαιρίες χρηματοδότησης από διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία.

Χάρτης 2-7: Πολιτιστικοί Πόλοι

2.4 Σενάριο II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων

Σύμφωνα με το Σενάριο 2, η περιοχή υποδιαιρείται σε **εννέα υποπεριοχές** βάσει των ακόλουθων κριτηρίων περιφερειοποίησης:

<ul style="list-style-type: none">
• Χωρική διάρθρωση των πολιτιστικών πόρων.
• Ταυτότητα των πολιτιστικών πόρων σε κάθε υποπεριοχή.
• Μορφολογία του εδάφους.
<ul style="list-style-type: none">
• <i>Πολυκεντρική ανάπτυξη της περιοχής – ισόρροπη ανάπτυξη επιμέρους χωρικών ενοτήτων.</i>

Η διαφοροποίηση των περιοχών με βάση τα πρώτα τρία από τα παραπάνω κριτήρια κρίθηκε απαραίτητη, καθώς αυτά οριοθετούν περιοχές με διαφορετικά χαρακτηριστικά.

Το τέταρτο κριτήριο, που στην ουσία του υποδηλώνει το στόχο της περιφερειοποίησης της περιοχής στις εν λόγω υποπεριοχές, αποσκοπεί να δημιουργήσει συνεκτικές χωρικές ενότητες στη βάση των χαρακτηριστικών τους και των πολιτιστικών πόρων που υπάρχουν στα όριά τους, με σκοπό την **ισόρροπη πολυκεντρική πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής**.

Τα χαρακτηριστικά των υποπεριοχών αυτών, οι υπάρχοντες (υλικοί) πολιτιστικοί πόροι εντός των ορίων τους, καθώς και η προτεινόμενη αξιοποίηση των πόρων αυτών παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Σημειώνεται εδώ ότι η αξιοποίηση των υλικών αυτών πόρων σε όλες τις εννέα υποπεριοχές περιλαμβάνει:

- Τη δημιουργία **πολιτιστικών διαδρομών** που απορρέουν από τη διασύνδεση πόρων της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς, και
- Τον **εμπλουτισμό** των πολιτιστικών αυτών διαδρομών με στοιχεία της **άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς**, που «τρέχουν» πάνω στις πολιτιστικές διαδρομές και αναδεικνύουν τον τρόπο ζωής, τα έθιμα και τις παραδόσεις, τη μουσική και χορευτική παράδοση, τα πανηγύρια και τις τοπικές παραδοσιακές γιορτές και άλλα στοιχεία της κληρονομιάς αυτής.

2.4.1 Περιοχή 1 – Αρχαιολογική και Οικολογική Ταυτότητα

Πρόκειται για μια περιοχή που εντάσσεται στη ΔΕ Κισσάμου και διακρίνεται για το πλούσιο πολιτιστικό της απόθεμα και τους αξιόλογους φυσικούς της πόρους. Σχεδόν ολόκληρη η περιοχή περιβάλλεται από θάλασσα (εκτός από το νότιο τμήμα), ενώ το ανάγλυφό της είναι πεδινό στο νότιο τμήμα και ημιορεινό και ορεινό στο κεντρικό και βόρειο τμήμα (χερσόνησος Γραμβούσας).

Η περιοχή περιλαμβάνει σχετικά μικρούς οικισμούς, με σημαντικότερους την Καλυβιανή, τον Τράχηλο και τον Άγιο Γεώργιο. Στην τοπική οικονομία κυριαρχούν οι δραστηριότητες του πρωτογενούς (κυρίως ελαιοκαλλιέργειες και θερμοκήπια) και του τριτογενούς τομέα (τουριστικές δραστηριότητες, κυρίως στο σύμπλεγμα Καλυβιανής – Τραχήλου και στην περιοχή από Φαλάσαρνα έως Λιμενίσκο).

Τα σημαντικότερα στοιχεία που διαμορφώνουν τη φυσιογνωμία της περιοχής είναι η πληθώρα **αρχαιολογικών χώρων** (Νησίδα Γραμβούσα, Φαλάσαρνα, Βιγλία, Φουρνάδο, Γερακόδεμπλα) και οι **φυσικοί πόροι** υψηλής περιβαλλοντικής αξίας [Βιότοποι Natura 2000: Ήμερη και Άγρια Γραμβούσα – Τηγάνι και Φαλάσαρνα – Ποντικονήσι – Όρμος Λιβιάδι – Βίγλια (GR4340001) και Χερσόνησος Γραμβούσας και Νησίδες Ήμερη και Άγρια Γραμβούσα – Ποντικονήσι (GR4340017), Βιότοποι Corine: Νησίδες Άγρια Γραμβούσα, Ήμερη Γραμβούσα και Ποντικονήσι (A00020039) και Χερσόνησος Τηγάνι και Νήσοι Γραμβούσες (A00050008), καθώς και Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους: Νήσοι Άγρια και Ήμερη Γραμβούσα (AT6020011), Μπάλος (Γραμβούσα) (AT6020012) και Φαλασαρνα (AT9900174)].

Πυρήνας

Για την περιοχή επιλέχθηκε ως πυρήνας ο οικισμός Καλυβιανή, που έχει χαρακτηριστεί ως αξιόλογος. Πρόκειται για μεσαιωνικό χωριό με ιδιαίτερα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά στοιχεία, το οποίο λόγω του **πληθυσμιακού του μεγέθους** παρουσιάζει μια δυναμική ικανή να υποστηρίξει την ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή, λειτουργώντας ως **πόλος τοπικού ενδιαφέροντος**.

Ένας ακόμη λόγος για την επιλογή του ως πολιτιστικού πυρήνα είναι η **εγγύτητά** του τόσο με το απόθεμα της αρχαιολογικής κληρονομιάς, όσο και με το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον και τους οικισμούς της Περιοχής 1. Ενδιαφέροντες είναι ακόμη οι οικισμοί Πιπεριανά και Αζογυράς.

Διαδρομές

Η δικτύωση των πολιτιστικών πόλων (αρχαιολογικού και φυσικού ενδιαφέροντος) της περιοχής γίνεται μέσω μιας διαδρομής –**Διαδρομή 1**– που διέρχεται από τους εξής τόπους (Χάρτης 2-8):

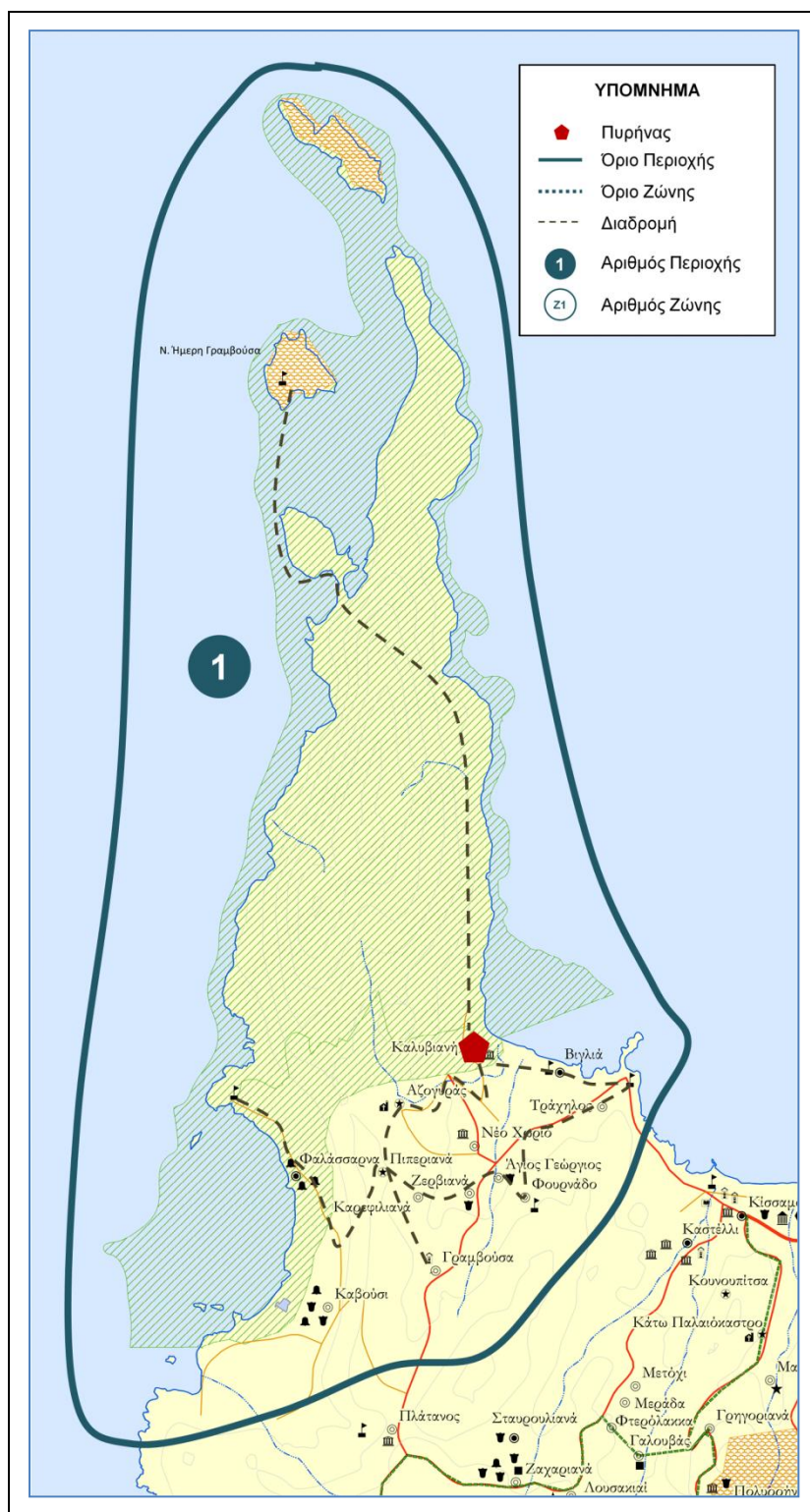
- Αρχαιολογικός Χώρος στα Φαλάσαρνα.
- Πιπεριανά (αξιόλογος οικισμός).
- Αρχαιολογικός Χώρος στο Φουρνάδο.
- Αρχαιολογικός Χώρος στη θέση Γερακόδεμπλα.
- Αρχαιολογικός Χώρος στη θέση Βιγλία.
- Καλυβιανή (αξιόλογος οικισμός).
- Κάστρο Γραμβούσας.

Μια ακόμη διαδρομή πολιτιστικού ενδιαφέροντος είναι η **Διαδρομή 2** που διατρέχει τους οικισμούς:

- Γραμβούσα – Πιπεριανά – Αζογυράς – Καλυβιανή.

Οι Διαδρομές 1 και 2 έχουν **σημείο συνάντησης** τα Πιπεριανά και την Καλυβιανή.

Χάρτης 2-8: Περιοχή 1 – Αρχαιολογική και Οικολογική Ταυτότητα

Πολιτιστικές διαδρομές

Διαδρομή 1

- Αρχαιολογικός Χώρος στα Φαλάσαρνα.
- Πιπεριανά (αξιόλογος οικισμός).
- Αρχαιολογικός Χώρος στο Φουρνάδο.
- Αρχαιολογικός Χώρος στη θέση Γερακόδεμπλα.
- Αρχαιολογικός Χώρος στη θέση Βιγλιά.
- Καλυβιανή (αξιόλογος οικισμός).
- Κάστρο Γραμβούσας.

Διαδρομή 2

- Γραμβούσα – Πιπεριανά – Αζογυράς – Καλυβιανή.

2.4.2 Περιοχή 2 – Ταυτότητα Πεδινής Αγροτικής Περιοχής με Σημαντική Παρουσία Πολιτιστικών Πόρων

Η περιοχή αυτή εντάσσεται στη ΔΕ Κισσάμου και παρουσιάζει αγροτικό κυρίως χαρακτήρα (οργανωμένη αγροτική παραγωγή), με χαρακτηριστικά αστικοποίησης (οικισμοί Κισσάμου και Πλατάνου). Ειδικότερα, στον τομέα της γεωργίας επικρατούν οι ελαιοκαλλιέργειες, οι αμπελοκαλλιέργειες, η μελισσοκομία, τα κηπευτικά και τα θερμοκήπια, με μια τάση στροφής προς τις βιολογικές καλλιέργειες (π.χ. σταμναγκάθι και ασκόλιμπρος) και τους αγροτουριστικούς αμπελώνες, ενώ είναι ανεπτυγμένη και η κτηνοτροφία. Η ελαιοπαραγωγή, σε συνδυασμό με τη μεταποίηση προϊόντων ελιάς αποτελεί μια από τις σημαντικότερες οικονομικές δραστηριότητες, που έχει ως αποτέλεσμα τον εκσυγχρονισμό μερικών ελαιουργείων και την πιστοποίηση της ποιότητας του παραγόμενου ελαιόλαδου, ενώ αξιόλογη και με πολλές προοπτικές είναι και η οινοποιητική δραστηριότητα, αφού στην περιοχή παράγονται οι οίνοι Κισσάμου, προϊόν Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ).

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του οικονομικού περιβάλλοντος που έχει διαμορφωθεί στην περιοχή είναι η μη οργανωμένη διάχυση των δραστηριοτήτων στον χώρο (τουριστικών, εμπορικών, βιοτεχνικών κ.ά.). Οι τουριστικές δραστηριότητες συγκεντρώνονται στο βόρειο παραλιακό μέτωπο (περιοχή Κισσάμου), ενώ στον εξωαστικό και εξωοικιστικό χώρο εντοπίζονται εγκαταστάσεις όπως βιοτεχνίες, επαγγελματικά εργαστήρια, αποθήκες, ελαιοτριβεία, μάνδρες οικοδομικών υλικών, μαντριά, εγκαταστάσεις εξόρυξης και παραγωγής δομικών υλικών και λιμενικές υποδομές (λιμάνι Κισσάμου και τα τρία αλιευτικά καταφύγια). Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με το εμπόριο είναι συγκεντρωμένες κυρίως στην Κίσαμο, αλλά και στον Πλάτανο και αφορούν σε μικρού μεγέθους οικογενειακές επιχειρήσεις, που εξυπηρετούν τον τοπικό πληθυσμό. Στις τουριστικές περιοχές το εμπόριο περιλαμβάνει δραστηριότητες λιανικού εμπορίου, που σχετίζονται κυρίως με προϊόντα διατροφής και οικιακά είδη.

Το **πολιτιστικό απόθεμα** της περιοχής συγκροτείται από ένα πλήθος αρχαιολογικών χώρων και μνημείων (αρχαία πόλη Κίσαμος, ερείπια Ακροπόλεως αρχαίας Κισσάμου, ερείπια ελληνορωμαϊκού φρουρίου ή φάρου στη θέση Καστρί της ΤΚ Πλατάνου, Πολυρρήνια, αρχαιολογικός χώρος “Ελληνικό Σπηλιάρι-Σγούρνες” ή “Μουσάς”, αρχαιότητες στη θέση Κονιδιανά στις Λουσακιές, κηρυγμένα μνημεία από την εποχή της Τουρκοκρατίας και της Ενετοκρατίας στο Καστέλι και τα Καλλεργιανά, μνημείο αγροτικής οικονομίας στον Πλάτανο, παλαιά ελαιουργεία στα Ζαχαριανά, τον Γαλουβά και την Πολυρρήνια, θρησκευτικά μνημεία σχεδόν σε όλους τους οικισμούς της περιοχής κ.ά.). Στην Περιοχή 2 καταγράφεται επίσης και ένα Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) στην περιοχή της Πολυρρήνιας (ΑΤ6010033), ενώ διέρχεται από αυτή και ένα τμήμα του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού E4.

Οι παραπάνω πολιτιστικοί πόροι παρέχουν σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης **εναλλακτικών μορφών τουρισμού**, όπως:

- αγροτουρισμός (αμπελώνες Κισσάμου),
- αρχαιολογικός τουρισμός (μνημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος),
- ορειβατικός, περιηγητικός και περιπατητικός τουρισμός (Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4),
- εκπαιδευτικός – πολιτιστικός τουρισμός (βιομηχανικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον περιοχών),
- παράκτιος και θαλάσσιος τουρισμός (παράκτιο τμήμα),
- θρησκευτικός τουρισμός (ναοί και μοναστήρια),
- κ.λπ.

Με βάση την κατανομή των πολιτιστικών πόρων στην Περιοχή 2 διακρίνονται οι ακόλουθες **τρεις ζώνες**:

- **Ζώνη Z1**: Περιοχή ισχυρού αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, που περιλαμβάνει και τις παράκτιες τουριστικές δραστηριότητες. Εδώ προωθείται η αξιοποίηση των πολιτιστικών υποδομών της Κισσάμου (Αρχαιολογικό Μουσείο, πολιτιστικά κέντρα) και η ανάδειξη του οικισμού ως **πολιτιστικού πόλου** στην ευρύτερη περιοχή.
- **Ζώνη Z2**: Περιοχή αρχαιολογικού, ιστορικού, θρησκευτικού και οικολογικού ενδιαφέροντος (λόγω και της παρουσίας του ΤΙΦΚ).
- **Ζώνη Z3**: Περιοχή οικολογικού ενδιαφέροντος, που διασυνδέεται μέσω της Ζώνης Z2 με το ΤΙΦΚ της Πολυρρήνιας.

Πυρήνες

Σε αυτή την περιοχή επιλέχθηκαν ως πυρήνες το δίπολο των οικισμών:

- της **Κισσάμου**, που αποτελεί την τομή των Ζωνών Z1 και Z3 και
- της **Πολυρρήνιας**, που αποτελεί την τομή των Ζωνών Z2 και Z3.

Η **Κίσαμος**, εκτός από πολυάριθμους πολιτιστικούς πόρους, συγκεντρώνει και περισσότερο από τον μισό πληθυσμό της ΔΕ Κισσάμου, ενώ σε αυτή βρίσκονται χωροθετημένες διοικητικές, εμπορικές και άλλες κεντρικές λειτουργίες και δραστηριότητες που εξυπηρετούν τη Δημοτική Ενότητα, γεγονός που της αποδίδει σημαντική δυναμική για τη λειτουργία της ως πυρήνα.

Η **Πολυρρήνια** αποτελεί έναν οικισμό που έχει χαρακτηριστεί ως αξιόλογος λόγω του παραδοσιακού της χαρακτήρα, καθώς και των ερειπίων της ελληνιστικής, ρωμαϊκής και βυζαντινής περιόδου που περιλαμβάνει (ακρόπολη, ρωμαϊκό υδραγωγείο, παλιά σπίτια, ενετικές καμάρες). Τόσο το ιστορικό της ενδιαφέρον, όσο και η σχετικά κεντρική θέση της στο νότιο τμήμα της Περιοχής 2 την καθιστούν κατάλληλη να επιτελέσει το ρόλο ενός πυρήνα.

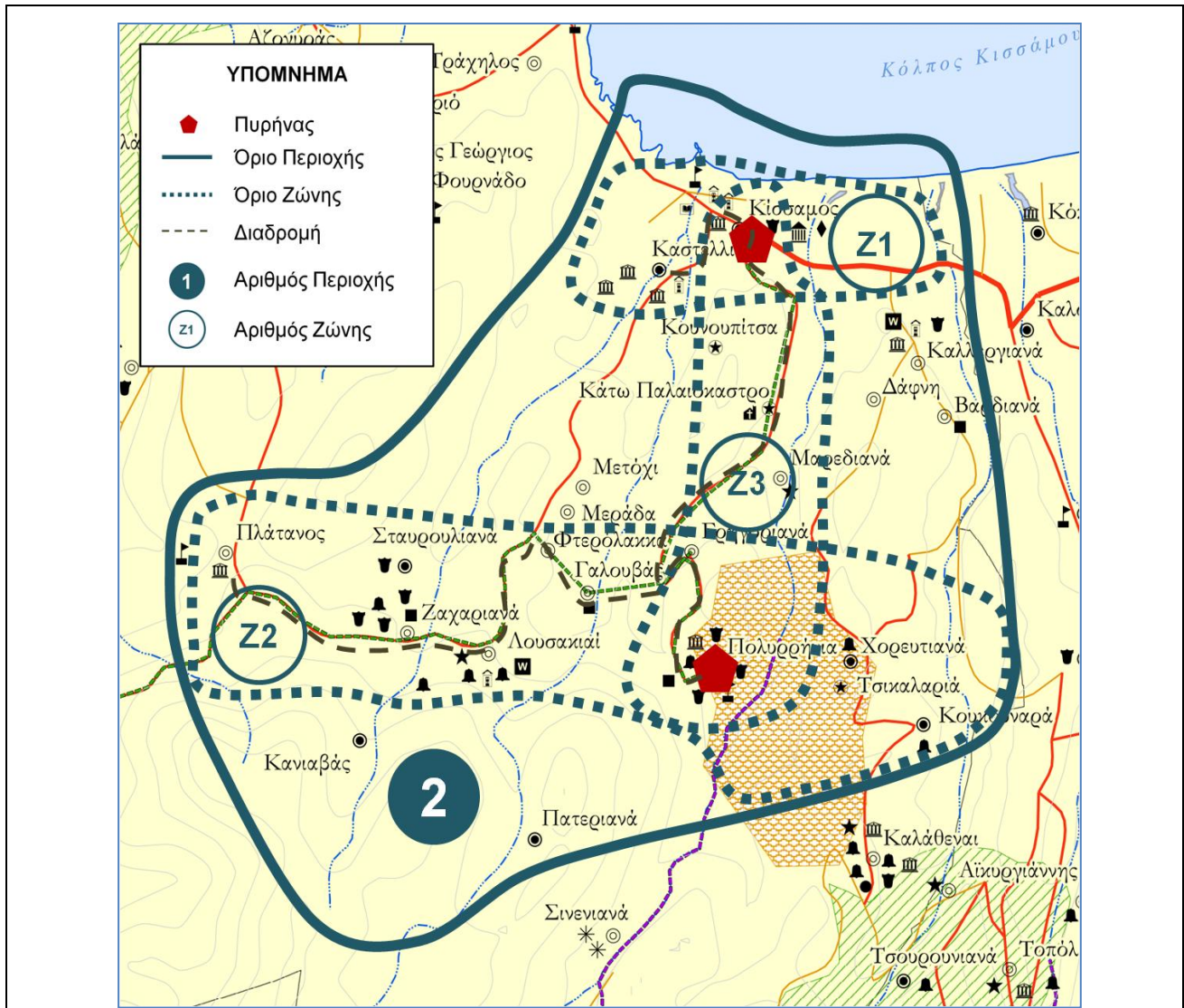
Διαδρομές

Δύο προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές που συνδέουν τους σημαντικότερους πολιτιστικούς πόρους της περιοχής και ακολουθούν στο μεγαλύτερό τους τμήμα το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4 είναι οι (Χάρτης 2-9):

- **Ζώνη Z1**: Περιήγηση στους αρχαιολογικούς πόρους της Κισσάμου.
- **Ζώνη Z2**: Διαδρομή «Πολυρρήνια – Γαλουβάς – Φτερόλακκα – Λουσακιάς – Ζαχαριανά – Πλάτανος»
- **Ζώνη Z3**: Διαδρομή «Καστέλι – Κίσαμος – Κάτω Παλαιόκαστρο – Γρηγοριανά – Πολυρρήνια». Η διαδρομή αυτή διασυνδέει επίσης τις ζώνες Z1 και Z2.

Χάρτης 2-9: Περιοχή 2 – Ταυτότητα Πεδινής Αγροτικής Περιοχής με Σημαντική Παρουσία Πολιτιστικών Πόρων

Πολιτιστικές διαδρομές

- **Ζώνη Z1:** Περιήγηση στους αρχαιολογικούς πόρους της Κισσάμου.
- **Ζώνη Z2:** Διαδρομή «Πολυρρήνια – Γαλουβάς – Φτερόλακκα – Λουσακιές – Ζαχαριανά – Πλάτανος»
- **Ζώνη Z3:** Διαδρομή «Καστέλι – Κισσάμος – Κάτω Παλαιόκαστρο – Γρηγοριανά – Πολυρρήνια». Η διαδρομή αυτή διασυνδέει επίσης τις ζώνες Z1 και Z2.

2.4.3 Περιοχή 3 – Ταυτότητα Παραθαλάσσιας Περιοχής με Οικολογικό Ενδιαφέρον και Ενδιαφέροντες Οικισμούς

Πρόκειται για μια περιοχή αξιόλογου φυσικού πλούτου, που το βορειοδυτικό της τμήμα εντάσσεται στη ΔΕ Κισσάμου, ενώ το υπόλοιπο τμήμα της ανήκει διοικητικά στη ΔΕ Ιναχωρίου (δυτικό τμήμα της ΔΕ). Το ανάγλυφο της περιοχής είναι εντονότερο στο ανατολικό της τμήμα (ψηλά βουνά και χαράδρες) και ηπιότερο στο δυτικό τμήμα, που βρέχεται από τη θάλασσα των Κυθήρων. Στην παραλιακή ζώνη παρουσιάζεται ένα σχετικά εντατικό καλλιεργητικό πρότυπο (ελαιοκαλλιέργειες και θερμοκήπια), μαζί με διάσπαρτη παραθεριστική κατοικία και τουριστικές δραστηριότητες (ξενοδοχεία, εμπορικές επιχειρήσεις σχετικές με τον τουρισμό, χώροι αναψυχής κ.ά.) στην περιοχή του Σφηναρίου και στο νοτιοδυτικό τμήμα, στην περιοχή της ΤΚ Αμυγδαλοκεφαλίου (κοντά στον οικισμό Λιβάδια). Οι περιοχές των οικισμών παρουσιάζουν σχετικά έντονο ανάγλυφο, ενώ το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4 διέρχεται σχεδόν από όλους τους οικισμούς (εκτός των οικισμών Αψάνισσα και Μελισσιά). Λόγω του αξιόλογου **φυσικού της περιβάλλοντος**, ολόκληρη η περιοχή εντάσσεται στον χαρακτηρισμένο Βιότοπο CORINE «Νοτιοδυτική Κρήτη» (A00040100), ενώ ανατολικά ένα μικρό της τμήμα αποτελεί υποπεριοχή του Βιότοπου CORINE «Όρος Κουτρούλης» (A00010067).

Στην περιοχή αυτή κυριαρχεί ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, ενώ τα περιθώρια ανάπτυξης δραστηριοτήτων μαζικού τουρισμού είναι σχετικά περιορισμένα λόγω των μικρών παραλιών και της ιδιομορφίας του ανάγλυφου.

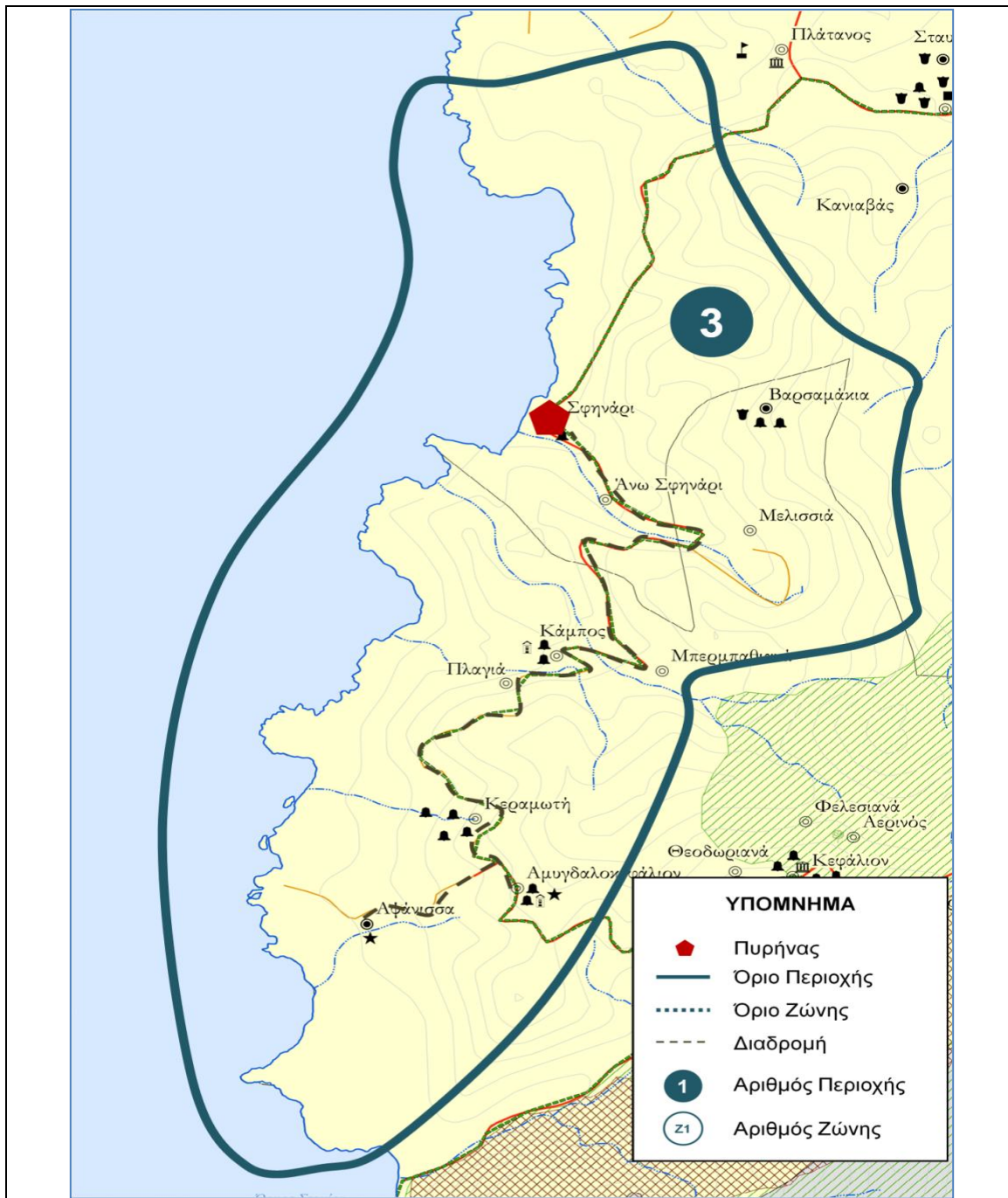
Πυρήνας

Στην Περιοχή 3 ο οικισμός που μπορεί να λειτουργήσει ως πυρήνας είναι το **Σφηνάρι**. Είναι χτισμένο στους πρόποδες του όρους Κουτρούλη και εκτείνεται ως την ομώνυμη παραλία, αποτελώντας τον οικισμό με τον μεγαλύτερο πληθυσμό (βάσει της απογραφής πληθυσμού του 2011) (Χάρτης 2-10).

Διαδρομές

- Το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4, που διαπερνά ολόκληρη την περιοχή κατά μήκος συνδέοντας ενδιαφέροντες οικισμούς (Αμυγδαλοκεφάλι, Κεραμωτή, Πλαγιά, Κάμπος, Μπερμπαθιανά και Άνω Σφηνάρι) ευνοεί την ανάπτυξη του περιπατητικού, φυσιολατρικού και θρησκευτικού τουρισμού.
- Διαδρομή που συνδέει το Αμυγδαλοκεφάλι με την Αψάνισσα, συνδέοντας αρχαιολογικούς χώρους και αξιόλογες εκκλησίες.

Χάρτης 2-10: Περιοχή 3 – Ταυτότητα Παραθαλάσσιας Περιοχής με Οικολογικό Ενδιαφέρον και Ενδιαφέροντες Οικισμούς

Πολιτιστικές διαδρομές

- Το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4, που διαπερνά ολόκληρη την περιοχή κατά μήκος συνδέοντας ενδιαφέροντες οικισμούς (Αμυδαλοκεφάλι, Κεραμωτή, Πλαγιά, Κάμπος, Μπερμπαθιανά και Άνω Σφηνάρι) ευνοεί την ανάπτυξη του περιπατητικού, φυσιολατρικού και θρησκευτικού τουρισμού.
- Διαδρομή που συνδέει το Αμυδαλοκεφάλι με την Αψάνισσα, συνδέοντας αρχαιολογικούς χώρους και αξιόλογες εκκλησίες.

2.4.4 Περιοχή 4 – Οικολογική Ταυτότητα

Η περιοχή αυτή αποτελεί το νοτιοανατολικό τμήμα της ΔΕ Ιναχωρίου και χαρακτηρίζεται από ένα εξαιρετικά πλούσιο **πολιτιστικό απόθεμα**. Το νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής περιλαμβάνει τις επίπεδες εκτάσεις του κάμπου της Χρυσοσκαλίτισσας, όπου επικρατούν εντατικές ελαιοκαλλιέργειες και θερμοκήπια, σε συνδυασμό με μια σχετικά έντονη τουριστική δραστηριότητα και ανάπτυξη παραθεριστικής κατοικίας, λόγω της γειννίας με τη θάλασσα. Μερικές ακόμη τουριστικές δραστηριότητες απαντώνται στους οικισμούς Βάθης, Βλάτους και Κεφαλίου (πρότυπες μονάδες αγροτουρισμού και τουριστικές μονάδες). Με δεδομένη την ολοένα αυξανόμενη τάση ανάπτυξης Α΄ και Β΄ κατοικίας και τουριστικών καταλυμάτων στην περιοχή της Χρυσοσκαλίτισσας και την εκδήλωση ενδιαφέροντος αγοράς μεγάλων εκτάσεων για τουριστική ανάπτυξη και ανάπτυξη Β΄ κατοικίας στην περιοχή του Ελαφονησίου ενέχεται ο κίνδυνος στο μέλλον να ξεπεραστούν οι οριακές τάσεις δόμησης σε βάρος της γεωργικής γης.

Το υπόλοιπο τμήμα της περιοχής χαρακτηρίζεται από ημιορεινό και ορεινό ανάγλυφο. Η **οικολογική ταυτότητα** της περιοχής διαμορφώνεται τόσο από την ύπαρξη τεσσάρων περιοχών του δικτύου NATURA 2000 [Νήσος Ελαφώνησος και Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη (GR4340002), Παραλία από Χρυσοσκαλίτισσα μέχρι Ακρωτήριο Κριός (GR4340015), Έλος – Τοπόλια – Σάσαλος – Άγιος Δίκαιος (GR4340004) και Μετερίζια – Άγιος Δίκαιος – Τσουνάρα – Βιτσιλιά Λευκών Ορέων (GR4340016)], όσο και από την ύπαρξη τμημάτων των Βιοτόπων CORINE [Νοτιοδυτική Κρήτη (A00040100) και Όρος Κουτρούλης (A00010067)]. Οι κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι που απαντώνται στην περιοχή είναι τα ερείπια μινωικών οικισμών στο νότιο τμήμα της Ιεράς Μονής Χρυσοσκαλίτισσας, καθώς και η νήσος Ελαφώνησος και η παραλία έναντι αυτής, που έχουν κηρυχθεί ως ιστορικός τόπος, αρχαιολογικός χώρος, αλλά και Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ). Ακόμη στην περιοχή υπάρχει και πληθώρα θρησκευτικών και ιστορικών μνημείων.

Με βάση την ταυτότητα αυτή αλλά και τους λοιπούς πολιτιστικούς πόρους της Περιοχής 4, αυτή η περιοχή αποτελεί ιδανικό τόπο για την ανάπτυξη **εναλλακτικών μορφών τουρισμού**, όπως οικοτουρισμός, αρχαιολογικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός και αγροτουρισμός.

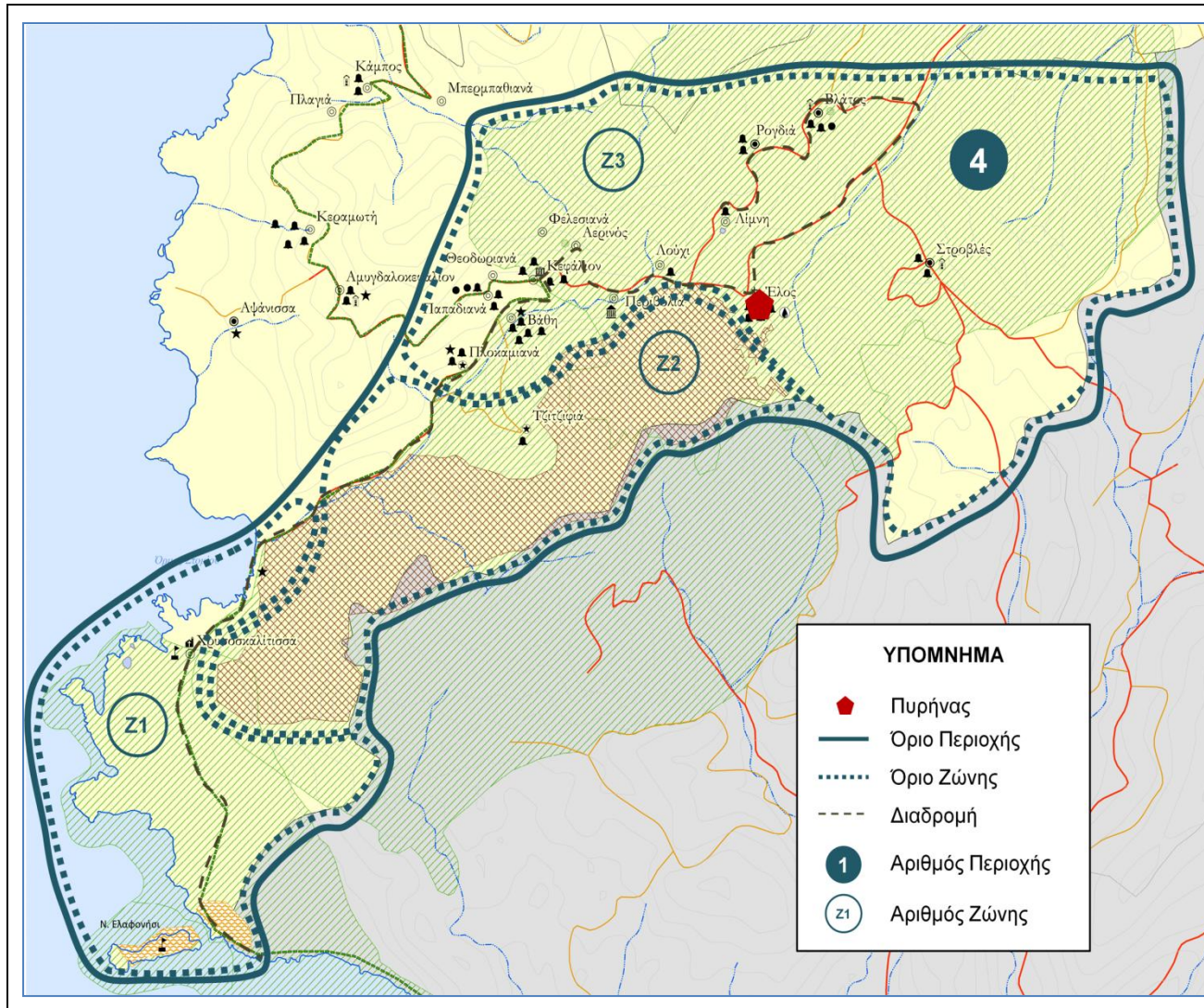
Αξιολογώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, προτείνεται η διαίρεσή της στις ακόλουθες τρεις ζώνες (Χάρτης 2-11):

- **Ζώνη Z1:** Περιοχή ανάδειξης και διασύνδεσης των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων, με αξιόλογη οικολογική ταυτότητα και διασύνδεση με το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4.
- **Ζώνη Z2:** Καταφύγιο Άγριας Ζωής, που χρήζει ανάδειξης και αξιοποίησης με την περαιτέρω ανάδειξη του παρατηρητηρίου καθώς και των υπαρχόντων μονοπατιών κ.λπ.
- **Ζώνη Z3:** Περιοχή ανάδειξης και διασύνδεσης αξιόλογων και ενδιαφερόντων οικισμών, όπου προωθείται η προβολή μνημείων της φύσης και της ευρύτερης περιοχής οικολογικού ενδιαφέροντος, τα οποία διασυνδέονται με το Καταφύγιο Άγριας Ζωής, ενώ παράλληλα αναδεικνύεται ο ορεινός όγκος και προωθείται ο γεωτουρισμός και ο ορεινός τουρισμός.

Συνολικά, στην περιοχή αυτή επιδιώκεται μια ήπια μορφή ανάπτυξης, στην οποία θα συνυπάρχουν γεωργικές, εναλλακτικές τουριστικές και φυσιολατρικές δραστηριότητες, με έμφαση στην ανάδειξη και προστασία του αξιόλογου φυσικού αποθέματος.

Χάρτης 2-11: Περιοχή 4 – Οικολογική Ταυτότητα

Πολιτιστικές διαδρομές

- Φυσιολατρική / πεζοπορική διαδρομή, μέσα από το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4, που διασχίζει σχεδόν το μισό τμήμα της περιοχής και τη συνδέει με τους οικισμούς της Περιοχής 3.
- Διαδρομή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, που συνδέει τους κηρυγμένους αρχαιολογικούς χώρους στο νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής (περιοχή Ιεράς Μονής Χρυσοσκαλίτισσας και νήσος Ελαφόνησος).
- Διαδρομή φυσιολατρικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος, που συνδέει τους οικισμούς Βλάτος, Έλος, Αερινός και Κεράλι.

Πυρήνας

Σε αυτή την περιοχή ο οικισμός που μπορεί να λειτουργήσει ως πυρήνας είναι το **Έλος**, που λόγω της δυναμικής του (οικισμός 4^ο οικιστικού επιπέδου) μπορεί να υποστηρίξει την ανάπτυξη των πολιτιστικών δραστηριοτήτων (Χάρτης 2-11).

Διαδρομές

- Φυσιολατρική / πεζοπορική διαδρομή, μέσα από το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4, που διασχίζει σχεδόν το μισό τμήμα της περιοχής και τη συνδέει με τους οικισμούς της Περιοχής 3.
- Διαδρομή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, που συνδέει τους κηρυγμένους αρχαιολογικούς χώρους στο νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής (περιοχή Ιεράς Μονής Χρυσοκαλίτισσας και νήσος Ελαφώνησος).
- Διαδρομή φυσιολατρικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος, που συνδέει τους οικισμούς Βλάτος, Έλος, Αερινός και Κεφάλι.

2.4.5 Περιοχή 5 – Ταυτότητα Ημιορεινής Περιοχής Οικολογικού / Γεωλογικού Ενδιαφέροντος

Η συγκεκριμένη χωρική ενότητα αποτελείται από τμήματα και των τριών ΔΕ του Δήμου Κισσάμου, αλλά κυρίως από τις ΔΕ Κισσάμου (νοτιοανατολικό τμήμα) και Μυθήμνης (νοτιοδυτικό τμήμα). Βάσει των χαρακτηριστικών της, η περιοχή θεωρείται ημιορεινή με μικρούς οικισμούς (πολλοί από αυτούς ενδιαφέροντες), ενώ οι κάτοικοί της ασχολούνται κυρίως με δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα, με επικρατέστερη την ελαιοκαλλιέργεια.

Επιπλέον, ο οικοτουρισμός και κυρίως ο γεωτουρισμός έχουν αναπτυχθεί, καθώς η περιοχή παρουσιάζει αξιόλογους γεωλογικούς σχηματισμούς (Φαράγγια και σπήλαιο Αγίας Σοφίας) και διαθέτει ένα αξιόλογο φυσικό περιβάλλον, αφού μεγάλο μέρος της έχει συμπεριληφθεί στο δίκτυο Natura 2000 [Έλος – Τοπόλια – Σάσαλος – Άγιος Δίκαιος (GR4340004)]. Ακόμη, το πολιτιστικό απόθεμα της συντίθεται από αρκετούς αξιόλογους θρησκευτικούς χώρους, μνημεία και υποδομές μνημειακού χαρακτήρα, που στήριζαν στο παρελθόν τις παραγωγικές δραστηριότητες των κατοίκων (νερόμυλοι και ελαιοτριβείο). Οι ανθρωπογενείς αυτοί πολιτιστικοί πόροι εμπλουτίζουν ποιοτικά τους προαναφερόμενους τουριστικούς τομείς, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερόντων των επισκεπτών.

Πυρήνες

Για την περιοχή αυτή, πυρήνες αποτελούν οι οικισμοί **Καλάθενες** και **Τοπόλια**, οι οποίοι έχουν χαρακτηριστεί ως ενδιαφέροντες, παρουσιάζουν αξιόλογα πολιτιστικά χαρακτηριστικά και αποτελούν τους μεγαλύτερους, από πληθυσμιακή άποψη, οικισμούς της χωρικής αυτής ενότητας. Μάλιστα, καθώς βρίσκονται σε σχετικά κοντινή απόσταση μπορούν, με την ανάπτυξη των μεταξύ τους συνεργειών και συμπληρωματικών δράσεων, να αποτελέσουν ένα **δυναμικό δίπολο**, με θετικές επιπτώσεις για τους, γύρω από αυτούς, οικισμούς της περιοχής.

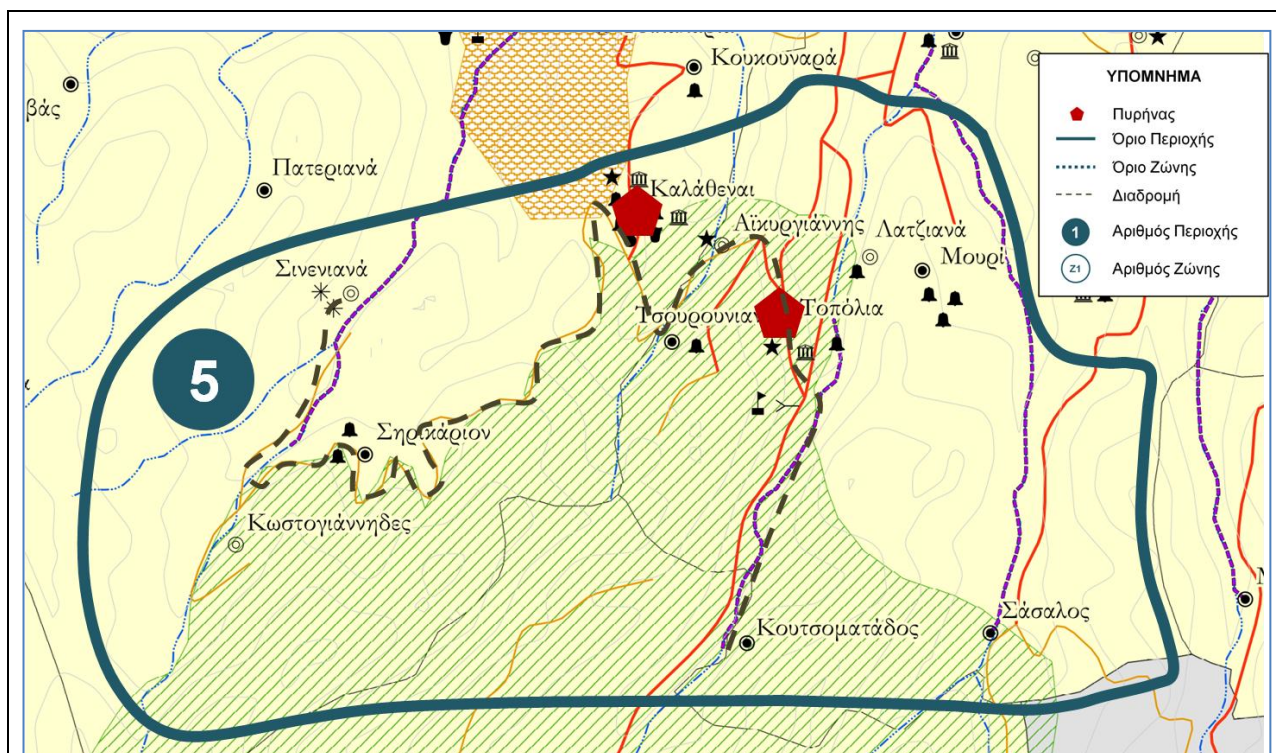
Διαδρομές

Η δικτύωση των πολιτιστικών πόρων (κυρίως γεωτουριστικού ενδιαφέροντος) της περιοχής λειτουργεί θετικά στην προστασία και την ανάδειξη των πόρων αυτών και γίνεται μέσω της πολιτιστικής διαδρομής που διέρχεται από τους εξής τόπους (Χάρτης 2-12):

- Σπήλαιο Αγίας Σοφίας.
- Φαράγγι Τοπολίων.
- Οικισμός Τοπόλια: ενδιαφέρον οικισμός (ως προς τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία).
- Οικισμός Καλάθηνες: ενδιαφέρον οικισμός (ως προς τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία).
- Οικισμός Σηρικάρι: αρχή Σηρικάριου φαραγγιού.
- Οικισμός Σινενιανά: ενδιαφέρον οικισμός με μνημειακούς νερόμυλους.

Χάρτης 2-12: Περιοχή 5 – Ταυτότητα Ημιορεινής Περιοχής Οικολογικού / Γεωλογικού Ενδιαφέροντος

Πολιτιστικές διαδρομές

- Σπήλαιο Αγίας Σοφίας.
- Φαράγγι Τοπολίων.
- Οικισμός Τοπόλια: ενδιαφέρον οικισμός (ως προς τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία).
- Οικισμός Καλάθηνες: ενδιαφέρον οικισμός (ως προς τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία).
- Οικισμός Σηρικάρι: αρχή Σηρικάριου φαραγγιού.
- Οικισμός Σινενιανά: ενδιαφέρον οικισμός με μνημειακούς νερόμυλους.

2.4.6 Περιοχή 6 – Ταυτότητα Πεδινής-Ημιορεινής Αγροτικής Περιοχής με Παρουσία Σημαντικών Πολιτιστικών Πόρων

Η περιοχή εκτείνεται γύρω από τα όρια της ΔΕ Μυθήμης και ΔΕ Κολυμβαρίου και καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος από την πρώτη και το νότιο τμήμα της δεύτερης. Ως προς τη γεωμορφολογία, η έκταση που καταλαμβάνει είναι κυρίως πεδινή, ενώ ένα τμήμα αυτής είναι ημιορεινό. Στο πεδινό τμήμα κυριαρχεί η ελαιοκαλλιέργεια και λαμβάνουν χώρα οι παραγωγικές δραστηριότητες των κατοίκων της περιοχής, ενώ στο ημιορεινό δεσπόζουν οι ορεινοί όγκοι του Φαραγγιού της Ρόκκας.

Το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής είναι πλούσιο και παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία (αρχαιολογικοί χώροι, αξιόλογες εκκλησίες, πολιτιστικές υποδομές κ.ά.). Εξαιτίας της ποικιλίας αυτής έχουν αναπτυχθεί πολλές μορφές τουριστικής δραστηριότητας, όπως ο αρχαιολογικός τουρισμός (αρχαιολογικοί χώροι Νωπηγείων, Ρόκκας, Φαλελιανών και Ποταμίδας και κάστρο Μαλάθουρου), ο θρησκευτικός τουρισμός (αρχιτεκτονικά αξιόλογες εκκλησίες και μονές), ο αγροτουρισμός (οινοποιεία περιφερειακού ενδιαφέροντος, μνημειακό ελαιόδεντρο) και ο γεωτουρισμός (Φαράγγι Ρόκκας).

Πυρήνας

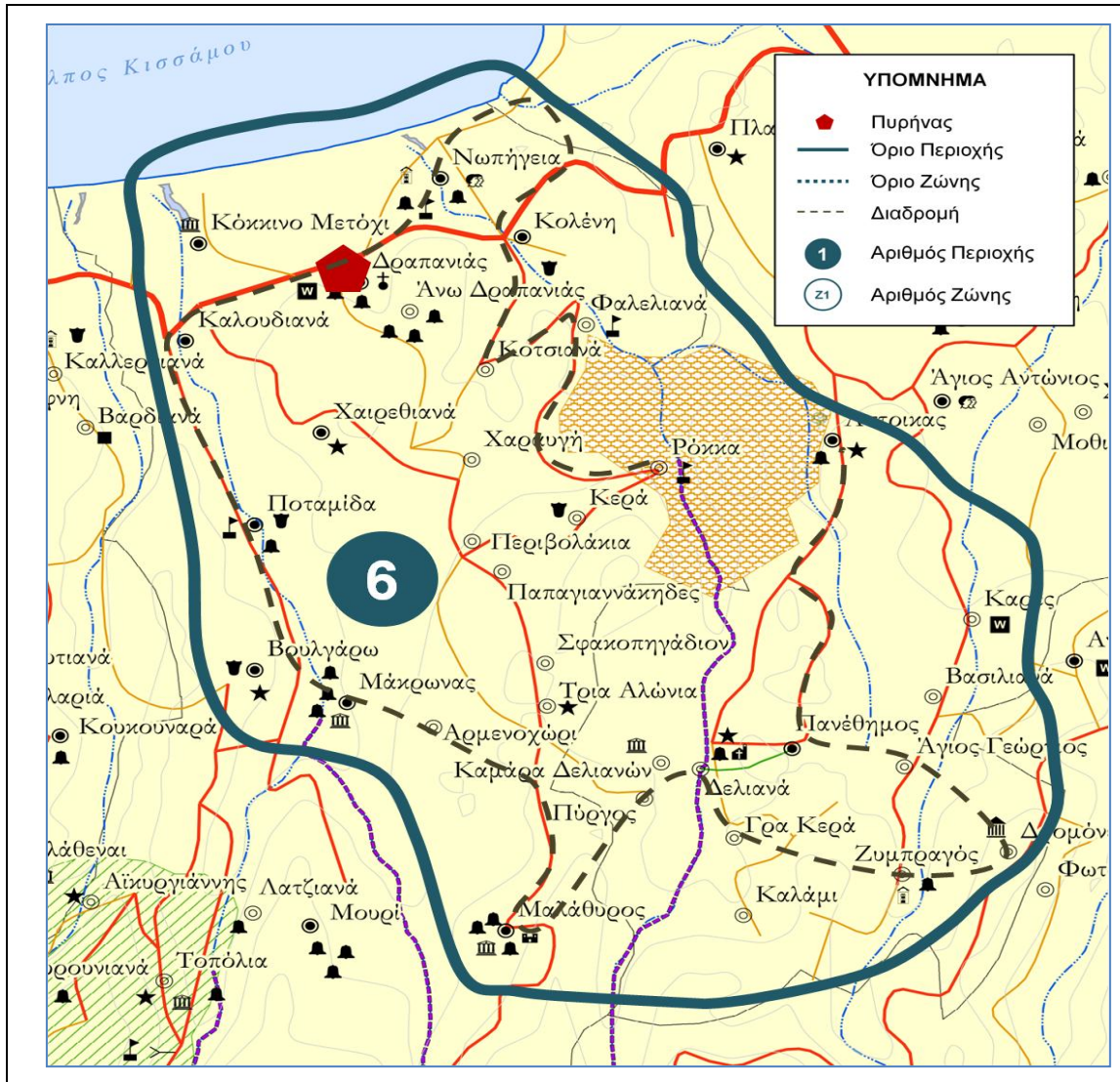
Στην περιοχή ο οικισμός του **Δραπανιά** (έδρα πρώην καποδιστριακού Δήμου Μυθήμνης) έχει την ταυτότητα του πυρήνα. Ο Δραπανιάς αποτελεί τον μεγαλύτερο οικισμό στη ΔΕ Μυθήμνης και βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από τον ΒΟΑΚ, γεγονός που επιτρέπει την εύκολη πρόσβαση στον οικισμό και προσδίδει θετικά στην αναπτυξιακή δυναμική του. Εντός των ορίων του οικισμού βρίσκονται πολιτιστικοί πόροι θρησκευτικού ενδιαφέροντος και πιο συγκεκριμένα αξιόλογες εκκλησίες, από τις οποίες ξεχωρίζει ο Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου, που αποτελεί κηρυγμένο μνημείο. Επιπλέον, σε κοντινή απόσταση από αυτόν βρίσκονται οι αρχαιολογικοί χώροι των Νωπηγείων, των Φαλεσιανών και της Ποταμίδας, καθώς και το Ευρωμεσογειακό Κέντρο Νεότητας, που κατέχει σημαντικό ρόλο στο σύνολο της Επαρχίας Κισσάμου και συμβάλει στην ενδυνάμωση της πολιτιστικής ταυτότητας και τη μεταλαμπάδευση γνώσεων στη νέα γενιά.

Διαδρομές

Η δικτύωση για την ανάδειξη των πολιτιστικών πόλων της περιοχής γίνεται σε μεγάλο βαθμό μέσω της **κυκλικής διαδρομής –κυρίως αρχαιολογικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος–** που διέρχεται από τους εξής τόπους (Χάρτης 2-13):

- Οικισμός Ρόκκα: ενδιαφέρον οικισμός με κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο – σύνδεση με το φαράγγι.
- Αρχαιολογικός χώρος Φαλελιανών.
- Ευρωμεσογειακό Κέντρο Νεότητας.
- Αρχαιολογικός χώρος Νωπηγείων.
- Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου (Δραπανιάς)
- Αρχαιολογικός χώρος Ποταμίδας.
- Κάστρο Μαλάθουρου.
- Οικισμός Δελιανά: ενδιαφέρον οικισμός με τη μονή και τη σύνδεση με το φαράγγι.
- Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (Δρομόνερο).
- Μνημειακό δέντρο (Αστρικας).

Χάρτης 2-13: Περιοχή 6 – Ταυτότητα Πεδινής-Ημιορεινής Αγροτικής Περιοχής με Παρουσία Σημαντικών Πολιτιστικών πόρων

Πολιτιστική (κυκλική) διαδρομή

που διέρχεται από

- Οικισμός Ρόκκα: ενδιαφέρον οικισμός με κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο - σύνδεση με το φαράγγι.
- Αρχαιολογικός χώρος Φαλελιανών.
- Ευρωμεσογειακό Κέντρο Νεότητας.
- Αρχαιολογικός χώρος Νωπηγείων.
- Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου (Δραπανιάς)
- Αρχαιολογικός χώρος Ποταμίδας.
- Κάστρο Μαλάθουρου.
- Οικισμός Δελιανά: ενδιαφέρον οικισμός με τη μονή και τη σύνδεση με το φαράγγι.
- Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (Δρομόνερο).
- Μνημειακό δέντρο (Αστρικας).

Τέλος, άξια αναφοράς είναι και η **γεωτουριστική διαδρομή** μεταξύ των οικισμών Δελιανά και Ρόκκα, εντός του σχετικού φαραγγιού και του ΤΙΦΚ Ρόκκας, που ενώνει δύο σημεία της προαναφερόμενης διαδρομής. Με τη διαδρομή αυτή συνδέεται και διαδρομή φυσιολατρικού ενδιαφέροντος από την περιοχή του οικισμού Πανέθημος έως τον οικισμό Δελιανά.

2.4.7 Περιοχή 7 – Ταυτότητα Ορεινής-Ημιορεινής Περιοχής με Συγκεντρώσεις Πολιτιστικών Πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)

Η συγκεκριμένη περιοχή περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος (κεντρικό και νότιο) της ΔΕ Βουκολιών. Πρόκειται για μια ορεινή και ημιορεινή περιοχή, με έντονο ανάγλυφο και ενδιαφέροντες γεωμορφολογικούς σχηματισμούς. Η παραγωγή στην περιοχή αυτή δεν περιορίζεται στην ελαιοκαλλιέργεια, αλλά ειδικότερα στο ορεινό τμήμα διακρίνονται και άλλες δενδρώδεις καλλιέργειες (καστανιές, καρυδιές κ.ά.) και δραστηριότητες όπως η κτηνοτροφία και η μελισσοκομία, ενώ στο ημιορεινό τμήμα παρατηρούνται και καλλιέργειες εσπεριδοειδών.

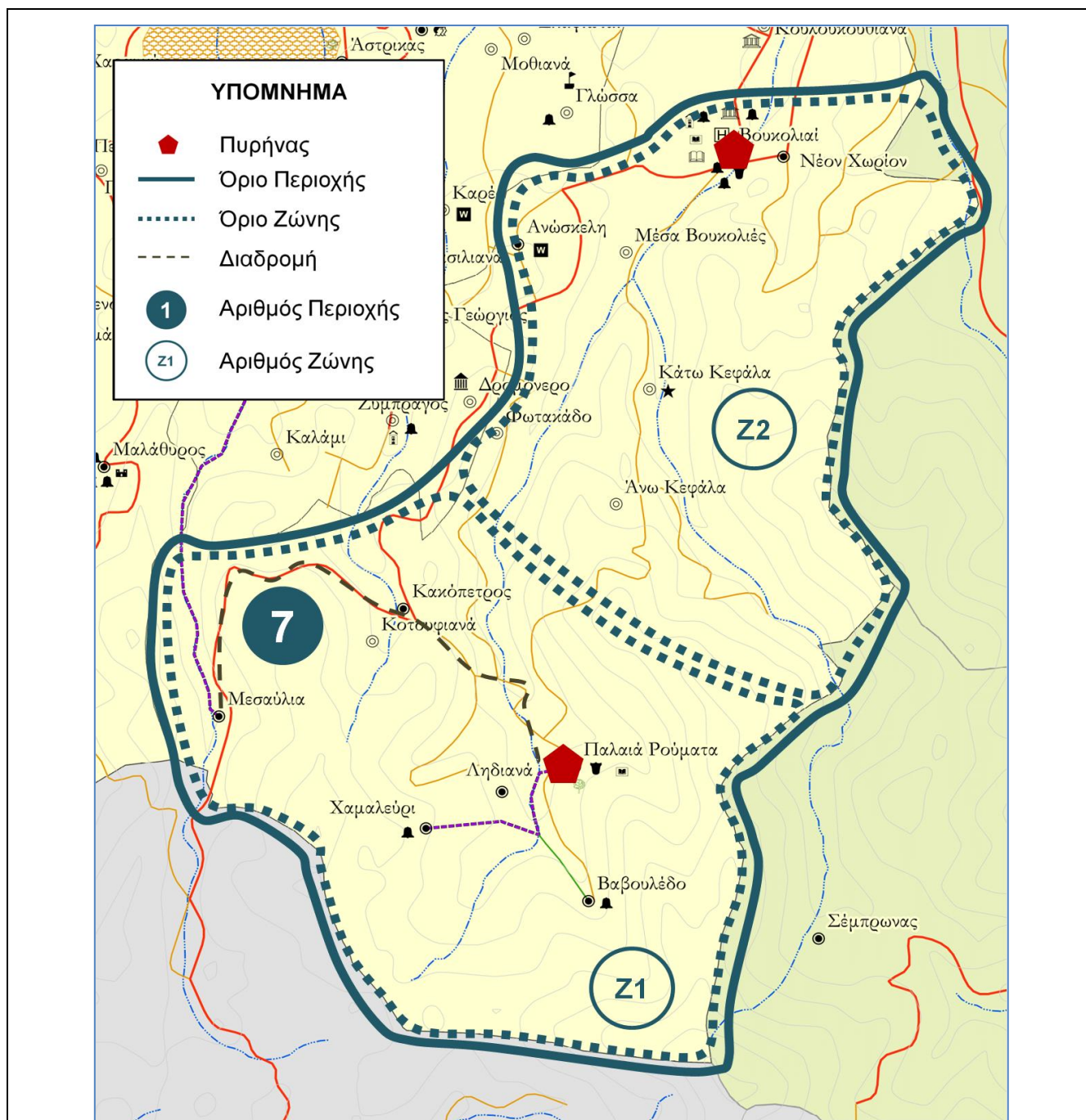
Η διάκριση της περιοχής στο σενάριο αυτό σε **δύο ζώνες** στηρίζεται αφενός μεν στα μορφολογικά χαρακτηριστικά (ορεινή και ημιορεινή περιοχή) αφετέρου δε στη διαφορετική φυσιογνωμία των πολιτιστικών πόρων που κάθε ζώνη περιλαμβάνει. Συγκεκριμένα, διακρίνονται οι εξής χωρικές ενότητες (Χάρτης 2-14):

- **Ζώνη Z1:** Σε αυτή τη ζώνη εντάσσεται το πιο ορεινό τμήμα (περιοχή γύρω από τον οικισμό Παλαιά Ρούματα), όπου κυριαρχούν οι φυσικοί πόροι (ορεινό ανάγλυφο, φαράγγια, μνημειακό δέντρο κ.ά.). Για τον λόγο αυτό, γύρω από τον οικισμό αναπτύσσονται δραστηριότητες φυσιολατρικού ενδιαφέροντος και γεωτουρισμού (γειτονικά φαράγγια).
- **Ζώνη Z2:** Στη ζώνη αυτή κυριαρχούν οι ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι, οι οποίοι οριοθετούνται σε ενδιαφέροντες οικισμούς και σε πολιτιστικούς πόρους σημειακού ενδιαφέροντος εντός των οικισμών, που μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη περιπατητικού τουρισμού.

Πορήνες

- **Ζώνη Z1:** Τα **Παλαιά Ρούματα** είναι ο πυρήνας της χωρικής ενότητας, ο οποίος αποτελεί τον πολυπληθέστερο οικισμό της περιοχής, με έντονη ιστορία και σημαντική δραστηριοποίηση των κατοίκων του οικισμού γύρω από τα πολιτιστικά θέματα, μέσα από συνεταιρισμούς και πολιτιστικούς συλλόγους.
- **Ζώνη Z2:** Οι **Βουκολιές** αποτελούν τον πυρήνα αυτής της ζώνης ως ένας οικισμός με μεγάλη επιρροή στην ευρύτερη περιοχή (έδρα πρώην καποδιστριακού Δήμου Βουκολιών) και αρκετά μεγάλο πληθυσμό, συγκριτικά με τους άλλους οικισμούς της ζώνης αυτής. Στην περιοχή του οικισμού καταγράφονται αρκετοί πολιτιστικοί πόροι και υποδομές που έχουν τη δυνατότητα να φιλοξενήσουν εκδηλώσεις και γεγονότα για την περιοχή μελέτης και όχι μόνο (πολιτιστικός πόλος).

Χάρτης 2-14: Περιοχή 7 – Ταυτότητα Ορεινής – Ημιορεινής Περιοχής με Συγκεντρώσεις Πολιτιστικών Πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)

Πολιτιστικές διαδρομές

- **Ζώνη Z1:** Στην περιοχή αυτή συνδέονται, σε διαδρομή φυσικού – γεωλογικού ενδιαφέροντος για την προστασία και την ανάδειξη των σχετικών πόρων, ο οικισμός Μεσαύλια (αρχή φαραγγιού Μεσαυλίων), ο οικισμός Παλαιά Ρούματα (μνημειακό δέντρο) και το δίκτυο φαραγγιών μεταξύ των οικισμών Χαμαλεύρι, Ληδιανά και Βαβουλέδο.
- **Ζώνη Z2:** Λόγω των χαρακτηριστικών, όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω, ευνοείται η ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού στο σύνολο των ενδιαφερόντων οικισμών της περιοχής, οι οποίοι συνδέονται σε ένα δίκτυο/διαδρομή ενδιαφερόντων οικισμών.

Διαδρομές

- **Ζώνη Z1:** Στην περιοχή αυτή συνδέονται, σε διαδρομή φυσικού – γεωλογικού ενδιαφέροντος για την προστασία και την ανάδειξη των σχετικών πόρων, ο οικισμός Μεσαύλια (αρχή παραγωγού Μεσαυλίων), ο οικισμός Παλαιά Ρούματα (μνημειακό δέντρο) και το δίκτυο παραγγιών μεταξύ των οικισμών Χαμαλεύρι, Ληδιανά και Βαβουλέδο.
- **Ζώνη Z2:** Λόγω των χαρακτηριστικών, όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω, ευνοείται η ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού στο σύνολο των ενδιαφερόντων οικισμών της περιοχής, οι οποίοι συνδέονται σε ένα δίκτυο/διαδρομή ενδιαφερόντων οικισμών.

2.4.8 Περιοχή 8 – Ταυτότητα πεδινής αγροτικής περιοχής με ποικίλους πολιτιστικούς πόρους

Η περιοχή εκτείνεται στο κεντρικό τμήμα της ΔΕ Κολυμβαρίου και στο πεδινό τμήμα της ΔΕ Βουκολιών, με εξαίρεση την περιοχή εκβολής του ποταμού Ταυρωνίτη. Είναι κυρίως πεδινή, με μικρά υψώματα και διακρίνεται για την ελαιοκαλλιέργεια, δραστηριότητα που είναι περισσότερο έντονη από κάθε άλλη περιοχή (παραγωγή προϊόντων Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης). Επίσης, στην περιοχή λαμβάνουν χώρα και καλλιέργειες αμπελιών, εσπεριδοειδών, κηπευτικών καθώς και η δραστηριότητα της μελισσοκομίας. Οι αμπελοκαλλιέργειες μπορεί να μην είναι εκτεταμένες στην περιοχή, αλλά η ύπαρξη σε αυτή οινοπαραγωγικής μονάδας περιφερειακής σημασίας μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο για την περαιτέρω ανάπτυξη του οινοποιητικού τομέα, αλλά και την ανάπτυξη του οινοποιητικού τουρισμού.

Σχετικά με το πολιτιστικό της απόθεμα, η περιοχή εμφανίζει ποικιλία πόρων χωρίς ιδιαίτερα μεγάλες συγκεντρώσεις. Από τα στοιχεία που ξεχωρίζουν είναι το σημαντικό οικιστικό απόθεμα, με την παρουσία πολλών αξιόλογων-ενδιαφερόντων οικισμών. Επιπροσθέτως, η μεγάλη έμφαση της περιοχής στις αγροτικές δραστηριότητες και η ύπαρξη κηρυγμένων μνημείων της φύσης, που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή (π.χ. Μνημειακή Ελιά Βουβών) της προσδίδει αγροτική πολιτιστική ταυτότητα.

Πυρήνας

Ο οικισμός **Βούβες** κατέχει τον ρόλο του πυρήνα στην περιοχή, καθώς συγκεντρώνει μεγάλο μέρος του πληθυσμού της και αποτυπώνει, περισσότερο από κάθε άλλον οικισμό όχι μόνο στην Περιοχή 8 αλλά και στο σύνολο της περιοχής μελέτης, την **αγροτική πολιτιστική ταυτότητα**. Ειδικότερα, οι πολιτιστικοί πόροι του οικισμού συμβάλουν στην ενημέρωση – ευαισθητοποίηση σε θέματα αγροτικής παράδοσης και πιο συγκεκριμένα στη διατήρηση και διάδοση της γνώσης για την ελιά (από την καλλιέργειά της μέχρι την κατανάλωσή της).

Διαδρομές

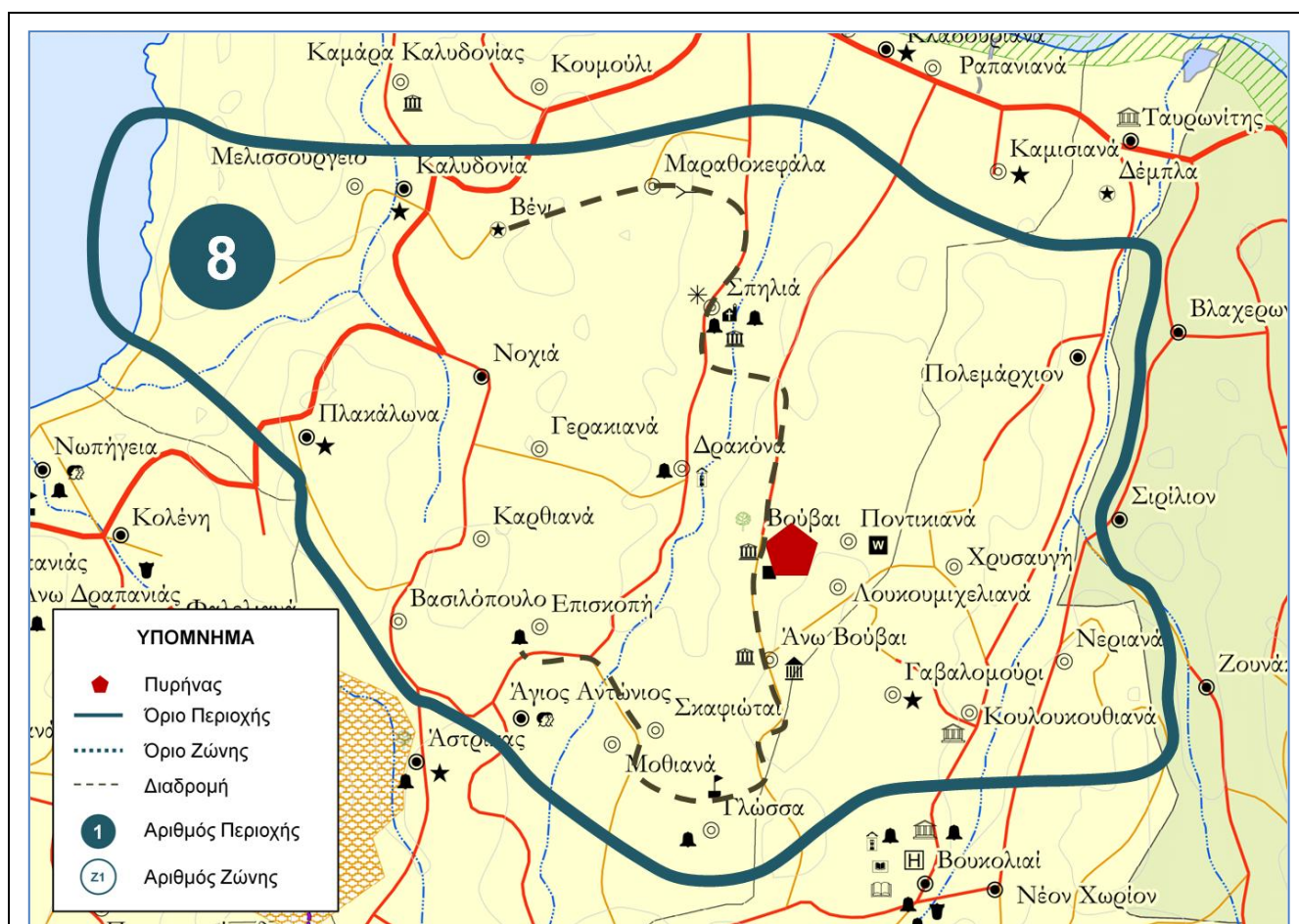
Το σημαντικό **οικιστικό απόθεμα** της περιοχής αναδεικνύεται με το **οικιστικό δίκτυο**, που έχει ως αφετηρία του τον αξιόλογο οικισμό Βένι και διατρέχει τους ενδιαφερόντες οικισμούς της περιοχής.

Ακόμη, για τη διασύνδεση των σημαντικότερων πολιτιστικών πόρων ξεχωρίζει η **πολυθεματική διαδρομή** (Χάρτης 2-15):

- Οικισμός Βένι: αξιόλογος οικισμός (ως προς τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία).
- Σπήλαιο Μαραθοκεφάλας.

- Οικισμός Σπηλιά: ενδιαφέρον οικισμός με θρησκευτικό ενδιαφέρον (αξιόλογοι χώροι) και λαϊκή πολιτιστική κληρονομιά (μνημειακός νερόμυλος).
- Οικισμός Βούβες: οικισμός με έντονη αγροτική πολιτιστική κληρονομιά (Μουσείο Ελιάς, Παλιό Ελαιουργείο και Μνημειακή Ελιά Βουβών).
- Αρχαιολογικός χώρος ΤΚ Γλώσσα.

Χάρτης 2-15: Περιοχή 8 – Ταυτότητα πεδινής αγροτικής περιοχής με ποικίλους πολιτιστικούς πόρους

Πολιτιστικές διαδρομές

Διαδρομή ενδιαφερόντων οικισμών: έχει ως αφετηρία τον αξιόλογο οικισμό Βένι και διατρέχει τους ενδιαφέροντες οικισμούς της περιοχής

Πολυθεματική διαδρομή που περνά από τα ακόλουθα σημεία:

- Οικισμός Βένι: αξιόλογος οικισμός (ως προς τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία).
- Σπήλαιο Μαραθοκεφάλας.
- Οικισμός Σπηλιά: ενδιαφέρον οικισμός με θρησκευτικό ενδιαφέρον (αξιόλογοι χώροι) και λαϊκή πολιτιστική κληρονομιά (μνημειακός νερόμυλος).
- Οικισμός Βούβες: οικισμός με έντονη αγροτική πολιτιστική κληρονομιά (Μουσείο Ελιάς, Παλιό Ελαιουργείο και Μνημειακή Ελιά Βουβών).
- Αρχαιολογικός χώρος ΤΚ Γλώσσα.

2.4.9 Περιοχή 9 – Οικολογική και Θρησκευτική Ταυτότητα

Η χωρική αυτή ενότητα καταλαμβάνει το βορειοανατολικό τμήμα της περιοχής μελέτης και αποτελεί ουσιαστικά το παραλιακό μέτωπο των ΔΕ Κολυμβαρίου και Βουκολιών. Αν και πεδινή στο ανατολικό της τμήμα, όπου συγκεντρώνεται το σύνολο σχεδόν των παραγωγικών δραστηριοτήτων (σημαντική παρουσία τουριστικής δραστηριότητας), στην υπόλοιπη έκτασή της (κυρίως χερσόνησος Ροδωπού) παρουσιάζει έντονο ανάγλυφο, στοιχείο που δυσχεραίνει την ανάπτυξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Λόγω των παραπάνω αλλά και της φυσιογνωμίας των πολιτιστικών πόρων, η Περιοχή 9 μπορεί να διακριθεί στις ακόλουθες ζώνες:

- **Ζώνη Ζ1:** Σε αυτή τη χωρική ενότητα οι περισσότεροι από τους πολιτιστικούς πόρους βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από τον οικισμό Κολυμβάρι. Ειδικότερα, είναι ανεπτυγμένος ο θρησκευτικός τουρισμός, καθώς το θρησκευτικό στοιχείο είναι ιδιαίτερα έντονο (Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης – ΟΑΚ, αρκετές μονές κ.ά.). Επίσης, ξεχωρίζουν οι μουσειακές υποδομές (Μουσείο Αλιείας και Μουσείο Κρητικών Βοτάνων) που σχετίζονται με την αγροτική παράδοση και λειτουργούν συμπληρωματικά ως προς το Μουσείο Ελιάς (Περιοχή 8).
- **Ζώνη Ζ2:** Στη ζώνη αυτή (μεγαλύτερο μέρος χερσονήσου Ροδωπού) έχει βρει πρόσφορο έδαφος ο οικοτουρισμός, μέσα από την ανάδειξη του αξιόλογου φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής. Συγκεκριμένα, η χερσόνησος Ροδωπού αποτελεί ίσως τη σπουδαιότερο **τόπο οικολογικού ενδιαφέροντος** στην περιοχή μελέτης, καθώς σε αυτόν έχουν οριοθετηθεί **δύο περιοχές του δικτύου NATURA 2000, δύο ΤΙΦΚ και Καταφύγιο Άγριας Ζωής**.

Πυρήνας

Πυρήνας της Περιοχής 9 και για τις δύο υποπεριοχές της είναι ο οικισμός **Κολυμβάρι**. Ο οικισμός αυτός αποτελεί έναν από τους πολυπληθέστερους οικισμούς της περιοχής μελέτης (έδρα πρώην Καποδιστριακού Δήμου Κολυμβαρίου) με ιδιαίτερη δυναμική εξαιτίας της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής. Στο αποτέλεσμα αυτό συμβάλουν τόσο η καλή πρόσβαση μέσω του ΒΟΑΚ όσο και η σημαντική παρουσία σύγχρονων τουριστικών και πολιτιστικών υποδομών, που τον καθιστούν πολιτιστικό πόλο ευρύτερης εμβέλειας.

Διαδρομές

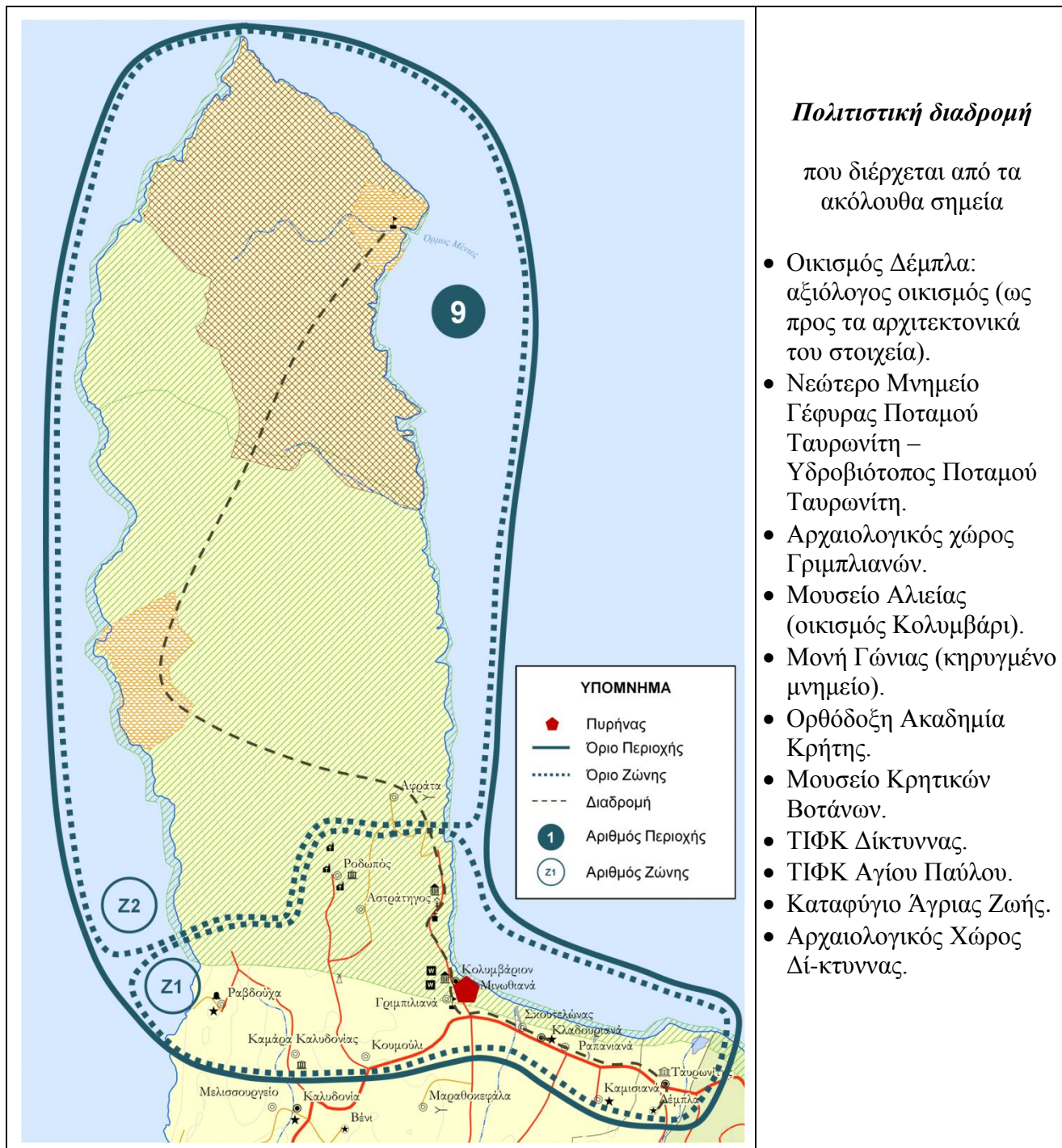
Στην περιοχή αυτή η δικτύωση των διαφορετικών πολιτιστικών πόρων (κυρίως οικολογικού, θρησκευτικού και μουσειακού ενδιαφέροντος) γίνεται μέσω της ανάπτυξης της παρακάτω πολιτιστικής διαδρομής (Χάρτης 2-16):

- Οικισμός Δέμπλα: αξιόλογος οικισμός (ως προς τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία).
- Νεότερο Μνημείο Γέφυρας Ποταμού Ταυρωνίτη – Υδροβιότοπος Ποταμού Ταυρωνίτη.
- Αρχαιολογικός χώρος Γριμπλιανών.
- Μουσείο Αλιείας (οικισμός Κολυμβάρι).
- Μονή Γώνιας (κηρυγμένο μνημείο).
- Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης.
- Μουσείο Κρητικών Βοτάνων.
- ΤΙΦΚ Δίκτυνας.

- ΤΙΦΚ Αγίου Παύλου.
- Καταφύγιο Άγριας Ζωής.
- Αρχαιολογικός Χώρος Δίκτυνας.

Χάρτης 2-16: Περιοχή 9 – Οικολογική-Θρησκευτική Ταυτότητα

3 Αξιολόγηση Σεναρίων

Στην παρούσα ενότητα γίνεται η αξιολόγηση των δύο σεναρίων που παρουσιάστηκαν προηγούμενα. Για το σκοπό αυτό αξιοποιείται η μέθοδος ποιοτικής αξιολόγησης SWOT, η οποία αξιολογεί τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες του κάθε ενός σεναρίου, ενώ ακόμη καταγράφει τις ευκαιρίες που αυτό μπορεί να αξιοποιήσει από το εξωτερικό περιβάλλον, καθώς και τις απειλές που αντιμετωπίζει, οι οποίες προέρχονται από το περιβάλλον αυτό.

Η αξιολόγηση του Σεναρίου I – «Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων» και του Σεναρίου II – «Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων» παρουσιάζεται στους Πίνακες που ακολουθούν (Πίνακες 3-1 έως 3-4 και 3-5 έως 3-8 αντίστοιχα)

3.1 Αξιολόγηση Σεναρίου I – Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων

Η αξιολόγηση του Σεναρίου I παρουσιάζεται στη συνέχεια μέσα από την παρουσίαση των πλεονεκτημάτων και αδυναμιών του, αλλά και των ευκαιριών και απειλών του εξωτερικού περιβάλλοντος. Τα **πλεονεκτήματα** και οι **αδυναμίες** του Σεναρίου I παρουσιάζονται στους Πίνακες 3-1 και 3-2, ενώ οι **ευκαιρίες** και οι **απειλές** στους Πίνακες 3-3 και 3-4 αντίστοιχα.

Πίνακας 3-1: Πλεονεκτήματα Σεναρίου I - Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων

Πλεονεκτήματα Σεναρίου I
<ul style="list-style-type: none">
• Βιώσιμη αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων
• Ολοκλήρωση πολιτιστικών πόρων ιδιαίτερης σημασίας/εμβέλειας για το σύνολο της περιοχής – Ανάδειξη της περιοχής συνολικά, μέσα από τους πιο σημαντικούς πόρους φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος
• Ενιαία ταυτότητα της περιοχής στη βάση των σημαντικότερων πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος
• Ανάδειξη πρώην Επαρχίας Κισσάμου στη βάση της ταυτότητας αυτής ως μιας διακριτής οντότητας στην Περιφέρεια Κρήτης και ευρύτερα
• Διασύνδεση/ολοκλήρωση θεματικών δικτύων - Ανάπτυξη πλέγματος δικτυώσεων που διατρέχει το σύνολο της εξεταζόμενης περιοχής
• Δημιουργία αριθμού κόμβων διεπαφής-διασύνδεσης των θεματικών δικτύων, με ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα και ρόλο/συμβολή στην ανάδειξη της ταυτότητας της περιοχής συνολικά - Ανάδειξη των κόμβων αυτών ως πόλων τοπικής ανάπτυξης, με θετικές επιπτώσεις για την ενδοχώρα κάθε πόλου
• Δυνατότητα μεγαλύτερης εξωστρέφειας της περιοχής στη βάση της ανάδειξης του πλέγματος των θεματικών δικτύων – Προσέλκυση ενδιαφέροντος επισκεπτών – Προοπτικές ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού
• Ανάπτυξη συνεργασιών στο σύνολο της περιοχής για την ανάδειξη και προβολή των εν λόγω θεματικών δικτύων – Ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ διαφορετικών τύπων πολιτιστικών φορέων και λοιπών φορέων της περιοχής – Οικονομίες κλίμακας – Ανταγωνιστικότητα
• Υπάρχουσες, σε σημαντικό βαθμό, διασυνδέσεις μεταξύ των κόμβων των θεματικών δικτύων – Ελαχιστοποίηση απαιτούμενων παρεμβάσεων πρόσβασης
• Εναρμόνιση με τις χωρικές επιλογές ανάπτυξης του τουριστικού τομέα του υπό αναθεώρηση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ)

Πλεονεκτήματα Σεναρίου I

- Εναρμόνιση με το Στρατηγικό Σχέδιο Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης – Ανάδειξη «διπόλου πολιτισμού-τουρισμού»
- Ολοκλήρωση αγροδιατροφικού τομέα με το δίπολο «πολιτισμού - τουρισμού» - Αξιοποίηση Κρητικού συμφώνου ποιότητας
- Δυνατότητα διασύνδεσης της πολιτιστικής - τουριστικής δραστηριότητας με την παραγωγή τοπικών αγροτικών και άλλων προϊόντων – Ανάδειξη / προβολή των προϊόντων αυτών ως μέρους της πολιτιστικής κληρονομιάς - Διεύρυνση της αναγνωρισιμότητάς τους με θετικές επιπτώσεις στον εξωστρεφή προσανατολισμό τους και την περαιτέρω υποστήριξη του αγροδιατροφικού τομέα ως προϊόν της διασύνδεσής του με τον πολιτισμό και τον τουρισμό
- Στροφή του ήδη υπάρχοντος μαζικού τουριστικού προτύπου προς ένα ποιοτικό, βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης εναλλακτικού (πολιτιστικού) τουρισμού, με διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση σε διεθνές επίπεδο – αναδιάρθρωση τουριστικού προϊόντος περιοχής προς ένα περισσότερο περιβαλλοντικά υπεύθυνο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης
- Άρση της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας – ορθολογικότερη αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων σε μεγαλύτερο άνοιγμα του χρόνου – Διεύρυνση τουριστικού προϊόντος
- Δυνατότητα αποτελεσματικότερης αξιοποίησης / διαχείρισης των υπαρχόντων πόρων για την αύξηση του μεριδίου των επισκεπτών στην περιοχή μελέτης από το σύνολο των επισκεπτών της Περιφέρειας Κρήτης
- Διασύνδεση αγροτικού τομέα με τον τουριστικό μέσα από την ανάπτυξη δικτύου αγροτουρισμού, με συνέπεια τη στήριξη του αγροτικού τομέα και της απασχόλησης και τη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος
- Ολοκληρωμένη ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς που συνδέεται με τον αγροτικό τομέα, μέσα από την ανάπτυξη ενός δικτύου μουσείων αγροτικής κληρονομιάς
- Δυνατότητα αξιοποίησης των ΤΠΕ για την ανάδειξη και προβολή των θεματικών διαδρομών, αλλά και του συνόλου των πολιτιστικών θεματικών δικτύων και του πολιτιστικού αποθέματος
- Δυνατότητα αξιοποίησης του παραπάνω ψηφιακού αποθέματος από τις τοπικές επιχειρήσεις του τουριστικού και πολιτιστικού τομέα για τη διάχυση της πληροφορίας και την ανάδειξη των πολιτιστικών / τουριστικών προϊόντων – Στήριξη επιχειρηματικότητας
- Δυνατότητα διασύνδεσης μαζικού προτύπου του παράκτιου τμήματος της περιοχής, όπου υπάρχει ποικιλία υποδομών φιλοξενίας, με την ενδοχώρα – άρση αναπτυξιακών ανισοτήτων – διάχυση της τουριστικής δραστηριότητας στην ενδοχώρα – αναπτυξιακή ώθηση σε επιλεγμένους πόλους της ενδοχώρας
- Άρση της εξάρτησης από τον μαζικό τουρισμό – περιορισμός των αρνητικών επιπτώσεων από τις πιέσεις στους τοπικούς πόρους (ενέργεια, υδατικοί πόροι, μεταφορές-ρύπανση αέρα, κυκλοφοριακή συμφόρηση κ.λπ.)
- Άρση της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας – ορθολογικότερη αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων σε μεγαλύτερο άνοιγμα του χρόνου
- Αντιμετώπιση διαρθρωτικών προβλημάτων τουριστικού τομέα, με κυριότερα την εποχικότητα (μαζικός τουρισμός) και τη μονομέρεια
- Υψηλό επίπεδο δικτύωσης επιχειρήσεων του τουριστικού τομέα για την ανάδειξη των θεματικών δικτύων
- Υψηλή ζήτηση για αγροδιατροφικά προϊόντα ποιότητας – Κρητική διατροφή ως στοιχείο με διεθνή ακτινοβολία και ενισχυτικό της ταυτότητας της πολιτιστικής ανάπτυξης

Πίνακας 3-2: Αδυναμίες Σεναρίου I – Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων

Αδυναμίες Σεναρίου I
<ul style="list-style-type: none">
• Το συγκεντρωτικό πρότυπο έχει μικρότερη συμβολή στην ανάδειξη της ενδοχώρας στο σύνολό της – δίνει ώθηση σε συγκεκριμένους πόλους της ενδοχώρας
• Διατήρηση αναπτυξιακών ανισοτήτων στην περιοχή μελέτης – άνιση κατανομή ωφελειών από την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων
• Χαμηλότερος βαθμός αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων τοπικού ενδιαφέροντος των επιμέρους χωρικών ενοτήτων και οικισμών
• Χαμηλότερος βαθμός αξιοποίησης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία σε μεγάλο βαθμό παραμένει αναλλοίωτη σε περιοχές περισσότερο απομακρυσμένες από τους κύριους αστικούς πόλους και τους πόλους πολιτιστικού ενδιαφέροντος ευρύτερης εμβέλειας
• Μη επαρκές, από την άποψη του μορφωτικού επιπέδου και των κατάλληλων δεξιοτήτων, ανθρώπινου δυναμικού για την ανάδειξη ενός εξωστρεφούς προτύπου αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων
• Χαμηλότερη συμβολή στην κοινωνική συνοχή και στην ανάπτυξη συνεργασιών σε τοπικό επίπεδο
• Μικρότερη δυνατότητα διασύνδεσης / ολοκλήρωσης των τομέων της οικονομίας και των τοπικών ιδιαιτεροτήτων τους στις επιμέρους χωρικές ενότητες

Αντίστοιχα οι ευκαιρίες που το Σενάριο I μπορεί να αξιοποιήσει και οι απειλές που πρέπει να αντιμετωπίσει παρουσιάζονται στους Πίνακες 3-3 και 3-4 που ακολουθούν.

Πίνακας 3-3: Ευκαιρίες Σεναρίου I – Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων

Ευκαιρίες Σεναρίου I
<ul style="list-style-type: none">
• Ο τομέας του πολιτισμού και η οικονομία του πολιτισμού και της δημιουργίας βρίσκονται σήμερα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος για την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά και την οικονομική ανάκαμψη του ευρωπαϊκού χώρου, στοιχείο το οποίο δημιουργεί νέες ευκαιρίες
• Το πλαίσιο πολιτικής για την προώθηση πολιτισμού σε Ευρωπαϊκό επίπεδο – νέα χρηματοδοτικά εργαλεία – χρηματοδοτήσεις από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους, αλλά και πόρους του ιδιωτικού τομέα
• Το πλαίσιο πολιτικής για την Περιφέρεια Κρήτης στην περίοδο 2014-2020 αλλά και το Στρατηγικό Σχέδιο Έξυπνης Εξειδίκευσης αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στον αγροδιατροφικό τομέα και τον τομέα του πολιτισμού, καθώς και στην ανάπτυξη ευρύτερων δικτύων
• Η Κρήτη αποτελεί έναν τουριστικό προορισμό διεθνούς εμβέλειας, στοιχείο το οποίο έχει θετική επίδραση στην επισκεψιμότητα της περιφέρειας και κατ' επέκταση στην περιοχή μελέτης, μέσα από την ανάδειξη της πολιτιστικής της ταυτότητας
• Οι δυνατότητες που παρέχουν οι νέες Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) για την καλύτερη αξιοποίηση, διαχείριση και προβολή δράσεων πολιτισμού και την αξιοποίηση νέων μέσων σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας και έκφρασης (e-culture)
• Οι δυνατότητες των ΤΠΕ για την ψηφιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάδειξη και προστασία της, αλλά και την αποτελεσματικότερη επικοινωνία της προς τις επόμενες γενεές – διάσωση και διάδοση μαρτυριών-αυθεντικότητας πολιτιστικής κληρονομιάς

Ευκαιρίες Σεναρίου I

- Η τάση ανάπτυξης νέων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας μπορούν να επιτελέσουν σημαντικό ρόλο και στον τομέα του πολιτισμού
- Αξιοποίηση τάσεων τουριστικής ζήτησης – στροφή προς ποιοτικό, πολυσύνθετο τουριστικό προϊόν για αναψυχή αλλά και απόκτηση εμπειριών
- Η προβολή σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης, μέσα από το Κρητικό Σύμφωνο Ποιότητας των τοπικών προϊόντων και της άυλης διατροφικής κληρονομιάς που συνδέεται με αυτά
- Υψηλή ζήτηση για ψηφιακές υπηρεσίες και εφαρμογές από τους επισκέπτες
- Οι τάσεις ανάδειξης της βιολογικής γεωργίας
- Οι δράσεις σχετικά με την κατάρτιση στους τομείς του τουρισμού και του πολιτισμού για τη δημιουργία νέων προϊόντων και την προώθησή τους

Πίνακας 3-4: Απειλές Σεναρίου I – Ανάπτυξη Θεματικών Δικτύων Πολιτιστικών Πόρων

Απειλές Σεναρίου I

- Η ύφεση σε παγκόσμιο επίπεδο μπορεί να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο διαθέσιμο εισόδημα και το πρότυπο αξιοποίησής του για αναψυχή και τουριστικά ταξίδια
- Η οικονομική κρίση που περνά η χώρα και οι επιπτώσεις της στην υποστήριξη δράσεων σχετικών με τον πολιτισμό
- Η κλιματική αλλαγή και οι πιθανές επιπτώσεις στο παραγωγικό αγροτικό πρότυπο της περιοχής μελέτης
- Οι επιπτώσεις από την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα (ένταση στους ενεργειακούς πόρους, τους υδατικούς πόρους, κ.λπ.)
- Ο διαρκώς αυξανόμενος ανταγωνισμός υπαρχόντων και νέων προορισμών σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και στη γειτονιά της Μεσογείου
- Η αλλοίωση των κοινωνικών προτύπων από την τουριστική δραστηριότητα.
- Τα χαμηλά επίπεδα επιχειρηματικότητας στην Περιφέρεια Κρήτης και η έλλειψη σχετικής κουλτούρας επιχειρηματικότητας
- Η ΚΑΠ και οι πιθανές επιπτώσεις της στον αγροτικό τομέα της περιοχής
- Οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις σε σχέση με τον αγροτικό τομέα και οι πιθανές αρνητικές επιπτώσεις τους στην αγροτική παραγωγή

3.2 Αξιολόγηση Σεναρίου II - Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η αξιολόγηση του Σεναρίου II. Πιο συγκεκριμένα τα **πλεονεκτήματα** και οι **αδυναμίες** του σεναρίου αυτού παρουσιάζονται στους Πίνακες 3-5 και 3-6, ενώ οι **ευκαιρίες** και οι **απειλές** στους Πίνακες 3-7 και 3-8 αντίστοιχα.

Πίνακας 3-5: Πλεονεκτήματα Σεναρίου II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων

Πλεονεκτήματα Σεναρίου II

- Βιώσιμη αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων

Πλεονεκτήματα Σεναρίου II

- Το αποκεντρωτικό πρότυπο έχει μεγαλύτερη συμβολή στην ανάδειξη της ενδοχώρας στο σύνολό της – δίνει ώθηση σε ένα ευρύτερο φάσμα πόλων της ενδοχώρας και της περιοχής επιρροής τους
- Ολοκλήρωση πολιτιστικών πόρων στο πλαίσιο της ανάπτυξης ενός πολυκεντρικού προτύπου – Ανάδειξη της περιοχής συνολικά – Ανάδειξη αναπτυξιακών πυρήνων σε κάθε επιμέρους ενότητα – Νέες ευκαιρίες απασχόλησης – Συγκράτηση πληθυσμού – Προσέλκυση νέου
- Ανάδειξη ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των επιμέρους χωρικών ενοτήτων που το σενάριο προβλέπει – Δημιουργία ενός πολυπυρηνικού προτύπου, με κάθε έναν πυρήνα να έχει τη δική του ιδιαίτερη ταυτότητα στη βάση των πολιτιστικών του πόρων
- Διασύνδεση/ολοκλήρωση επιμέρους πυρήνων – Δημιουργία ενός «μωσαϊκού ευκαιριών» για τους επισκέπτες με θεματική, μορφολογική και πολιτιστική διαφοροποίηση – συμπληρωματικότητα μεταξύ των διαφορετικών πυρήνων
- Δημιουργία ενός μεγαλύτερου αριθμού πολιτιστικών πόλων-οικισμών στις επιμέρους χωρικές υποενότητες ως τόπων παροχής υπηρεσιών για κατοίκους και επισκέπτες, τόπων ανάπτυξης υποδομών φιλοξενίας, τόπων-αφετηριών για περιήγηση στο φάσμα των διαθέσιμων, τοπικού ενδιαφέροντος, πολιτιστικών διαδρομών
- Ανάδειξη της ποικιλομορφίας των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος της περιοχής – Σύνθεση σε ένα πολυδιάστατο πολιτιστικό προϊόν
- Προσέλκυση ενδιαφέροντος επισκεπτών – Προοπτικές ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού – Ανταγωνιστικότητα στη βάση της διαφοροποίησης
- Ανάπτυξη τοπικών συνεργασιών για την ανάδειξη και προβολή των εν λόγω πολυθεματικών δικτύων που αναπτύσσονται μέσα σε κάθε υποενότητα – Ενεργοποίηση / συνεργασία τοπικών φορέων – Κοινωνική συνοχή – Ανάδειξη τοπικών προϊόντων
- Μεγαλύτερη συμβολή των τοπικών κοινωνιών και φορέων στην αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων – Μεγαλύτερη συμβολή στη διατήρηση της άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς – Ενεργοποίηση – Ευαισθητοποίηση
- Εναρμόνιση με τις χωρικές επιλογές της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα του υπό αναθεώρηση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ)
- Δυνατότητα μεγαλύτερης διασύνδεσης της πολιτιστικής - τουριστικής δραστηριότητας με την παραγωγή τοπικών αγροτικών και άλλων προϊόντων – Ανάδειξη / προβολή των προϊόντων αυτών – στήριξη του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα – Αξιοποίηση δράσης τοπικών συλλόγων π.χ. γυναικείων συνεταιρισμών
- Μεγαλύτερη δυνατότητα ολοκλήρωσης διαφορετικών τομέων της οικονομίας (πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς)
- Άρση της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας – ορθολογικότερη αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων σε μεγαλύτερο άνοιγμα του χρόνου
- Δημιουργία ενός ποιοτικού, βιώσιμου μοντέλου τοπικής ανάπτυξης στηριγμένου στους τοπικούς πόρους και το ενδογενές δυναμικό κάθε περιοχής
- Προώθηση ενός εναλλακτικού τουριστικού προτύπου –πολιτιστικός τουρισμός σε συνδυασμό με την προώθηση των τοπικών αγροδιατροφικών προϊόντων–, με διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση σε διεθνές επίπεδο
- Ανάδειξη πόλων τοπικής ανάπτυξης – ενδυνάμωση αυτών από πλευράς υπηρεσιών και υποδομών
- Συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού – Άρση πληθυσμιακής αποδυνάμωσης – Δημιουργία ευκαιριών επιχειρηματικής δραστηριοποίησης και νέων θέσεων απασχόλησης – Διεύρυνση φάσματος απασχόλησης

Πλεονεκτήματα Σεναρίου II

- Τόνωση αγροδιατροφικού τομέα – ενσωμάτωση αυτού στο πολιτιστικό προϊόν

Πίνακας 3-6: Αδυναμίες Σεναρίου II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων

Αδυναμίες Σεναρίου II

- Ελλιπής ευαισθητοποίηση / γνώση της αξίας των πολιτιστικών πόρων για την τοπική ανάπτυξη – Ανάγκη ενδυνάμωσης της γνώσης αυτής για την προστασία των πολιτιστικών πόρων
- Μη επαρκές, από άποψη μορφωτικού επιπέδου και κατάλληλων δεξιοτήτων, ανθρώπινο δυναμικό για την ανάδειξη / αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων
- Μικρότερη δυνατότητα εξωστρέφειας και προσέλκυσης ροών αλλοδαπών επισκεπτών – Μεγαλύτερη δυνατότητα προσέγγισης εσωτερικού τουρισμού για την άρση της εποχικότητας
- Μικρότερη δυνατότητα διασύνδεσης μαζικού προτύπου του παράκτιου τμήματος της περιοχής με τους επιμέρους τοπικούς πυρήνες, ιδιαίτερα με αυτούς των πιο απομακρυσμένων περιοχών
- Χαμηλότερος βαθμός εναρμόνισης με το Στρατηγικό Σχέδιο Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης για την ανάδειξη του «διπόλου πολιτισμού-τουρισμού» - Αδυναμία δημιουργίας οικονομικών κλίμακας – Έμφαση στο τοπικό επίπεδο
- Κάποιες παρεμβάσεις για τη βελτίωση των υποδομών πρόσβασης είναι αναγκαίες

Αντίστοιχα οι ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος που μπορεί να αξιοποιήσει το Σενάριο II και οι απειλές που μπορεί να αντιμετωπίσει παρουσιάζονται στους Πίνακες 3-7 και 3-8.

Πίνακας 3-7: Ευκαιρίες Σεναρίου II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων

Ευκαιρίες Σεναρίου II

- Η στροφή προς ποιοτικούς, μικρής κλίμακας, τουριστικούς προορισμούς για την επαφή με τη φύση, την τοπική κουλτούρα, την παράδοση κ.λπ., την απόδραση από την πιεστική πραγματικότητα των αστικών κέντρων, την αναψυχή και την απόκτηση εμπειριών
- Η αυξανόμενη ζήτηση, από μερίδα επισκεπτών της παγκόσμιας τουριστικής αγοράς, για ποιότητα και αυθεντικότητα του τουριστικού προϊόντος που καταναλώνουν
- Οι δράσεις σχετικά με την κατάρτιση στους τομείς του τουρισμού και του πολιτισμού για τη δημιουργία νέων προϊόντων και την προώθησή τους
- Η διεθνής αναγνωρισιμότητα της Κρήτης και η ποικιλία των τουριστικών ροών που προσελκύει
- Οι δυνατότητες των ΤΠΕ για την αποτελεσματικότερη επικοινωνία των τοπικών πολιτιστικών προϊόντων σε επιλεγμένες ομάδες-στόχους
- Οι δυνατότητες των ΤΠΕ για την ψηφιοποίηση και επικοινωνία του πολιτιστικού αποθέματος – διάσωση και διάδοση μαρτυριών-αυθεντικότητας πολιτιστικής κληρονομιάς – συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι μαζικών προορισμών
- Το πλαίσιο πολιτικής για την Περιφέρεια Κρήτης στην περίοδο 2014-2020 αλλά και το Στρατηγικό Σχέδιο Έξυπνης Εξειδίκευσης αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στον αγροδιατροφικό τομέα και τον τομέα του πολιτισμού

Ευκαιρίες Σεναρίου II

- Η τάση ανάπτυξης νέων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ο ρόλος που μπορούν να επιτελέσουν στον τομέα του πολιτισμού

Πίνακας 3-8: Απειλές Σεναρίου II – Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων

Απειλές Σεναρίου II

- Η ύφεση σε παγκόσμιο επίπεδο και οι δυσμενείς επιπτώσεις στο διαθέσιμο εισόδημα για αναψυχή και τουριστικά ταξίδια
- Η οικονομική κρίση που περνά η χώρα και οι επιπτώσεις της στην υποστήριξη δράσεων σχετικών με τον πολιτισμό
- Η κλιματική αλλαγή και οι πιθανές επιπτώσεις στο παραγωγικό αγροτικό πρότυπο
- Ο διαρκώς αυξανόμενος ανταγωνισμός υπαρχόντων και νέων προορισμών σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και στη γειτονιά της Μεσογείου
- Η αλλοίωση των κοινωνικών προτύπων από την τουριστική δραστηριότητα.
- Η έλλειψη σχετικής κουλτούρας επιχειρηματικότητας
- Η ΚΑΠ και οι πιθανές επιπτώσεις της στον αγροτικό τομέα της περιοχής
- Οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις σε σχέση με τον αγροτικό τομέα και οι πιθανές αρνητικές επιπτώσεις τους στην αγροτική παραγωγή

* οι απειλές των δύο σεναρίων είναι σε μεγάλο βαθμό κοινές και απορρέουν από τις σημαντικές προκλήσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος

3.3 Συγκριτική αξιολόγηση σεναρίων

Σε ένα δεύτερο επίπεδο ποιοτικής αξιολόγησης, τα σενάρια αξιολογούνται συγκριτικά ως προς την απόδοσή τους σχετικά με τους άξονες προτεραιότητας που έχουν τεθεί. Στο πλαίσιο αυτό, η απόδοση κάθε σεναρίου ως προς κάθε άξονα προτεραιότητας «βαθμολογείται» στη βάση μιας ποιοτικής κλίμακας με τιμές από 1 έως 5, όπου:

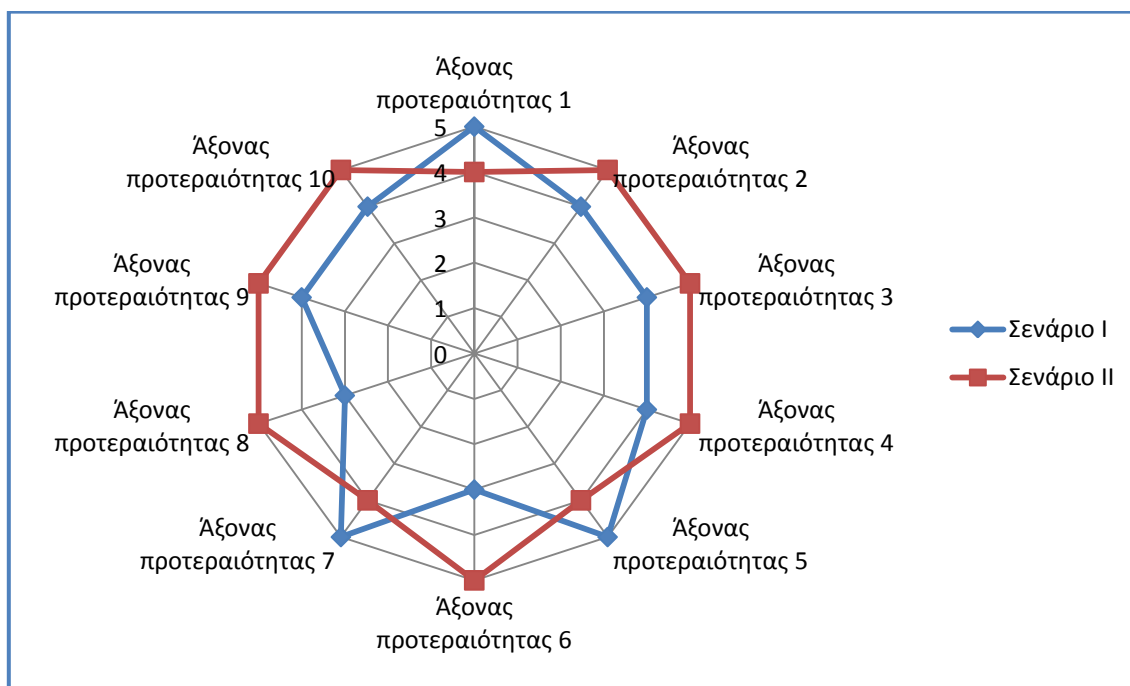
- 5: πολύ μεγάλη απόδοση
- 4: μεγάλη απόδοση
- 3: μέτρια απόδοση
- 2: μικρή απόδοση
- 1: πολύ μικρή απόδοση

Η συγκριτική αξιολόγηση των σεναρίων ως προς την απόδοσή τους σχετικά με τους άξονες προτεραιότητας παρουσιάζεται στον Πίνακα 3-9.

Πίνακας 3-9: Συγκριτική Αξιολόγηση Σεναρίων I και II

Άξονες προτεραιότητας	Περιγραφή	Απόδοση Σεναρίου	
		Σενάριο I	Σενάριο II
Άξονας προτεραιότητας 1	Συγκρότηση – αποτύπωση / ανάδειξη τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας – Δημιουργία ψηφιακής υποδομής	5	4
Άξονας προτεραιότητας 2	Ολοκλήρωση/διασύνδεση φυσικών και πολιτιστικών πόρων	4	5
Άξονας προτεραιότητας 3	Ισόρροπη ανάπτυξη πολιτιστικών «προϊόντων» στη βάση των διαθέσιμων πόρων	4	5
Άξονας προτεραιότητας 4	Ολοκλήρωση τομέων πολιτισμού και τουρισμού – Ήπια αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων	4	5
Άξονας προτεραιότητας 5	Αξιοποίηση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) για την αποτελεσματικότερη προβολή των πολιτιστικών προϊόντων	5	4
Άξονας προτεραιότητας 6	Ανάπτυξη τοπικής επιχειρηματικότητας με έμφαση στην ανάδειξη του Κισσαμίτικου πολιτισμού	3	5
Άξονας προτεραιότητας 7	Ανάπτυξη υποδομών πρόσβασης – περιήγησης σε περιοχές φυσικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος	5	4
Άξονας προτεραιότητας 8	Ευαισθητοποίηση τοπικού πληθυσμού – Εκπαίδευση – Βιωματική Μάθηση – Εθελοντισμός	3	5
Άξονας προτεραιότητας 9	Δράση τοπικών φορέων πολιτισμού	4	5
Άξονας προτεραιότητας 10	Ανάδειξη πολιτισμού ως σημαντικού πυλώνα της κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξης του τοπικού πληθυσμού	4	5

Διάγραμμα 3-1: Συγκριτική Αξιολόγηση Σεναρίων I και II – Διάγραμμα Spider

Η συγκριτική αξιολόγηση των δύο σεναρίων δείχνει ότι αυτά ως προς την απόδοσή τους σχετικά με τους άξονες προτεραιότητας δεν απέχουν πολύ μεταξύ τους, καθώς το Σενάριο II υπερισχύει ελαφρώς σε επτά από τους δέκα άξονες προτεραιότητας και το Σενάριο I υπερισχύει στους υπόλοιπους τρεις, με μικρή και στις δύο περιπτώσεις διαφορά των Σεναρίων I και II ως προς την απόδοσή τους εκεί όπου διαφέρουν. Στην πραγματικότητα αποτελούν κοντινές λύσεις ως προς την απόδοση αυτή, ενώ διαφέρουν ως προς τις χωρικές επιλογές του τρόπου αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων.

4 Συμπέρασμα – Πρόταση

Για την τελική επιλογή σεναρίου πρέπει να ληφθούν υπόψιν τα δεδομένα του εξωτερικού περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, τη διαφορά στη διαδικασία της αξιολόγησης κάνουν οι επιλογές που αποτυπώνονται σε ανώτερα επίπεδα σχεδιασμού και συγκεκριμένα σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο μέσα από:

- Το Στρατηγικό Σχέδιο Έξυπνης Εξειδίκευσης σε εθνικό επίπεδο και την έμφαση που αυτό δίνει σε ευρύτερης κλίμακας δικτυώσεις,
- Το Στρατηγικό Σχέδιο Έξυπνης Εξειδίκευσης σε περιφερειακό επίπεδο που διαπνέεται από ανάλογη έμφαση,
- Το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για την Περιφέρεια Κρήτης και τις προτάσεις χωρικής ανάπτυξης για την περιοχή μελέτης.

Με βάση τις παραπάνω επιλογές, τα αποτελέσματα από την ανάλυση SWOT ενός εκάστου σεναρίου και τα αποτελέσματα από τη συγκριτική αξιολόγησή τους ως προς την απόδοσή τους σχετικά με τους επιδιωκόμενους άξονες προτεραιότητας, η **τελική πρόταση κατατείνει προς την επιλογή μιας συνδυαστικής λύσης**, η οποία να επιδιώκει την επίτευξη του στόχου μέσα από τον συνδυασμό των επιλογών των δύο σεναρίων. Η εν λόγω επιλογή κινείται σε δύο επίπεδα από χωρική άποψη και συνδυάζει το γενικό με το ειδικό, ολοκληρώνοντας:

- τη **συνολική προσέγγιση** της αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων στην περιοχή μελέτης, μέσα από την επιλογή ανάπτυξης «διαμπερών» πολιτιστικών διαδρομών, και
- την **πολυκεντρική προσέγγιση** της ανάπτυξης των, τοπικής κλίμακας, πολιτιστικών πόρων που αξιοποιούν το ενδογενές δυναμικό επιμέρους πυρήνων, προσφέρουν σύνθετα τοπικής κλίμακας πολιτιστικά προϊόντα, ευαισθητοποιούν τις τοπικές κοινωνίες σχετικά με την αξία των εν λόγω πόρων, κινητοποιούν τις κοινωνίες αυτές προς δημιουργικές παραγωγικές δραστηριότητες, ενώ συμβάλλουν στην κοινωνική και οικονομική συνοχή, την τοπική ανάπτυξη και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η ολοκλήρωση των δύο παραπάνω προσεγγίσεων αποτελεί και την **τελική πρόταση** του παρόντος έργου και δημιουργεί ...

... ένα σύνολο από «διαμπερείς πολιτιστικές διαδρομές» που αναπτύσσονται στο Σενάριο I, πάνω στις οποίες ακουμπούν «νησίδες» ολοκληρωμένων, ποιοτικών και αυθεντικών «πολιτιστικών εμπειριών» που αναπτύσσονται στο τοπικό επίπεδο των χωρικών υποενοτήτων που προβάλλει το Σενάριο II ...

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Buller, H. and Hoggart, K. (2001), *Agricultural Transformation, Food and Environment – Perspectives on European Rural Policy and Planning*, Volume 1, Ashgate.
- EEA (2005), *Household Consumption and the Environment*, Copenhagen, Denmark.
- Stratigea, A. and Katsoni, V. (2015), A Strategic Policy Scenario Analysis Framework for the Sustainable Tourist Development of Peripheral Small Island Areas - The Case of Lefkada-Greece Island, *European Journal of Futures Research (EJFR)*, 3:5, DOI: 0.1007/s40309-015-0063-z, SpringerOpen, pp. 1-17, (<http://dx.doi.org/10.1007/s40309-015-0063-z>).

Ελληνική

- Αστική Διαχείριση Α.Ε. (2014), Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης Περιφέρειας Κρήτης (RIS Crete), Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Κρήτης, Δεκέμβριος.
- Απόφαση Αριθμ. 82193/ΕΥΣΣΑ 1810, Έγκριση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης 2014–2020, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ΦΕΚ 1862, 27 Αυγούστου 2015.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), Πολιτιστικός και οπτικοακουστικός τομέας, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ISBN: 978-92-79-41536-4, Doi:10.2775/1186.
- Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1295/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Δεκεμβρίου 2013 για την θέσπιση του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» (2014 έως 2020) και την κατάργηση των αποφάσεων αριθ. 1718/2006/ΕΚ, 1855/2006/ΕΚ και 1041/2009/ΕΚ.

Διαδικτυακοί τόποι

- Διαδικτυακός τόπος Υπ. Εξωτερικών - <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/esoteriki-agera-tomeakes-politikes.html?page=15>
- Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020 - <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/>

Χάρτης Σεναρίου Ι

Χάρτης 4-1: Χάρτης Σεναρίου I

Σημείωση: η χωρική ανάπτυξη των επιμέρους θεματικών δικτύων και οι υλικοί πολιτιστικοί πόροι που αυτά διασυνδέουν παρουσιάζεται στην αντίστοιχη ενότητα όπου γίνεται η περιγραφή του Σεναρίου I.

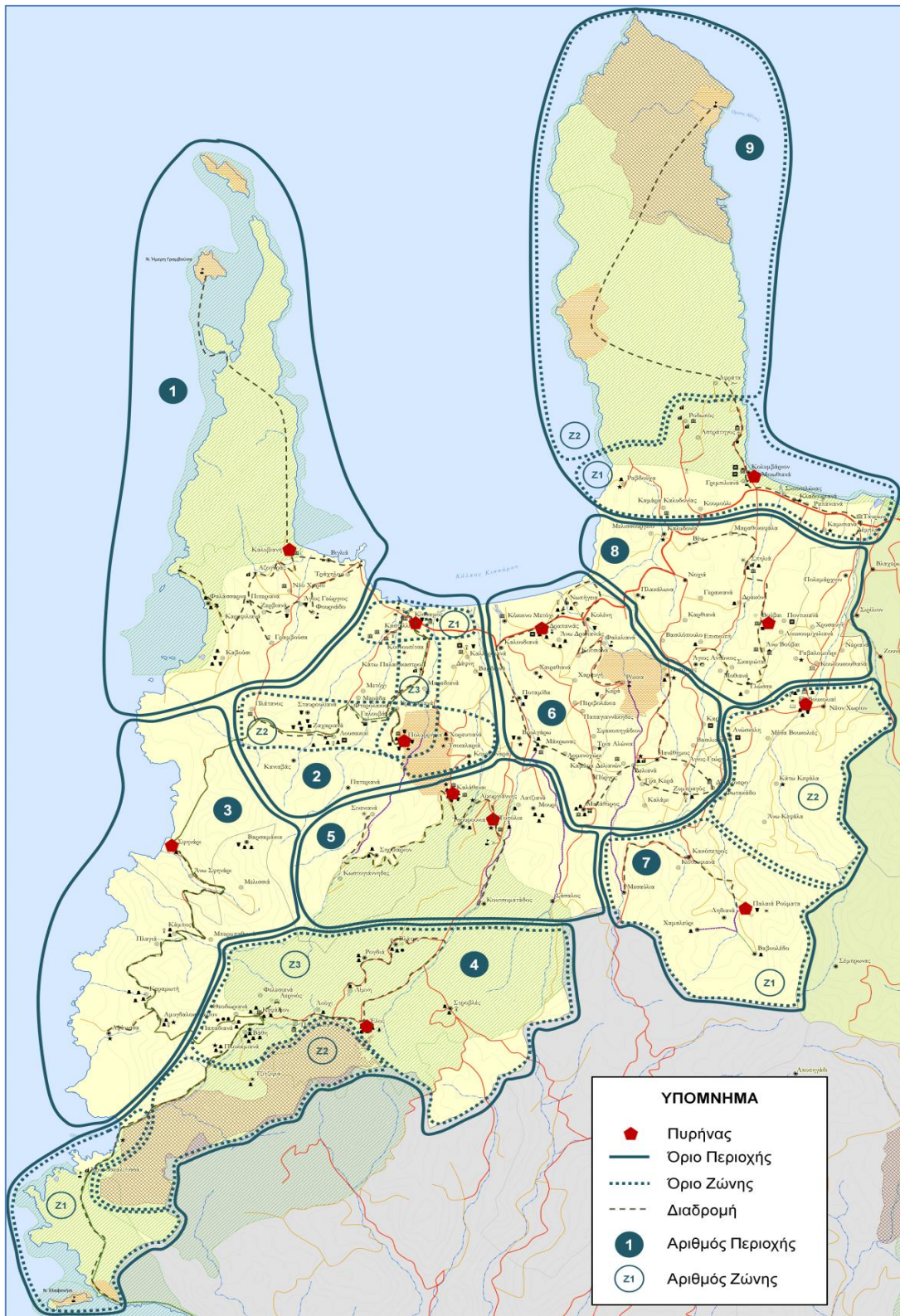

Χάρτης Σεναρίου ΙΙ

Χάρτης 4-2: Χάρτης Σεναρίου II

Σημείωση: η χωρική ανάπτυξη των επιμέρους πολιτιστικών διαδρομών σε κάθε χωρική υποενότητα και οι πολιτιστικοί πόροι που αυτές διασυνδέουν παρουσιάζεται στην αντίστοιχη ενότητα, όπου γίνεται η περιγραφή του Σεναρίου II.

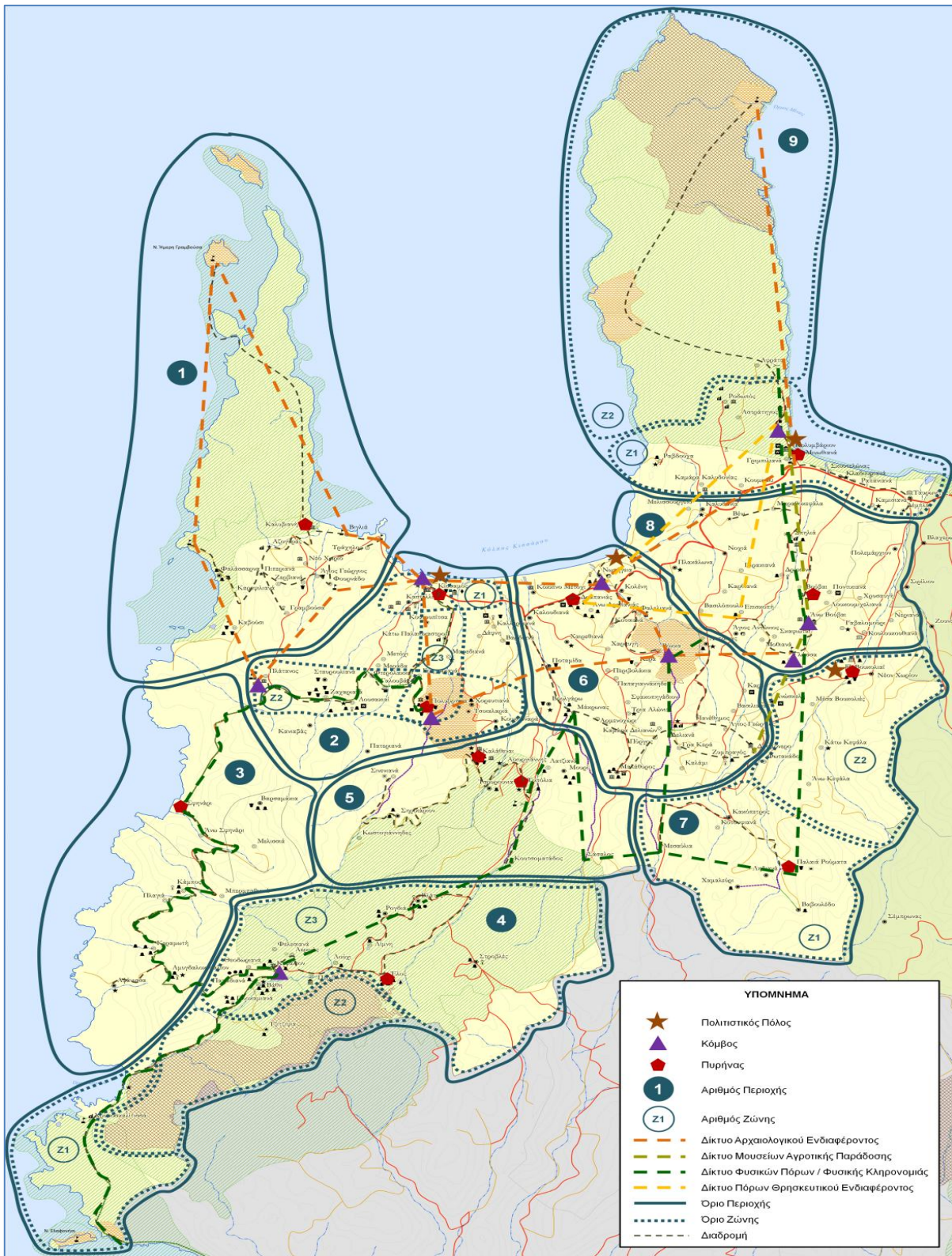

Χάρτης Τελικής Προτεινόμενης Λύσης

Χάρτης 4-3: Χάρτης Τελικής Προτεινόμενης Λύσης

Η χαρτογραφική αποτύπωση της τελικής προτεινόμενης λύσης θα οριστικοποιηθεί με την ολοκλήρωση των σχολίων της τοπικής διοίκησης και των πολιτιστικών και άλλων φορέων της περιοχής.